

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Інформаційна Служба
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
The Ukrainian Information Service
ISSN: 0042-9422

No. 7 (568), July, 1995, Vol. XLVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олеськів,
проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 0171 607 6266

Факс: 0171 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

52

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1995 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 7 (568)

ЛИПЕНЬ, 1995

Річник XLVIII

Зміст VII-ої книжки

До питань державного будівництва

Оксана Руденко: МІЖНАРОДНЯ НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ВІДБУЛАСЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ	771
— ВИСТУП ГОЛОВИ ПРОВодУ ОУН І КОНГРЕСУ	774
— ГОЛОВА ПРОВодУ ОУН І КОНГРЕСУ В ГОСТЯХ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИХ ГВАРДІЙЦІВ	776
— ЗУСТРІЧ... В ПРИКАРПАТСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	777
Оксана Гасюк: НА ЗОВНІШНЬОМУ І ВНУТРІШНЬОМУ ПОЛІТИЧНИХ ВІДТИНКАХ УКРАЇНИ	777
Наталка Прудка: ДО ВАЖЛИВИХ ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ	794
Едіт Богацька: НАУКА, ОСВІТА І ДУХОВЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ	809
Оксана Мізюк: ДВА МОНОЛОГИ В ІНСТИТУТІ ЛІТЕРАТУРИ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАВЛОВІ БОГАЦЬКОМУ	821
Роксоляна Хом'як: СТВОРЕНО НОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ «ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК»	823
— ЗВЕРНЕННЯ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ «СУМЩИНА»	825
— 50-ЛІТТЯ УДК В БЕЛЬГІІ	825
— ВТРАТИ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	827
Д-р Любомир Мазур: ПЕРША МІЖНАРОДНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ НА ТЕМУ «ІНВЕСТИЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ»	828
Микола Шатилів: ЧЕРВОНІ З ЧОРНИМ ПІДНЕБІННЯМ	831

Література, мистецтво

Ігор Качуровський, переклади з еспанського: Дельміра Агустіні — ВИБУХ (842); Вальдоєро Фернандес Морено — СІМДЕСЯТ БАЛЬКОНІВ І ЖОДНОЇ КВІТКИ (842); переклад з німецької: Йоганн Ніколяус Гетц — ТРІОПЕТ (843); Фрідріх Рюккерт — БАРБАРОССА (843); Август граф фон Плятен-Галлермюнде — ПРОЧАНИН БІЛЯ САН-ХУСТО (844)	
Володимир Верховень: ІЗ ДУШІ ДИВОЦВІТ — 844; СУЧАСНИКАМ — 847; СКИПЕНЬ — 847; ОЙ НА ГОРІ... — 849	
Петро Василенко: ТРИ ДУМИ	849
Микола Карий: ЖИВА ГАВАРЕЧЧИНА	851
Андрій Погребенник: АНДРІЙ ВЕРХОВИНЕЦЬ	852

Наука, дослід

Ольга Михальчук (Майдан): КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ДОБУ РЕАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ХІХ СТОЛІТТЯ	854
Микола Олійник: ПОГАМУЙ ПЕЧАЛЬ МОЮ	860
Святослав Караванський: СОПОДКОУСТЕ МОСКВОФІЛЬСТВО	872

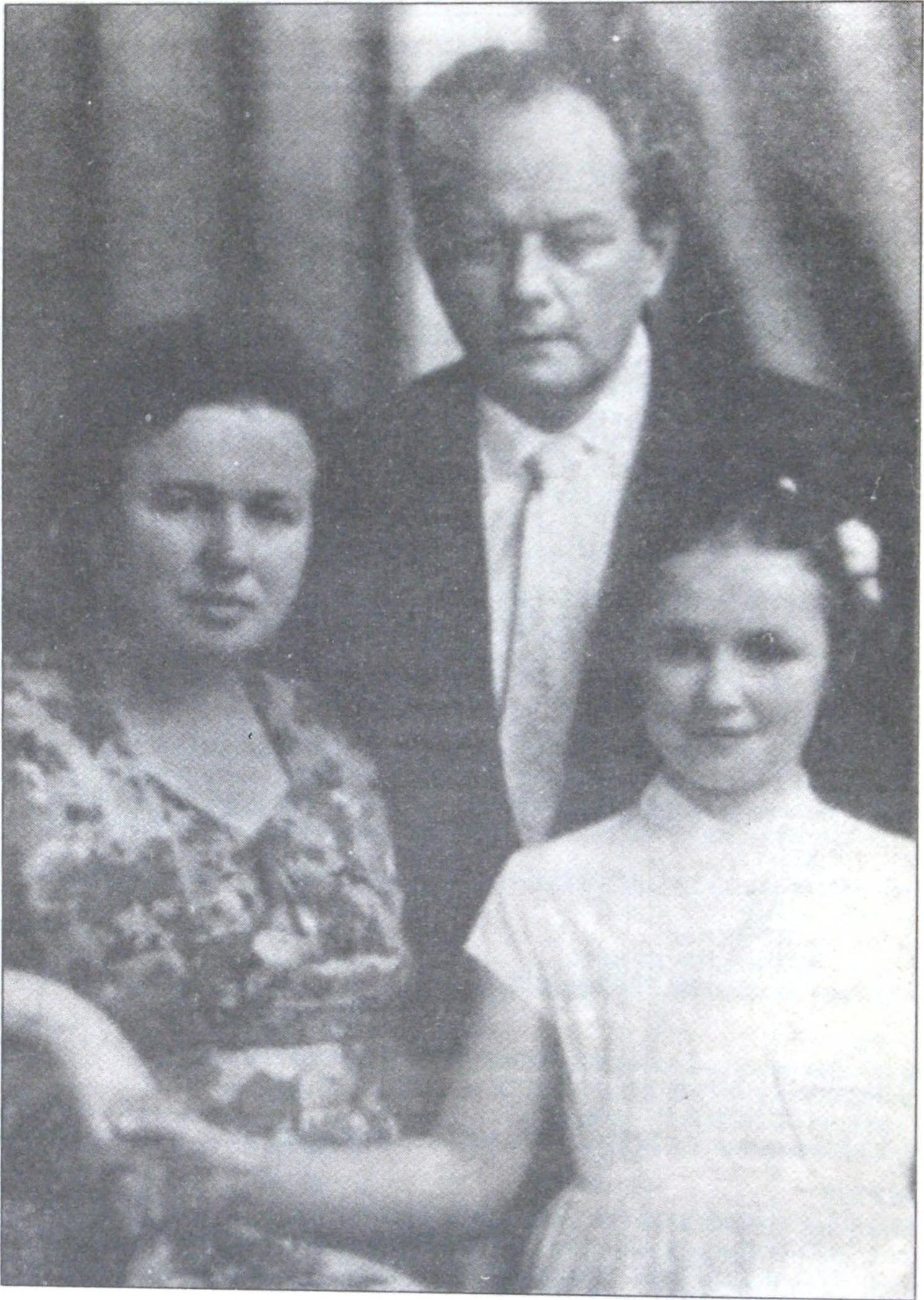
Огляди, рецензії

Микола Мушинка: ГІРКИЙ ХЛІБ ПИСЬМЕННИКА-ЕМІГРАНТА	877
Іван Добощ: ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ «НАШ РІДНИЙ КРАЙ»... (закінчення)	882
Роман Кухар: ПРО НЕЗДІЙСНЕНІ ЗМАГАННЯ ДО СПІВОЧОГО ІДЕАЛУ	887
Софія Наумович: «МАНДРИ» ГАННИ ЧЕРІНЬ	889

Посмертні згадки

— СЛ. ПАМ. ПЕТРО БАШУК-ЧОК	890
— СЛ. ПАМ. ВАСИЛЬ БЕЗХЛІБНИК-БЕРКУТ	892
— СЛ. ПАМ. ОТЕЦЬ МИТРАТ СЕМЕН ІЖИК	893
— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	894

В РОКОВИНИ ПОСТАННЯ УГВР

*Кирило Ос'ямак, Президент УГВР,
з дружиною Людмилою і дочкою Наталкою.
Дата народження — 9.5.1890; дата смерті — 16.5.1960 р.
Похований на тюремному цвинтарі в м. Володимирі, в могилі ч. 5753.*

Оксана РУДЕНКО

МІЖНАРОДНЯ НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ ВІДБУЛАСЯ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

(УЦІС) 27 квітня 1995 р. в Івано-Франківську почалася триденна міжнародня наукова конференція на тему: «ОУН і УПА в боротьбі з нацизмом та імперіялізмом». Конференцію відкрив голова Всеукраїнського Братства вояків УПА Михайло Зеленчук.

Перша конференція УПА була проведена спільно з УРП та іншими демократичними організаціями в серпні 1992 р. до 50-річчя Української Повстанської Армії.

В січні 1993 р. науковим відділом Братства УПА спільно з Прикарпатським університетом було проведено першу наукову конференцію, матеріяли якої надруковані і в даний час розповсюджуються, зокрема розсилаються до бібліотек та вузів.

У вересні 1993 р. науковим відділом Братства УПА проведено наукову конференцію в Києві — «ОУН і УПА в боротьбі за Українську Державу».

В липні 1994 р. до 50-ліття УГВР в Києві та Львові також відбулися подібні конференції.

Конференція, що відбулася 27-29 квітня в Івано-Франківську, це вже четверта конференція, проведена Братством УПА.

Конференцію привітали: Голова Проводу ОУН і Голова Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько, Д. Боднарчук (США), Я. Луцький (США), М. Гринюк (Великобританія), А. Данечко зі Словачії, голова Івано-Франківської обласної Ради Степан Волковецький, мер міста Богдан Борович; привітальну телеграму надіслали депутати Верховної Ради України (Мулява, Мовчан, Орлович, Костицький, Ярушинський). З привітальним словом до учасників конференції звернулися Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Нідерляндії Роберт Серрі та генерал Й. Й. Барон Бентінк (колишній в'язень концентраційного табору в Івано-Франківську).

До складу організаційного комітету конференції увійшли: генерал-майор, доктор історичних і юридичних наук, депутат ВРУ Іван Білас; голова Івано-Франківської Обласної ради С. Волковецький; Орест Дичковський — керівник наукового відділу Братства УПА; Григорій Дем'ян — депутат ВРУ; академік, ректор Прикарпатського університету Віталій Кононенко, Омелян Кушпета — доктор економічних наук (Голляндія) та професор УВУ, Микола Кравців — заступник голови Івано-Франківської Обласної ради, Володимир Косик — доктор історичних наук, професор УВУ.

Доповідачами на конференції були науковці з різних регіонів України. Діяльність наукового відділу Братства УПА створила колектив науковців, які працюють в цій області. Проведення подібних конференцій має для них важливе значення, адже вони матимуть свої надруковані праці, зможуть поділитися досвідом з іншими вченими, отримати допомогу від наукового відділу Братства УПА.

В перші два дні конференції відбулися пленарні засідання, на яких виголошено доповіді: П. Дужого — «Ідейно-політична діяльність ОУН»; доктора В. Косика — «Втрати українського національно-визвольного руху під час боротьби 1940–50 років»; кандидата історичних наук, депутата ВРУ Гр. Дем'яна — «Повстанська боротьба ОУН і УПА проти гітлерівців в українському пісенному фолкльорі», В. Кука «Національно-визвольна боротьба на осередніх та південносхідніх землях України проти німецьких та російсько-більшевицьких окупантів в 1944–45 роках».

Про положення України в Другій світовій війні розповів доктор філологічних наук О. Гринів.

Кандидат історичних наук Я. Кісь виступив з доповіддю про український національний рух опору на території Райху в 1942–43 рр.

Про міжнародню дипломатичну діяльність ОУН і УПА в роки Другої світової війни поінформував генерал-майор, депутат ВРУ Іван Білас.

Доктор історичних наук, викладач історії Київського інституту журналістики В. Сергійчук виголосив доповідь — «Бойові дії УПА проти фашистів». На теми про українську визвольну справу напередодні і під час Другої світової війни та про національну визвольну боротьбу ОУН і УПА на українських землях закордоння в 1944–47 рр. пролунали доповіді В. Стойка та В. Галаса. Про склад офіцерських кадрів УПА присутні дізналися з доповіді П. Содоля. Доповідь доктора історичних наук О. Кузьмінця відкрила проблеми історичних передумов виникнення ОУН і УПА.

Хронологічну аналізу військових дій ОУН і УПА проти німецьких окупантів підготував кандидат історичних наук С. Чапуга. «Діяльність ОУН–УПА на території Станіславської області (Івано–Франківської) в 1943–44 рр.» — таку назву мала доповідь депутата ВР Р. Круцика. А про лікувальні заклади медичної служби УПА на Івано–Франківщині доповів Л. Паращук.

Присутні також мали змогу почути доповіді С. Бутка («Практична політика ОУН і УПА в українсько-російських відносинах»); С. Сворака, Ю. Томина і І. Цепенди («Боротьба УВО проти польонізації української освіти»); В. Стецька («Міжнародні конвенції про нерегулярні збройні сили. Статус політичного визнання національно-визвольної боротьби ОУН–УПА на державному рівні»); Г. Дичковської («Імперіялізм та націоналізм — взаємовитоки чи протистояння»); В. Шкварчука («Шпіономанія, чи злочин? Правда про працю НКВД і СМЕРШ під час Другої світової війни»). З доповіддю про проблеми національної держави виступив О. М'ясніков.

На конференції працювали секції: «Жива історія. Факти, спогади, свідчення» та «ОУН і УПА — невизнана складова світового руху опору

проти нацизму і большевизму» під керівництвом П. Дужого; «Державо-творчий та гуманістичний потенціал світоглядних концепцій ОУН і УПА» (керівник — В. Косик).

Всі заходи третього дня конференції відбувалися у приміщенні театру ім. І. Франка. Тут було зроблено робочий підсумок конференції, прийнято резолюції, звернення, рекомендації.

По закінченні конференції відбулося траурне віче та святкова академія. На майдані Незалежності до мешканців міста звернулися О. Дичковський, М. Зеленчук, В. Волковецький, а також посол Нідерляндії Роберт Серрі і Й. Й. Барон Бентінк. Колона ветеранів УПА, учасників конференції та мешканців міста вирушила на місце німецького концтабору в роки війни, щоб віддати шану полеглим у боротьбі з фашизмом. Панахиду відслужив священник Греко-Католицької Церкви о. Орест Бутько.

Святкову академію відкрила Голова Проводу ОУН і Голова Конгресу Українських Націоналістів п-ні Слава Стецько.

Учасники конференції мали змогу послухати мелодійні українські пісні у виконанні Народньої самодіяльної капелі бандуристів під керівництвом Марійки Шевченко і побачити надзвичайну майстерність ансамблю пісні й танцю «Гуцули». Для участі у святі були запрошені заслужена артистка України Любов Клопутовська та Чоловіча хорова капеля під керівництвом Володимира Зваруна.

Конференція мала на меті довести, що український нарід має право на здобуття своєї незалежності, як і інші народи, не лише шляхом парламентарним, але й збройним. Тому боротьба ОУН-УПА була збройною боротьбою народу за виживання і за здобуття незалежності.

До цього часу офіційні чинники не визнають, що боротьба УПА була спрямована проти советських окупантів, а в деяких виданнях подається фальшива інформація про співпрацю УПА з гітлерівцями. «Сама УПА повстала для боротьби з фашизмом» — пояснює керівник наукового відділу Братства УПА Орест Дичковський в інтерв'ю кореспондентові УІС. «УПА не святкує 50-ліття перемоги над фашизмом, бо такої перемоги не було. Є перемога над німецьким нацизмом, але немає різниці: чи мене вбили тому, що я расово нижчий, а чи тому, що я клясово нижчий. Нацизм — форма імперського тоталітаризму — на расовій основі; комунізм, большевизм — та сама форма на клясовій основі, тим більше, що російський большевизм є расово-клясовим, бо там є не лише гегемонія робітничої кляси, тобто «диктатура пролетаріату», а й провідна роля «руського народа». Це — подвійний фашизм. І ми святкуватимемо перемогу над фашизмом тоді, коли його не буде в світі, і не буде імперії», — закінчив О. Дичковський. ■

«Ідея суверенності нації у власній державі, на яку спирається український націоналізм, є універсальною, світовою вселюдською ідеєю».

Степан Бандера

ВИСТУП

ГОЛОВИ ПРОВОДУ ОУН І ГОЛОВИ КУН СЛАВИ СТЕЦЬКО НА ЗАКРИТТІ МІЖНАРОДНЬОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

Відбулася триденна міжнародна конференція в Івано-Франківську під назвою «ОУН і УПА в боротьбі з нацизмом і імперіялізмом», себто більшевизмом, який в собі включає: російський імперіялізм і комунізм. Америка, Велика Британія, Франція та інші західно-європейські народи і Москва святкують зараз перемогу над нацизмом. Хоча сьогоднішня влада в Україні ще не визнала ОУН-УПА воюючою стороною в Другій світовій війні, а голова Верховної Ради Олександр Мороз запевняв, що доки він очолює Верховну Раду, цього не станеться, то це аж ніяк не зменшує ролі ОУН-УПА у звоюванні німецької тоталітарної машини, яка воювала не лише проти Росії, але й в першу чергу проти українського народу, за панування над яким на його землі і велася ця жорстока війна між двома окупантами.

Нацистська Німеччина війну програла. І вже сьогодні німецький нарід і народи Західної Європи, США і Канада роблять все можливе, щоб не допустити до відновлення нацизму. Сьогодні Німеччина нікого не поневолює, а мирно співпрацює з сусідами, проти яких воювала у Другій світовій війні — з Францією, Голландією, Бельгією, Англією та іншими державами.

На жаль, Захід не бачить або не хоче бачити, що ще не зник російський імперіялізм, що голови підносять чимраз вище й до влади прийшли знову комуністи в більшості країн, які відновили свою незалежність з розвалом Советського Союзу. Може врешті брутална війна Росії проти маленького, але героїчного чеченського народу допоможе світові відкрити очі на загрозу російського імперіялізму і комунізму.

Друга світова війна на сьогодні є темою мас-медій, наукових конференцій, урядових чинників. У тій Другій світовій війні в першу чергу активну, героїчну участь брав український народ. В різних часах від 100 до 400 тисяч воювало в рядах Української Повстанської Армії проти двох тоталітаристів — нацистської Німеччини і комуністичної Росії. Мільйони нашого народу допомагали ОУН-УПА харчами, одягом, ліками, технікою, транспортом, квартирами і криївками.

Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія від жодної країни світу допомоги не мали. ОУН-УПА опиралися лише на власний народ, і в тому була їх сила.

Статус України як колонії в складі ССРСР поневолював українців воювати і в рядах червоної армії. І в цьому була трагедія України. В рядах червоної армії воювали сини України не за її, України, незалежність, а за інтереси Москви, за її перемогу — перемогу, яка з кінцем Другої світової війни знову загнала Україну в неволю, закріплену Ялтинськими угодами. Посилилась економічна експлуатація, український народ, а головні члени ОУН-УПА виповнили знову тюрми і концтабори, сплюндровано наші Церкви, знищено культуру, в народі

відібрали його рідну мову. Коли сьогодні думаємо про Другу світову війну, то бліднуть всі трагедії кожного з нас. Немає родини в Україні, яка б не стратила когось із рідних в час голодоморів, чи на фронті, в Сибіру, чи в боях ОУН–УПА з наїзниками на українську землю.

Перед нашими очима неначе палаючі смолоскипи виростають постаті героїв, а вони незчислимі, бо героєм став цілий український народ.

Коротко: перед тією Другою світовою війною на героїзмі Січових Стрільців, Холодноярців і Крутянських борців в народі зродилася нова сила — Організація Українських Націоналістів (ОУН). Це вона, орієнтуючись на власний народ, розбудувала кадри, що були готові до боротьби за свободу народу, за свою самостійну, соборну державу. Це ОУН під проводом Степана Бандери мала відвагу проголосити актом 30 червня 1941 року цілому світові, що на українській землі господарем має право бути лише український народ. Голова Проводу ОУН Степан Бандера і голова Уряду Ярослав Стецько вибрали тюрму і концтабір, але акту 30 червня не відкликали, як цього від них вимагав нацистський уряд Німеччини.

Сьогодні наші депутати у Верховній Раді назвали свою групу іменем 30 червня. Відновлену державність актом 30 червня 1941 року стала обороняти заініційована і зорганізована заходами ОУН — Українська Повстанська Армія під проводом легендарного командира Тараса Чупринки-Романа Шухевича.

Героїзмові ОУН–УПА хіба дорівнюють сьогодні хоробрі чеченці. Ціла Україна покрилася могилами героїв, знаних і лише Богові відомих.

Щоб знищити ОУН–УПА, яка перенесла свої бойові акції на українські терени в Чехо–Словаччині і Польщі, Росія заключила договір з червоною Чехословаччиною і червоною Польщею для побороювання ОУН–УПА.

Наступила реорганізація ОУН–УПА з кінцем 1950 років, але боротьба не припинилася за свободу й незалежність українського народу. Боротьба велася іншими підпільними методами в Україні і перенеслася в тюрми й концтабори.

Ідеї ОУН–УПА з провідним гаслом «Свобода народам і людині» рознесли по цілій Московській імперії. Зростає сильна дружба поневолених народів, яка чимраз більше почала розвалювати імперію зсередини. На героїстві ОУН–УПА виростають шестидесятники, семидесятники, епоху перестройки використовують на дальший розвал імперії вісімдесятники.

Так, 1991 року на землі, зрошеній кров'ю героїв, виростають свіжі квіти. Відновлену державність референдумом 1 грудня визнає понад 150 держав світу. За словами Василя Стуса можна сказати: «100 років як сконала Січ, ти вже не згинеш, земле, грабована віками. Із личаків, із курних хат випростовуються сини до волі».

Геройські чини ОУН–УПА дали силу мільйонам українського люду, що знайшлися поза межами України чи то через тюрми, чи концтабори одних і других окупантів, чи через насильні вивози, чи навіть через добровільну втечу перед большевицькою навалою, дали їм силу

вистояти, вони не стали погноєм для чужих держав, зберігали мову, звичаї, розвивали українську культуру, одним словом — будували Україну довкола себе.

Провід ОУН через Антибольшевицький Блок Народів і Світову Антикомуністичну Лігу в цілому світі і на всіх міжнародних форумах виповів ідейну війну російській імперії, її імперіялізмові і комунізмові, видвигаючи проти імперіяльної ідеї ідею нації, національних держав на етнографічних територіях.

Сьогодні імперія розвалена. Перемогла національна держава. Відновлена Українська Держава кличе нас розбудовувати її, і розбудовувати, як колись, нашу силу, наші кадри, щоб об'єднані національною ідеєю вони могли покликати до життя таку владу, яка визнає не лише ОУН-УПА, але будуватиме таку Україну, за яку гинули воїни ОУН-УПА і цілі мільйони українського народу.

Слава Україні!

ГОЛОВА ПРОВОДУ ОУН І КОНГРЕСУ В ГОСТЯХ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИХ ГВАРДІЙЦІВ

29 квітня 1995 р. голова Проводу ОУН і Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько зустрілася з Івано-Франківським особовим складом Національної гвардії.

С. Стецько у своїй промові до присутніх розповіла про участь ОУН-УПА в Другій світовій війні, наголосила на тому, що УПА воювала проти двох тоталітаристів і не очікувала допомоги з інших сторін, а опиралася лише на власні сили. Організація Українських Націоналістів дбала про високий рівень армії, а її вояки виховувалися на героїзмі січових стрільців, героїв Крут і Базару.

УПА служила народові, обороняла його від вивозу до Німеччини, чи на Сибір. Бойові дії УПА вивчала американська військова академія.

Голова Проводу ОУН і Конгресу Українських Націоналістів наголосила на необхідності мати сильну українську армію, яка була б гарантом безпеки Української Держави. «Адже Швайцарія не веде війни, але має сильну армію», — зауважила С. Стецько.

«Зараз існує велика небезпека російського імперіялізму, який хоче повернути колишні республіки Союзу в одну колонію. Як приклад можна навести війну в Чеченії. Ця війна може довести до розвалу Російської Федерації, бо інші народи дуже симпатизують чеченському народові», — наголосила С. Стецько.

В зустрічі з гвардійцями участь брав отець декан Симкайло.

ЗУСТРІЧ ГОЛОВИ ПРОВОДУ ОУН І КОНГРЕСУ В ПРИКАРПАТСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

28 квітня голова Проводу Організації Українських Націоналістів і Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько зустрілася з учительським складом Прикарпатського університету.

На зустрічі С. Стецько проаналізувала теперішню ситуацію в Україні. «Україна більше утвердила свою об'єднуючу роль між тими народами, що стали самостійними і вона має співпрацювати з нововизволеними народами, більше дати їм впевненості в їхній незалежності», — сказала С. Стецько.

С. Стецько наголосила на потребі якнайскорішого прийняття Конституції України, оскільки Західня Європа заявляє, що не може прийняти Україну до Ради Європи. ■

Оксана ГАСЮК

НА ЗОВНІШНЬОМУ І ВНУТРІШНЬОМУ ПОЛІТИЧНИХ ВІДТИНКАХ УКРАЇНИ

Чеченці готові віддати життя за свободу

(УЦІС) З 3 по 16 квітня 1995 року делегація Конгресу Українських Націоналістів, затверджена на рівні Кабінету Міністрів України, перебувала на території Дагестану, Чеченської Республіки Ічкерія та Інгушетії. Своїми враженнями від поїздки поділився з кореспондентом УІС керівник делегації, член Головного Проводу Конгресу, народній депутат України Тарас Процев'ят.

КОР: Які ваші перші враження від поїздки до Чеченії?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: У першу чергу я хотів би зауважити, що чеченці — це абсолютно дозріла до самостійного державницького життя нація. Під час спілкування з простими людьми, а також з вояками чеченської народної армії ми відчули, що то є люди абсолютно свідомі того, що вони роблять, для чого вони воюють. Усі ці люди неодноразово заявляли нам, що Росія вже один раз обманула чеченців у 1944 році, пообіцявши їм свободу за умови, що вони складуть зброю. Потім росіяни зібрали мирне населення Чеченії на мітинги на честь так званої річниці Червоної армії, під час тих мітингів всіх заарештували, посадили в теплушки і вивезли в необжиті райони Сибіру, Казакстану та інші регіони, де загинула значна частина чеченського народу. Тому в розмовах з нами чеченці підкреслювали, що нині вони не піддадуться на будь-який російський обман. Для них є єдине сьогодні: бажання мати свою державу, бажання господарювати на своїй землі. Або свобода і своя держава, або смерть. Ми зрозуміли, що іншого вибору для чеченців сьогодні немає. Тільки б не жити на колінах.

КОР: Які висновки про нинішню ситуацію в Чеченії ви зробили для себе особисто?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: З будь-ким у Чеченії, чи то з трактористом в минулому, чи з колгоспником або простим водієм, можна було розмовляти як з людиною високоосвіченою, яка глибоко розуміє всі речі, пов'язані з нинішньою світовою політикою. Отже, я можу повторити, що ця нація готова покласти життя за свою свободу. І по-друге, свідомість чеченського народу дійсно досягла державницького рівня. Сьогодні чеченці є нацією, яка вже за своїм внутрішнім станом заслужила на незалежну державу. Ця нація може жити абсолютно самостійним життям і забезпечити функціонування всіх органів влади. Чеченський народ сьогодні з'єднався в один клубок і заради своєї свободи й державності робить сьогодні чуда, в тім числі і в галузі державотворення.

КОР: Яким чином функціонують органи державної влади Чеченської Республіки?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Перебуваючи на території Чеченії, ми бачили, що там функціонує Кабінет Міністрів, функціонує Президент і Головний Штаб, а також комісари військового стану в районах. Крім того, в кожному чеченському селі працюють префекти. В Чеченії створено Народню міліцію, яка виловлює диверсантів, закинутих у глибокі тили. І головне, що нікого там не змушують робити те чи інше.

Після розмов з президентом Чеченської Республіки Джохаром Дудаєвим, з віце-президентом Зелімхом Ямдербієвим, з начальником штабу Масхадовим та іншими офіційними особами Республіки ми відчули, що вони абсолютно свідомі того, що проти них чиниться агресія і вони захищають свою землю.

КОР: Як на вашу думку розгортатимуться дальші події в Чеченії і як їх оцінює керівництво Чеченської Республіки Ічкерія?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Під час поїздки до Чеченії нам довелося запитати Президента Дудаєва, чи переконаний він у перемозі і як він думає далі діяти як президент. Він абсолютно відверто сказав, що якщо б він не був переконаний в тому, що його підтримує народ, він би ніколи не зробив тих кроків, які він уже зробив. Більше того, президент Дудаєв заявив у розмові з членами делегації Конгресу, що він глибоко переконаний в перемозі чеченського народу, і Росія буде покарана не тільки як агресор, але й як носій такого явища, як «русизм».

КОР: Що розуміють чеченці під словом «русизм»?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Русизм, за термінологією Д. Дудаєва, — це синтез найстрашніших антилюдських потуг. Це поняття увібрало в себе всі якості расизму, фашизму і шовінізму, всього, що є антилюдське, найгірше. І Дудаєв, мені здається, дуже правильно зазначив, що якщо диявол послав свого посланця на землю, то він сьогодні втілюється в русизмі, конкретно — в російській політиці. Це є політика диявола і я думаю, що людство ще не знало чогось більш жорстокого за те, що Росія чинить у Чеченії. Мені здається, що дії гітлерівської Німеччини чи навіть злочини сталінського режиму важко порівняти з тим, що зараз реально діється в Чеченії.

КОР: Які методи агресії використовує Росія стосовно Чеченської Республіки?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Я можу говорити про цілий клубок антилюдських діянь. У першу чергу, Дудаєв показав нам документи і матеріяли, пов'язані з документами, які були затверджені ще до початку агресії. Це, по-перше, системні пляни бомбардувань мирних населених пунктів, а фактично їх знищення. По-друге, ми побачили російські пляни повторної депортації чеченців, які виживуть після сатанинських бомбардувань чи артилерійських обстрілів. Крім того, нам показали матеріяли про терористичні акції, які російські військові плянували проводити під виглядом чеченських бойовиків. Чеченський Президент ознайомив нас із пляном підриву однієї з плотин, у результаті здійснення якого могла б бути затоплена значна територія не лише Чеченії, але й Дагестану. На щастя, російський фельдєгер, який віз до командування ці пляни, був перехоплений. Зрозуміло, що Росія тепер не ризикне щось подібне зробити. Але я глибоко переконаний у тому, що вона вже готує інші ненависницькі, антилюдські пляни не меншого розмаху.

КОР: Як ви оцінюєте обстановку в російському війську, яке воює нині на території Чеченії?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Величезних масштабів досягло мордерство, насилля над чеченськими жінками. Я можу привести уривок з листа одного вісімнадцятилітнього російського солдата, який був перехоплений чеченськими бойовиками. Солдат пише до матері: «Вдень я вбиваю чеченців, а вночі забавляюся з їхніми жінками». Чи може нормальна людина, яка живе згідно з елементарними нормами моралі й етики, подібні речі робити, а тим більше писати про це матері? Я розумію: йде війна. Я розумію, що цього солдата послала воювати його держава. Можливо, він сам до кінця не усвідомлює справедливо це чи несправедливо. Але вести себе як варвар, як вбивця і насильник, як найзапекліший злочинець? Це мені здається ненормальним. І правильно з приводу цього наголосив Дудаєв, що Росія хвора русизмом. Це насилля й аморальність кожної окремої людини, того солдата вісімнадцятирічного — це і є отой русизм. Це повна моральна деградація, починаючи з Президента Росії, Російської Думи, Кабінету Міністрів і закінчуючи простим вісімнадцятирічним хлопчиком. Можна собі уявити того солдата, коли він після такого розгулу повернеться до себе у місто. Чи він не буде те ж саме робити? Без сумніву, вдень він буде когось вбивати, а вночі знущатиметься над чиїмись жінками, матерями і сестрами. І це найтрагічніше.

КОР: Чи є сьогодні реальна перспектива того, що Україна визнає Чеченію як незалежну державу?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Мені здається, що нині при нашому уряді, при нашому Президентові і нинішній Верховній Раді це мало ймовірно, хоча невеличка Естонія визнала незалежність Чеченії. Якби це зробила Україна, то це був би найсерйозніший крок, оскільки сьогодні, якщо б не Чеченія, то Росія реально загрожувала б військовою силою Україні.

КОР: Після побаченого під час «чеченської поїздки» ви можете стверджувати, що для України існує реальна «російська загроза»?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Чи може проти України воювати така здеградована армія, з якою воюють вже п'ять місяців невеликі чеченські ополчення, десь по двадцять–тридцять вояків. Вони спалили буквально за тих кілька місяців 600 одиниць бронетехніки, вбили до 30 тисяч російських вояків, знищили близько 40 літаків і вертолетів. Причому, чеченці воюють лише з автоматами та кулеметами, вони не мають спеціальних засобів протиповітряної оборони. Чи може така російська армія воювати проти української армії? Я думаю, що вона не здатна воювати. Чи можуть воювати такі вояки, які бояться вилізти з танка чи бронетранспортера? З ким там воювати? Так звана «російська загроза» є, на мою думку, просто всесвітнім мітом. Крім того, нам довелося побачити, як відносяться російські військові до своїх же вбитих. Для того, щоб приховати кількість вбитих, вони просто скидають їхні трупи у величезні ями і спалюють, обливаючи нафтою, або скидають у Каспійське море з вертолетів. В необжитих ущелинах Кавказького хребта чеченки знаходять контейнери з трупами російських солдатів. Чи є нормальною армія, яка так відноситься до тих, хто в ній воює і хто загинув, виконуючи наказ? Російська армія — це орда, основною метою якої є пограбування роботящого, доброго чеченського народу.

КОР: Що вам найбільше запам'яталося після спілкування з представниками цього народу?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Я повинен сказати, що до своєї поїздки я мало спілкувався з чеченцями і погано знав сам чеченський народ. Напевно, за все своє життя я не бачив стільки красивих людей, скільки я бачив їх за тих п'ятнадцять коротких днів в Чеченії. Це красиві і зовнішньо, і внутрішньо люди, чисті думкою і звичаями. Якщо ти образиш матір чеченця, то спрацьовує звичай кровної помсти і ти просто загинеш. Цей народ з неймовірним пієтетом відноситься і до дружини, і до матері, і взагалі до жінки. Це обман, що чеченці — нація грабіжників і мафіозів. Він був придуманий Росією для того, щоб легалізувати свою фашистську агресію проти Чеченії. Насправді чеченці — це прекрасний, свободолюбивий і чистий морально народ. Це було найважливіше відкриття, яке я зробив для себе під час поїздки до Чеченії. І я хотів би, щоб кожен, хто буде читати це інтерв'ю, зробив те саме відкриття для себе. Бо дійсно, є ще багато комплексів і стереотипів, нав'язаних російською пропагандою.

КОР: Як ставляться чеченці до українців?

Т. ПРОЦЕВ'ЯТ: Де б ми не бували в Чеченії, всюди знають про бандерівців, тому що всі старші чеченці були на засланні разом з нашими батьками і прекрасно знають, хто такі бандерівці. Про них знають і молодші чеченці, які народилися у засланні. Взагалі я повинен сказати, що в Чеченії існує легенда України, міт України, неймовірний пієтет у відношенні до України, до українських людей. Це є результат взаємного спілкування наших націй на засланні і під час Другої світової війни, коли багато чеченців воювало в УПА. З'їзд кавказьких народів Чеченії, який відбувся незадовго до нашого приїзду, висловив особливу подяку Україні за допомогу в їх нелегкій, але справедливій боротьбі. До речі, останній чеченець, воїн-одиначка, який ще з тридцятих

років боровся проти Росії, загинув у горах в 1979 році. Про нього зараз ходять легенди в Чеченії.

Народні депутати України, члени Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів Тарас Процев'ят та Роман Круцик виїхали до естонського міста Тарту, де проходив Міжнародний семінар, присвячений проблемам Чеченії.

У семінарі взяли участь вчені, політики та представники парламентів з дванадцяти країн світу.

На семінарі обговорювались способи допомоги чеченській державі та її народові, а також способи зупинення російської агресії супроти Чеченської Республіки Ічкерія.

9 травня відбулася подібна конференція в Києві з участю парламентарів Фінляндії, Швеції та інших країн. Організаторами конференції виступили Конгрес Українських Націоналістів, група Литовського парламенту по зв'язках з Чеченією та Чеченська Республіка.

Президент України вертає з Італії з угодою в руках

Президент Леонід Кучма завершив свою триденну офіційну візиту до Італії підписанням Угоди про дружбу та співпрацю між Україною та Італією. Угода, підписана 5 травня Л. Кучмою та італійським Прем'єр-міністром Ламберто Діні, містить базові принципи розвитку політичної та економічної співпраці між Україною та Італією.

«Ми приїхали до Італії з метою розвитку взаємовигідної україно-італійської співпраці», — заявив український Президент під час зустрічі з представниками італійських бізнесових кіл в Римі. «Роботящим українським людям невластиво розраховувати тільки на допомогу своїх сусідів», — зазначив Л. Кучма.

Італія запропонувала Україні кілька вигідних проєктів, спрямованих на розширення італійських інвестицій в українську економіку. Згідно проєктів, було вирішено заснувати кілька італійсько-українських спільних підприємств. Італійські автомобільні концерни ФІЯТ та ІВЕКО вже встановили тісні ділові контакти з Кременчуцьким автомобільним заводом та запорізьким підприємством по випуску моторів «Мотор-Січ».

Крім того, в Італії було підписано угоди про підготовку українського технічного персоналу, про співпрацю в галузі військово-промислового комплексу та про уникнення подвійного оподаткування.

Під час відвідання Ватикану Л. Кучма зустрівся з Папою Іваном Павлом II. Український Президент обговорив з Папою релігійні конфлікти між представниками різних Церков в Україні. Папа підтримав зовнішню політику нашої держави.

Крім того, Л. Кучма брав участь у церемонії відкриття українського посольства в Римі. «Україна приділяє велику увагу розширенню мережі своїх посольств за кордоном. Це означає, що український дипломатичний корпус повинен займати активну позицію в питан-

нях зміцнення суверенітету України», — сказав міністер закордонних справ України Генадій Удовенко під час церемонії відкриття посольства України.

Невизначена роля українських миротворців

Міністерство закордонних справ України висловило стурбованість загостренням конфлікту в колишній Югославії. Як зазначається в Заяві українського МЗС від 5 травня, країни, миротворчі сили яких знаходяться на цій території, можуть бути примушені відкликати свої війська.

МЗС України закликала всі конфліктуючі сторони утриматися від кроків, які б викликали загострення конфлікту на Балканах. Українське зовнішньо-політичне відомство висловило свою незгоду з пляном Організації Об'єднаних Націй скоротити кількість миротворчих сил у Хорватії.

Службовець українського МЗС Володимир Хандохій сказав, що Хорватія попросила ООН скоротити склад миротворчих сил до 8,750 чоловік.

Згідно з попереднім рішенням Секретаріату ООН, миротворчі операції в Хорватії проводитимуться дев'ятьма батальйонами по 900 чоловік кожен.

«Я сподіваюся, що українські „блакитні шоломи“ не будуть виведені з Хорватії», — сказав В. Хандохій. Він підкреслив, що позиція нашої країни у врегулюванні збройного конфлікту в колишній Югославії «не вмотивована якимись політичними симпатіями».

«Україна не має своїх стратегічних інтересів на Балканському півострові і підтверджує свою готовність взяти участь у врегулюванні конфлікту на цій території як посередник», — зазначив В. Хандохій.

Заповідається, що Україна буде прийнята до європейського співтовариства

Президент Парляментської асамблеї Ради Європи Мігель Анхель Мартінес заявив на пресовій конференції 7 травня, що, згідно з його особистим графіком, Україна може стати членом Ради Європи уже восени поточного року.

Цій заяві передували зустрічі М. Мартінеса з Головою Верховної Ради України Олександром Морозом, Президентом Леонідом Кучмою та виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра Євгеном Марчуком. 7 травня Президент Парляментської асамблеї Ради Європи зустрівся також з членами парляментської комісії у закордонних справах та зв'язках з СНД.

Про зустріч М. Мартінеса з О. Морозом, більша частина якої відбувалася за закритими дверима, журналісти дізналися зі слів голови комісії Верховної Ради у закордонних справах й зв'язках з СНД Бориса Олійника, голови парляментської комісії з соціальної політики й праці Івана Чижа та заступника голови комісії у закордонних справах і зв'язках з СНД Сергія Головатого.

За словами Б. Олійника, Президент Парляментської асамблеї Ради Європи підкреслив, що зусилля України, спрямовані на входження до Ради Європи, активізувалися протягом останніх шести місяців, особливо після парляментських виборів у березні минулого року.

М. Мартінес наголосив, за словами Б. Олійника, що спостерігачі Ради Європи були задоволені парламентарськими виборами в Україні і відзначили їх справедливість та демократичність. Б. Олійник також повідомив, що юридичні експерти Ради Європи, які відвідали Україну в грудні 1994 року, зробили позитивні доповіді про ситуацію в нашій країні.

16 вересня 1992 року Верховній Раді України було надано спеціальний гостьовий статус в Парламентській асамблеї з виділенням для українських парламентарів різних політичних течій 12 місць. Парламентська асамблея є консультативним органом Ради Європи. До складу цієї організації входять 468 членів з 33 національних парламентів.

С. Головатий запевнив журналістів, що М. Мартінес під час зустрічі з Головою Верховної Ради не порушував питання відсутності нової Конституції в Україні.

Президент Парламентської асамблеї наголосив 7 травня, що він не бачить серйозних перешкод для вступу України до Ради Європи. «Але є певні питання, в яких Україні потрібно зробити покращання і прогрес», — сказав М. Мартінес. На його думку, ці питання стосуються розподілу повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою владою в Україні, а також «консолідації місцевого самоврядування».

За словами пана Мартінеса, після вступу до Ради Європи наша країна отримає право брати участь у вирішенні долі Європи на рівноправних засадах з іншими країнами з консолідованою демократією. «Не забудьте, — наголосив пан Мартінес, — що ви робитимете це поряд з країнами, що є найбільш вільними і процвітаючими в усьому світі».

Україна також дістане право, за словами голови Парламентської асамблеї Ради Європи, просити про солідарність в інших своїх колег по організації у вирішенні багатьох проблем. Крім того, після вступу до Ради громадяни нашої країни зможуть звертатися до міжнародних судових інстанцій, якщо їх не задовольнятимуть рішення державних судових органів.

Україна також мусітиме сплачувати грошові внески до Ради, оскільки ця організація не спонзується ніякою комерційною структурою.

Говорячи про ситуацію в Криму, М. Мартінес наголосив, що ситуація на півострові ніяким чином не може вплинути на відкладення рішення про вступ України до Ради Європи. Становище в Автономії, на його думку, «підняло питання, які треба розглянути додатково». Президент Парламентської асамблеї сказав, що «ситуація в Криму може стати джерелом непорозумінь». «Якби на півострові виникла серйозна проблема, це могло б певним чином затримати вступ України до Ради Європи», — підкреслив М. Мартінес.

«Але мені здається, що і уряд, і парламент, і всі керівники України роблять усе від них залежне для того, щоб уникнути конфліктів на Кримському півострові», — підкреслив пан Мартінес. На його думку, українські урядові структури добре керують ситуацією в Криму.

Говорячи про можливість вступу до Ради Європи інших держав, М. Мартінес підкреслив, що країни Балтії вже є повноправними

членами цієї європейської структури, сусідня до України Молдова буде прийнята до Ради в біжучому році. Росія, за словами М. Мартінеса, є кандидатом для вступу до цієї організації. Але сама процедура вступу нашого північного сусіда до Ради Європи була призупинена через кризу в Чеченії. «Це рішення може бути відмінене тільки на засіданні Асамблеї Ради Європи, яке відбудеться влітку», — наголосив М. Мартінес.

Він сказав, що Рада Європи потребує такої країни, як Україна. «Ви мусите принести свій український смак до загально-європейської страви», — сказав М. Мартінес.

Президент Білл Клінтон в Україні

Президент Сполучених Штатів Америки Білл Клінтон під час переговорів з Президентом Леонідом Кучмою 11 травня високо оцінив політику, яку проводить нинішнє керівництво України.

Б. Клінтон прибув в Україну з державною дводенною візитом 11 травня біля полудня. Молоді українці привітали високого гостя за традиційним слов'янським звичаєм хлібом і сіллю на лотвищі «Бориспіль».

Виступаючи біля Маріїнського палацу в Києві, американський Президент наголосив, що Америка високо оцінює кроки, зроблені Україною в напрямку до вільного ринку.

«Ці кроки — правильні кроки», — підкреслив Б. Клінтон. «І світове співтовариство належно оцінило політику, яку проводить Україна, виділивши для неї широкомаштабну допомогу», — сказав американський Президент, виступаючи біля Маріїнського палацу. «Я хочу, щоб Президент Л. Кучма знав, що Сполучені Штати і весь західний світ будуть з Україною у час перетворень», — наголосив Б. Клінтон.

«Перша державна візита американського Президента до Києва мала на меті, передусім, зміцнення підтримки України Америкою», — зазначив радник США з національної безпеки Антоні Лейк на пресовій конференції для іноземних журналістів 11 травня.

Під час довгих переговорів з Л. Кучмою Президент США відзначив важливу стратегічну роль, яку відіграє наша країна в європейському співтоваристві. Б. Клінтон назвав Україну «стратегічно надзвичайно важливою країною для майбутнього Центральної Європи».

Б. Клінтон сказав, що рішення України приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї примусило всіх інших учасників Договору одностайно висловитися за продовження терміну його дії. Представники країн-учасниць ДНЯЗ провели зустрічі в Нью-Йорку протягом цього тижня і обговорили проблеми продовження терміну дії ДНЯЗ.

За словами Б. Клінтона, «приватний сектор повинен бути рушієм економічного росту в Україні». «Якщо в Україні настане пора процвітання, то ваші громадяни зможуть стати головними споживачами американських товарів», — зазначив американський Президент.

Експортно-імпорتنний банк Сполучених Штатів погодився виділити 175 млн. доларів для страхування кредитів американських експортерів в Україну, починаючи з 14 травня 1995 року. Допомога експортно-імпортного банку включатиме короткотермінові і середньотермінові страхові гарантії та безпосередні позички.

Сполучені Штати нині пообіцяли Україні 700 млн. доларів фінансової допомоги, зробивши нашу країну четвертим споживачем американської допомоги після Ізраїлю, Єгипту та Росії.

Міністер фінансів США Роберт Рубін, який супроводжував Б. Клінтона під час візиту в Україну, сказав журналістам, що його вразила кваліфікація команди українського Президента. Ці люди, на думку Р. Рубіна, «мають почуття здорового глузду відносно того, що їм потрібно зробити і куди їм потрібно рухатися». Р. Рубін зустрівся 11 травня з виконуючим обов'язки першого віце-прем'єр-міністра України Віктором Пинзеником та міністром економіки України Романом Шпеком.

Найбільшими досягненнями України за період незалежності Р. Рубін назвав лібералізацію цін і вільний обмінний курс валют. «Дуже важливо зазначити, що значні цілі було досягнуто за короткий період часу», — сказав він.

Американський Президент повідомив, що Україна як учасниця програми «Партнерство заради миру» братиме участь в десяти військових навчаннях разом зі Сполученими Штатами. На думку Б. Клінтона, розширення НАТО повинно бути «поступовим і відкритим». Як зазначив радник США з національної безпеки Е. Лейк, США виступають «проти нового поділу України». Е. Лейк наголосив, що якщо щось подібне станеться, то Україна залишиться чимось на зразок «невідомої території» для Заходу.

Е. Лейк та Державний секретар Сполучених Штатів Ворен Крістофер обговорили при зустрічі з міністром закордонних справ України Геннадієм Удовенком нову програму безпеки між Україною та Сполученими Штатами. Вона включає проблеми боротьби з тероризмом, ядерне роззброєння та міжнародню злочинність.

Український та американський президенти обговорили також проблеми Чорнобильської атомної станції, яку плянується закрити до 2000 року. Згідно з підрахунками української сторони, вартість цього проєкту становитиме 4 млрд. доларів, включаючи забезпечення додаткових джерел енергії. Проєкт, як сказав В. Крістофер, «не є чимось таким, що Америка може здолати самотійно. Державний секретар США підкреслив, що проблема Чорнобильської станції буде обговорена під час зустрічі лідерів країн «великої сімки» у червні поточного року в канадському місті Галіфаксі.

Обидва президенти обмінялися дружніми тостами під час державного обіду, влаштованого на честь Б. Клінтона 11 травня.

Дружини Президентів не відстали від своїх чоловіків. 12 травня перша лейді України Людмила Кучма влаштувала сніданок на честь Гілярі Родем Клінтон. На сніданку були присутні дружини найвищих посадових осіб української держави, а також дружини іноземних послів.

Г. Клінтон підняла тост за «дружбу й співпрацю між Україною та Сполученими Штатами». «Я сподіваюся, що американці, чоловіки й жінки, будуть друзями і партнерами українців», — підкреслила Г. Клінтон.

Перша лейді Америки мала свою окрему програму візити. Вона відвідала пологовий будинок в Києві, передавши українським жінкам партію медикаментів.

12 травня Б. Клінтон відвідав Меморіал пам'яті жертв фашизму в Бабиному Яру і після офіційної церемонії відлетів у другій половині дня до Вашингтону.

Президенти США й України зробили спільну заяву 11 травня, 1995 року.

Післямова до відвідин Клінтона в Україні

Радник Президента України Володимир Горбулін заявив на пресовій конференції 12 травня 1995 р., що економічні та політичні відносини між Україною і США зміцнилися після візити Білла Клінтона в Україну. В. Горбулін відмовився привести деталі документів, які обговорювалися під час візити. Радник Л. Кучми пообіцяв журналістам, що деталі їм будуть переказані пізніше.

В. Горбулін зазначив, що Україна під час цієї візити досягла не всього, на що сподівалася. Незважаючи на це, президентський радник підкреслив, що під час перебування Б. Клінтона в Києві обидва президенти вивчали можливість створення спільного американо-українського комітету з питань безпеки, економіки, політики та військових проблем. Подібний американо-російський комітет очолює віце-президент США Ел Гор.

За словами В. Горбуліна, переговори з цього питання надалі «проводитимуться як персональні переговори між Е. Гором та Л. Кучмою».

На думку В. Горбуліна, справжні відносини між Україною і США розвиваються на військовій арені. «Існування спільного американо-українського комітету дозволило б Україні мати постійні консультації зі Сполученими Штатами», — підкреслив В. Горбулін.

«Спільна заява, підписана Б. Клінтоном і Л. Кучмою 11 травня, — це прецедент в американській історії», — сказав радник Президента України. «Жоден президент США ще не підписував подібних документів», — підкреслив В. Горбулін. На його думку, це свідчить про «добрі наміри Президента Б. Клінтона та його розуміння ролі Л. Кучми». Підписання заяви, за словами В. Горбуліна, було заініційоване американською стороною.

Радник Л. Кучми підкреслив, що основним питанням двосторонніх українсько-американських стосунків є питання НАТО. В. Горбулін похвалив НАТО як військову структуру, яка підтримує стабільність в Європі.

Говорячи про українські миротворчі війська, які беруть участь в програмі «Партнерство заради миру», В. Горбулін сказав, що американська сторона доціннює співпрацю України з НАТО та її готовість брати участь у спільних військових навчаннях у рамках цієї програми.

За словами президентського радника, Л. Кучма підкреслив під час переговорів з Б. Клінтоном, що «ніхто не має права накласти вето на намагання України приєднатися до НАТО». «Але якщо Польща вступить до НАТО, вона матиме ядерну зброю і це лякає громадян без'ядерної України», — підкреслив В. Горбулін.

Верховна Рада України розділяє гілки влади

Найбільшою подією минулих парламентських тижнів було схвалення Закону «Про державну владу в Україні та місцеве самоврядування». Закон був внесений на розгляд Верховної Ради Президентом Леонідом Кучмою у грудні 1994 року. Після ухвалення Закону про владу в першому читанні парламент доручив Узгоджувальній комісії, яка складалася з представників Верховної Ради та Адміністрації Президента, підготувати законопроект до другого читання.

19 квітня 1995 року Верховна Рада доручила Узгоджувальній комісії підготувати «повторне друге читання» Закону про владу з урахуванням уже схвалених статей. На повторне друге читання були перенесені найважливіші статті Закону, які надавали Верховній Раді право імпичменту Президента, а також право Президента на розпуск парламенту.

На доопрацювання в комісію були відправлені розділи 8 та 9 Закону про владу. У розділі 8, який охоплює правовий статус місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування, передбачається скасування районних та обласних Рад і створення натомість обласних районних адміністрацій. Ради, за версією Узгоджувальної комісії, повинні існувати тільки на сільському та селищному рівнях.

Підходячи до повторного розгляду Закону про владу, депутати правочентристського спрямування добре розуміли, що в процесі повторного другого читання суперечки виникнуть саме навколо цих положень Закону. Тим більше, ліві сили Верховної Ради наполягали на ухваленні Закону про владу у вигляді поправок до Конституції, тобто конституційною більшістю.

Тому на початку травня в засобах масової інформації почало активно обговорюватися питання Конституційної Угоди між парламентом та Президентом. Угода була заініційована парламентськими групами «Реформи», «Державність», «Центр», «Незалежні» та фракцією Народнього Руху України.

Голова Верховної Ради Олександр Мороз зробив свій перший хід у відповідь, проголосивши 12 травня на засіданні Президії Верховної Ради ідею своєї угоди між Парламентом та Президентом. Одним з пунктів Угоди було положення про заборону проведення референдумів та плебісцитів до кінця 1995 року.

Прес-секретар Президента Михайло Дорошенко неодноразово заявляв для преси, що Конституційна угода між законодавчою та виконавчою владою, запропонована конструктивними силами парламенту, — це єдиний вихід уникнути плебісциту. Він наголошував, що президентська адміністрація розраховує на позитивні результати опитування,

яке все одно юридичної сили не має. Але, на думку М. Дорошенка, якщо в результаті опитування народ підтримає Президента, то «Верховній Раді з моральної точки зору буде дуже важко працювати».

Депутати приступили до повторного другого читання Закону про владу 18 травня. О. Мороз, який зразу заявив про те, що при розгляді Закону необхідно відступити від Регляменту, оголосив три варіанти процедури розгляду законопроекту.

Перший варіант, який запропонувала Узгоджувальна комісія, зводився до схвалення Закону в цілому у версії комісії і подальшого прийняття Закону «Про застосування Закону України «Про державну владу та місцеве самоврядування в Україні» та зміни до Конституції України у зв'язку з його прийняттям».

Даним Законом пропонується зупинити дію статей Конституції, які суперечать Законові про владу. Законом також передбачається, що всі акти державних органів України повинні видаватися на основі й відповідно до Конституції України та Закону про владу.

Другий варіант процедури розгляду Закону про владу запропонував сам Голова Верховної Ради. О. Мороз запропонував змінити багато статей Закону про владу і доручити Президії Верховної Ради за участю Узгоджувальної комісії «усунути внутрішні суперечності в Законі».

Третій варіант був дуже простим: розглядати Закон про владу в повторному другому читанні постатейно, як це і було запропоновано раніше.

Довгий час жодна з трьох пропозицій не була підтримана парламентарями. Компромісний варіант з'явився після консультацій груп і фракцій парламенту з Президентом Леонідом Кучмою. Офіційний представник Президента при розгляді Закону про владу в парламенті, керівник юридичної служби президентської адміністрації Федір Бурчак оголосив пропозицію Президента прийняти Закон про владу в цілому, вилучивши з нього найбільш суперечливі статті, а саме про право Президента розпускати парламент, а також про право парламенту на імпічмент Президента.

Депутати, таким чином, ухвалили Закон про владу в цілому без цих двох статей. Парламентарі також проголосували за пропозицію лідера парламентської групи «Реформи» Сергія Соболева. Згідно цієї пропозиції, президент не має права проводити референдуми, крім референдумів з питань положень нової Конституції.

Закон про владу був схвалений звичайною більшістю членів В. Р. За словами голови Узгоджувальної комісії Василя Дурдинця, положення цього закону про місцеві органи самоврядування суперечать діючій Конституції. Для того, щоб узгодити всі положення Закону з Основним Законом держави, і пропонується прийняття іншого законопроекту — «Про застосування Закону про владу». Тільки після схвалення конституційною більшістю голосів цього законопроекту, Закон про владу буде діяти.

Але знайти конституційну більшість (302 голоси) в парламенті для введення в дію Закону про владу не так-то просто. Активно проти-

висься цьому ліва більшість парламента. Закон «Про застосування Закону про владу» не був розглянутий, як це плянувалося, 19 квітня.

«Якщо Закон «Про застосування Закону про владу» не буде схвалений у парламенті, ми будемо намагатися ввести в дію Закон про владу шляхом укладення Конституційної угоди між парламентом та Президентом», — сказав в інтерв'ю журналістам В. Дурдинець.

Експерти схиляються до того, що все-таки доведеться діяти згідно другого варіанту. Конституційна угода діятиме до схвалення нової Конституції України. Вона буде відкритою для підписання й надалі. В Адміністрації Президента розраховують, що під угодою поставлять підписи не менш як 200 народніх депутатів.

Голова відділу внутрішньої політики президентської адміністрації Володимир Телешов сказав, що Конституційна угода чітко виявить, «хто є хто у Верховній Раді».

Розгляд Закону про введення в дію Закону про владу було перенесено на 23 травня. На цей термін було також перенесено ухвалення остаточного рішення з приводу звіту Генеральної Прокуратури. Письмовий звіт був розданий депутатам ще в лютому. Але сам процес звітування постійно відтягувався у зв'язку з хворобою Генерального Прокурора Владислава Дацюка. Нарешті 19 травня Голова Верховної Ради О. Мороз оголосив, що В. Дацюк пішов у відпустку, «і ніхто не знає, де він знаходиться зараз».

Депутати змушені були задавати питання першому заступникові Генерального Прокурора Валерієві Даниленкові. В. Даниленко не зміг відповісти на жодне питання, яке стосувалося розгляду в Генеральній прокуратурі кримінальних справ, пов'язаних з діяльністю асоціації «Земля і люди», фундатором якої був перший заступник Голови Верховної Ради Олександр Ткаченко. В. Даниленко не відповів на питання стосовно затягування розслідування діяльності концерну «Бласко» й арешту радника Голови Верховної Ради Віктора Боженара, який звинувачується в розкраданні державного майна в особливо великих розмірах.

Комуністи й соціалісти в парламенті активно критикували Генеральну Прокуратуру, перш за все за те, що вона затягує розслідування усіх справ, пов'язаних із корупцією у вищих ешелонах влади.

Право-центристські фракції та групи в парламенті теж не відступали від критики Генеральної Прокуратури. Але представники цих фракцій стверджували, що необхідно дати можливість висловитися представникам колегії Генеральної Прокуратури.

В парламенті було п'ять проєктів постанов стосовно роботи Генеральної Прокуратури. В одному з проєктів пропонувалося звільнити В. Дацюка з посади Генерального прокурора України і припинити повноваження колегії Генеральної Прокуратури в повному складі.

П'ять депутатських груп і фракцій пропонували заслухати на сесії Верховної Ради заступника Генерального прокурора України Ольгу Колінько.

17 травня лідер комуністів у Верховній Раді Петро Симоненко звернувся до парламентської Президії з проханням відмінити постанову

Президії про заборону діяльності комуністичної партії України (КПУ). Прохання було підтримано соціялістами та аграрниками.

Парляментська група Конгресу Українських Націоналістів розробила проєкт закону про заборону діяльності в Україні організацій анти-українського, антидержавного й антилюдського спрямування, під яким уже зібрано десятки тисяч підписів. Про це повідомив парламентарів лідер групи Конгресу у Верховній Раді Михайло Ратушний ще 14 березня. Конгрес Українських Націоналістів вважає, що до таких організацій належить компартія України. Збір підписів під законопроєктом триває.

Конституційний договір між Президентом і Верховною Радою підписано

8 червня 1995 р. в Маріїнському палаці в Києві підписано Конституційний Договір між Президентом та парламентом. Під договором поставили свої підписи Леонід Кучма — як голова виконавчої влади, Олександр Мороз — як голова законодавчої влади.

Отже, 8 червня було підписано саме договір між двома гілками влади, а не угода між Президентом та частиною народних депутатів. Згідно Договору, до ухвалення нової Конституції діяльність органів державної влади в Україні базуватиметься на основі Закону про владу. Текст Закону додається до договору.

Виступаючи під час церемонії підписання договору, Леонід Кучма сказав, що укладення такого договору «відкриває новий етап політичного й соціального розвитку нашої держави».

«Ми прийшли до цього моменту через складний процес узгодження позицій», — підкреслив Л. Кучма і наголосив, що нині є підстави говорити про те, що обидві гілки влади склали іспит на «державну мудрість». Л. Кучма із самовпевненістю заявив, що зараз в Україні «склалася безпрецедентна ситуація, Президент і уряд будуть мати конструктивну більшість в парламенті, яка підтримуватиме їхні ідеї».

Але О. Мороз сказав, що «у Верховній Раді немає сталої більшості і сталої опозиції, а є парламент як єдиний законодавчий орган». Про те, що за нинішньої ситуації в державі немає переможців і переможених, говорили обоє — і Президент, і Голова Верховної Ради. Хоча переможцем себе почував Президент.

О. Мороз ще додав до цього, що «у великій політиці немає переможців і переможених, а є правильні і неправильні рішення». Рішення парламенту підтримати Конституційний Договір Голова Верховної Ради назвав «правильним».

Посол Італії в Україні Вітторіо Сурдо сказав під час церемонії в Маріїнському палаці, що міжнародна спільнота впевнена в тому, що «демократична і стабільна Україна є важливим суб'єктом європейської безпеки».

Після підписання договору Президент оголосив, що 8 червня він підписав Указ про відміну своїх попередніх Указів з приводу проведення плебісциту з питань довіри законодавчій та виконавчій владі.

Л. Кучма також повідомив, що після консультацій з депутатськими групами і фракціями він видав Указ про призначення прем'єр-міністром України Євгена Марчука. Є. Марчук був призначений виконуючим обов'язки прем'єр-міністра у березні 1995 року, після відставки з цієї посади Віталія Масола.

Згідно Закону про владу, який вступив у дію в результаті підписання Конституційного Договору, Прем'єр-міністр України організує і координує роботу Кабінету Міністрів України, діючи в межах, визначених Президентом. Л. Кучма окреслив такі межі для Є. Марчука ще в той час, коли той був виконуючим обов'язки віце-прем'єра.

Розмовляючи недавно з журналістами, Є. Марчук сказав, що Президент, як глава виконавчої влади, доручив йому підібрати кандидатури для нового Кабінету.

«Я підтримуватиму формування професійного уряду, а не коаліційного», — підкреслив Є. Марчук. Він дав до зрозуміння, що багато хто з нинішніх членів уряду залишиться на своїх посадах.

Україна і Росія ділять Чорноморську флоту

9 червня 1995 р. в Сочі відбулися переговори на найвищому рівні між офіційною делегацією України, яку очолював Президент Леонід Кучма, та делегацією Росії на чолі з російським Президентом Борисом Єльциним. Як сказав журналістам міністер закордонних справ України Геннадій Удовенко, переговори в Сочі були «складними». Але, на думку Г. Удовенка, «кожні переговори — це компроміс».

У результаті такого «компромісу» сторони підписали Угоду між Російською Федерацією та Україною з приводу Чорноморської Фльоти та українсько-російське комюніке.

За словами Г. Удовенка, надзвичайно важливою є перша стаття Угоди, в якій говориться, що на основі Чорноморської Фльоти створюється Чорноморська Фльота Російської Федерації та Військово-Морські Сили України.

У цій статті також говориться, що Чорноморська Фльота Російської Федерації та ВМС України базуються окремо. Окремо — це, на думку українського міністра, значить, що «російський крейсер «Очаков» та український «Гетьман Сагайдачний» не будуть стояти в одній бухті».

Г. Удовенко заявив на пресовій зустрічі 12 червня, що «суверенним правом України є право вирішувати де і як базуватимуться Військово-Морські Сили України».

Саме цим міністер закордонних справ України пояснив той факт, що в документі, підписаному в Сочі, не зазначається точне місце базування ВМС України.

Важливою, на думку Г. Удовенка, є та стаття російсько-української угоди, в якій говориться, що сторони продовжать переговори, які відносяться до Чорноморської Фльоти, і розробку правового статусу, і умов перебування російської Чорноморської Фльоти на території України.

Згідно статті 3 Сочинської Угоди, «уряди обох сторін врегулюють питання, що відносяться до майна Чорноморської Фльоти і підпишуть з цього приводу окрему угоду, маючи на увазі раніше досягнуту домовленість про розподіл майна у співвідношенні 50 на 50 відсотків».

Г. Удовенко підкреслив, що президенти та прем'єр-міністри Росії та України уже дали завдання урядам своїх країн врегулювати питання нерухомості Чорноморської Фльоти.

Згідно статті 4 угоди, Росії передається 81,7% кораблів і суден фльоти, а Україні — 18,3%. Міністер закордонних справ України сказав, що «плаваючий склад ЧФ майже розподілений, залишилася тільки проблема нерухомості». «Згідно законів України, вся нерухомість, що знаходиться на українській території, перебуває у власності України», — сказав Г. Удовенко.

Г. Удовенко також зазначив, що положення статті 5 російсько-української Угоди, в якій говориться, що розподіл озброєння, військової техніки й засобів забезпечення сил берегової охорони, морської піхоти та морської авіації наземного базування ЧФ відбуватиметься за станом на 3 серпня 1992 року, було висунуто саме українською стороною. «Російська сторона після тривалих дискусій погодилася на таку умову», — зазначив міністер закордонних справ України.

У заяві Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів говориться, що «нав'язана Москвою «Угода» є документом, в якому порушено великий перелік статей Конституції України, Конституційного Договору, Деклярації про державний суверенітет України і ряду міжнародних договорів, підписаних Україною раніше.

На думку члена Головного Проводу Конгресу, народного депутата Тараса Процев'ята, в Сочинській угоді «є цілий ряд дуже небезпечних пунктів, які можуть з одного боку привести до поширення російського військового впливу на Півдні України, до поширення подальшого наступу Росії задля втягування України в економічний союз, у військовий союз, в так звану угоду щодо спільних зовнішніх кордонів і в кінцевому результаті анексію України».

Але міністер закордонних справ України вважає, що «кожна стаття Угоди відповідає національним інтересам України і національному законодавству України».

Т. Процев'ят сказав в інтерв'ю кореспондентові УІС, що російсько-українська угода порушує положення Конституційного Договору, в якому говориться, що «сторони, як Верховна Рада, так і Президент, прагнуть до створення надійних гарантій існування суверенної України, збереження цілісності й недоторканості її території».

Україна, згідно своєї військової доктрини, є позабльоковою, невідчужуваною державою. Тому присутність чужоземних військ на українській території з одного боку порушує позабльоковий статус держави, а з іншого боку, як сказав Т. Процев'ят, «є постійним дестабілізуючим фактором на території України. Тому саме Конгрес Українських Націоналістів у своїй заяві поставив вимогу до Президента й уряду України зайняти значно твердшу позицію щодо вимог Росії і змусити

Росію, відповідно через дипломатичні канали та через переговори, вивести всі свої війська з території України».

«Зрозуміло, — додав Т. Процев'ят, — що технічно Росія не зможе протягом одного чи двох місяців вивести ці війська, але потрібно домовитися про поетапне виведення російських військ відповідно до можливостей Російської Федерації». Такий підхід, на думку представників Конгресу Українських Націоналістів, дійсно відповідав би національним інтересам України.

«Знаючи, в якій ситуації проходили переговори, ми бачимо, що Росія вирішила піти в черговий наступ на Україну, вирішила почати розправу з українською незалежністю і державою», — сказав Т. Процев'ят. Він підкреслив, що «російський орел, очі якого залилися напевно кров'ю, пролитою в Чеченії, Таджикистані та інших регіонах, зовсім втрачає здоровий глузд і намагається шляхом шантажу вести свою міжнародну політику. Я думаю, що наш Президент, наш уряд знайдуть у собі сили зробити все, щоб російські війська були виведені з України», — сказав Т. Процев'ят.

Міністер закордонних справ України сказав журналістам, що під час його зустрічі з представниками Конгресу Українських Націоналістів 10 червня «справедливо було порушено питання про термін перебування російської Чорноморської Фльоти на території України». Але, за словами Г. Удовенка, це питання не було порушене в російсько-українській Угоді з приводу Чорноморської Фльоти.

«Згідно із Законом про владу, який є складовою конституційного договору, що вступив у силу 8 червня, обов'язком Верховної Ради є ратифікувати або не ратифікувати подібну Угоду», — підкреслив Т. Процев'ят. Згідно Закону про владу, саме парламент ратифікує і денонсує всі угоди, які підписуються на міжнародньому рівні.

Тому Конгрес Українських Націоналістів висунув вимогу до Президента, щоб якомога швидше обговорити Сочинську Угоду на сесії Верховної Ради, щоб визначити всі «за» і «проти». «Таким чином, — сказав Т. Процев'ят, — ми будемо домагатися, щоб ця Угода не була ратифікована». Він підкреслив, що нератифікація Сочинської Угоди парламентом «дасть, у свою чергу, черговий карт-блянк Президентові для того, щоб поставити перед Росією умову виводу всіх військ з території України.

Погляди на майбутнє позабльокового статусу України

Міністер оборони України Валерій Шмаров, повернувшись після дводенної наради міністрів оборони країн-членів НАТО та інших європейських країн, заявив журналістам 13 червня, що Україна не бажає «встановлювати тісні відносини з НАТО чи військовим союзом у рамках СНД».

Крім того, В. Шмаров сказав, що «Україна не хоче приєднуватися до системи європейської безпеки». «Наша політика базується на строгому нейтралітеті швейцарського типу», — зазначив В. Шмаров.

Проте Президент Леонід Кучма під час своєї візити до Латвії минулого місяця висловився за зміну політики неутралітету нашої держави. Л. Кучма сказав, що «це нонсенс для України бути позабльоковою країною». «Україна — це не Швейцарія чи держава, подібна їй», — підкреслив Президент під час візити до Латвійської Республіки.

Крім того, 24 травня Верховна Рада ухвалила в першому читанні Концепцію національної безпеки України. В цьому документі говориться, що базовим складником національної безпеки України «визначається участь у міжнародних системах універсальної і загальноєвропейської безпеки».

Наголошуючи на необхідності строгого дотримання Україною неутралітету, міністер оборони одночасно оголосив, що в найближчому майбутньому Україна та 16 країн-членів НАТО обговорять дворічну програму співпраці між НАТО та нашою державою.

За словами В. Шмарова, Конгрес Сполучених Штатів Америки уже виділив 10 млн. доларів на запровадження цієї програми. Вона включатиме в себе семінари, українсько-американські консультації з військових питань та спільні військові навчання.

Радник Президента з питань національної безпеки, голова Ради національної безпеки при Президентові України Володимир Горбулін підкреслив на «брифінгу» 14 червня, що протягом останніх років урядовці нашої держави багато робили для того, щоб запровадити особливі відносини України з НАТО.

Наталка ПРУДКА

ДО ВАЖЛИВИХ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРЧИХ ПИТАНЬ

Чи має Україна перед собою індустріяльне майбутнє?

(УЦІС) Стверджувальною відповіддю на це запитання стала тема «брифінгу» в Міністерстві промисловости України, яке реалізує державну політику в металургійній, хемічній, лісовій та деревообробній промисловости.

За словами міністра промисловости Анатолія Голубченка, в структурі експорту України частка Міністерства Промисловости становить 80%. За даними Міністерства статистики, цей показник становить близько 60%.

В минулому році Україна експортувала чорні метали та вироби з них, алюміній і інші вироби на суму понад 4 млрд. доларів, про що свідчать дані Міністерства статистики.

Потужним потенціалом володіє хемічна промисловість, минулорічні обсяги експорту якої, за даними Міністерства статистики, становили 1,258 млрд. доларів.

Однак, в розповсюдженому на «брифінгу» прес-релізі Міністерства промисловости повідомляється, що підприємствами металургійного, хемічного та лісопромислового комплексів відвантажено на експорт

продукцію на загальну суму понад 2,2 млрд. доларів США. Надходження валюти до державного бюджету в 1994 році становили 590,4 млн. доларів.

Минулорічний рівень виробництва у порівнянні з 1993 роком становив 71,3%. В 1995 році передбачається збільшити щодобове виробництво сталі до 68,1 тис. тонн (в 1994 — 64,1), прокату — до 50,1 (46,6), коксу — до 48,4 (46,5).

Галузь об'єднує 834 підприємства, з яких 433 приватизовано, а 120 корпоратизовано.

Прогнози Кабінету Міністрів на 1995 рік щодо постачань на експорт продукції металургійної та хімічної галузей дещо нижчі від минулорічних. Це є свідченням того, що все ж таки структурна перебудова української економіки відбувається, основне завдання якої — зменшити в структурі загального виробництва частку базових галузей, тобто гірничо-металургійної та паливної. Саме ці галузі є найпотужнішими забруднювачами навколишнього середовища, а про високі технології в часи колишнього Союзу не дбали, адже дешевий російський газ постачався вчасно, а прибуток підприємств конфіскував союзний уряд, — констатує Анатолій Голубченко. В часи СРСР українські підприємства виробляли 52 млн. тонн прокату в рік; нині цей показник — 18 млн. тонн. Відбуваються скорочення виробництва й інших видів продукції.

Серед інших факторів, що стримують український експорт металопродукції на Захід — це антидемпінгові процеси проти України, адже продукція українських підприємств частково витіснила з ринків збуту місцеві компанії.

До того ж, між Європейським співтовариством з вугілля і сталі та Україною парафовано угоду про надання Україні експортної квоти на металопродукцію, яка для України в цьому році становитиме 180 тисяч тонн (36% загальної квоти для країн СНД), тоді як Україна здатна щороку експортувати понад 10 млн. тонн металопродукції.

Україна посідає четверте місце у світі за виробництвом чавуну, сталі та прокату після Японії, США і Росії.

В першому півріччі 1995 року уряд України плянує ухвалити розроблену в Міністерстві Промисловости «Концепцію розвитку гірничо-металургійного комплексу України на період до 2010 року». Найближчим часом буде ухвалено: «Програма розвитку кольорової металургії (алюміній, титан, мідь) на період до 2005 року», «Програма розвитку хімічної промисловости України до 2005 року».

Україна має потужну сировинну базу для розвитку цих галузей. За даними Державного Комітету Геології, в надрах центральної та південної частини України зосереджені запаси залізних і марганцевих руд. Розвідані запаси залізних руд становлять близько 33 млрд. тонн, серед яких переважну більшість становлять залізисті кварцити з невисоким вмістом заліза.

За обсягом видобутку залізних руд Україна посідає п'яте місце в світі після Китаю, Бразилії, Росії та Австралії. Гірничо-видобувні потужності шахт дозволяють видобувати щороку до 170 млн. тонн

залізної руди, 60 млн. тонн залізорудних концентратів та 30 млн. тонн аглоруди.

За розвіданими запасами марганцевих руд Україна посідає друге місце у світі після Південно-Африканської республіки. Загальний обсяг запасів оцінюється в 2,5 млрд. тонн, який зосереджено в Нікопольському басейні.

Під гарантію уряду нині в галузь залучені іноземні інвестиції в розмірі 377,2 млн. німецьких марок. Крім того, підприємства галузі також залучають іноземні інвестиції за прямими контрактами.

Металургійні підприємства поступово реконструюють свої виробництва. В 1994 році на Макіївському металургійному комбінаті введено в дію дротовий стан «150» потужністю 1,2 млн. тонн катанки. На Шосткінському заводі «Свема» введено в дію комплекс з виробництва 155 тонн азотно-кислого срібла на рік.

Трубопрокатні цехи на металургійному комбінаті ім. Ілліча та заводі ім. Комінтерну запровадили комплекси безперервного лиття сталі. В металургійній галузі освоєно нові види металопрокату, що раніше Україна імпортувала: в 1993 році освоєно 93 види прокату чорних металів, а в 1994 — 91 вид сортового та листового прокату.

Підвищення цін на сировину та вугілля призвело до зростання цін на кінцеву продукцію, що викликало труднощі при її реалізації на зовнішньому та внутрішньому ринках. За даними міністерства, в 1995 році підприємствам Мінпрому для вирішення проблем неплатежів надано централізовані кредити для проплати за вугілля та електроенергію з подальшим проведенням взаємозаліків на суму 12 трлн. крб. та цільовий кредит в розмірі 4 трлн. крб. Внаслідок цих заходів спад виробництва зупинено до рівня 94,9% в порівнянні з аналогічним періодом 1994 року.

Підсумки діяльності банків України в першому кварталі 1995 року

«Фінансова скрута банків викликана, в основному, зовнішніми умовами, і тільки деякими банками допущено прорахунки в своїй роботі», — наголосив голова Асоціації українських банків Сугоняко. Допущені помилки в роботі одного банку негативно впливають на роботу інших.

Зовнішні умови впливу — це політика держави в галузі макроекономіки і жорсткі монетарні методи в боротьбі з емісією. Незадоволені банки повільним ходом приватизації в Україні; земельна реформа гальмується — земля до цього часу не є товаром.

«В таких умовах запроваджувати стабільну українську валюту — гривню — поки що не варто: спершу необхідно випробувати всі можливі методи регуляції карбованця», — вважає пан Сугоняко.

В кінці квітня 1995 року Асоціацією українських банків проаналізовано діяльність 79 банків-членів Асоціації, показники діяльності яких розглядаються у порівнянні з існуючими темпами інфляції.

В першому кварталі, за даними Міністерства статистики, індекс інфляції становив 159,5%. За цей час на ринку готівкової продажі валюти курс долара зріс на 15% щодо українського карбованця, тоді

як офіційний курс доляра зріс із 104 тис. 200 крб. (1.01.95) до 130 тис. 100 крб. (1.04.95), тобто на 25%.

При цьому Національний банк продовжує жорстку монетарну політику, витримуючи позитивну ставку рефінансування для недержавних банків і обмежуючи емісійне кредитування. Обсяги продажі доларів США на Міжбанківській валютній біржі становили 700 млн. доларів. Загальні показники фіксують стримування інфляції в Україні.

Згідно з лютневою цього року Постановою Національного банку України «Про невідкладні заходи щодо фінансового оздоровлення комерційних банків та відновлення їх ліквідності й платоспроможності» визначено 7 банків, що мають бути закритими, та 6 банків, що підлягають санації шляхом приєднання до інших банків. Однак, до цього часу Національний банк не оприлюднив назви банків-банкрутів, адже саме ця інформація найбільше турбує клієнтів банку. Банкрути можуть бути викуплені іншими банками, — наголосив пан Сугоняко.

Середньо-статистичний показник темпів зростання капіталів банків за I квартал становив 156%, що менше показника темпів інфляції — 159,5%. Це гальмує розвиток банківських структур.

Встановлені Національним банком на 1995 рік мінімальні розміри статутних фондів в 1 млн. ЕКЮ змушують банки гнатися за інфляцією, намагаючись збільшити розмір статутного фонду.

Найбільшими капіталами володіють банки: «Україна» (77,5 млн. доларів), та «Укрсоцбанк» (48,8 млн. доларів); ще 25 банків мають капітал понад 1 млн. доларів.

Середній показник залучення депозитів (на депозитних рахунках банків підприємства тримають свої капітали) становить 103% в порівнянні з початком року, що також нижче рівня інфляції за цей період. Вклади громадян за 4 місяці також зменшилися і темпи їх росту становлять в середньому 120%. Темпи зростання активів банків відповідали темпам інфляції.

Обсяги кредитування, що є основною діяльністю банків, менші за темпи інфляції і становили 123%, що пояснюється низькими ставками кредитів (їх визначає Нац. банк). Тобто кредити стають не вигідними, а банки шукають можливості заробити за кордоном, в основному, в ближчому зарубіжжі.

Загальна прибутковість банків зменшилася у порівнянні з минулорічними показниками: на 1 січня цього року прибутковість активів становила 12,5%, а на 1 квітня — 2,4%. Це було викликано новими принципами оподаткування кредитів. Верховна Рада зупинила відповідні статті Закону «Про оподаткування прибутку підприємств», проте багато банків, ухиляючись від великих збитків, зменшили обсяги кредитування. Банкіри продовжують вважати, що стратегія банків спрямована не на розвиток, а на виживання.

Стратегія розвитку банків обговорювалось на з'їзді банкірів України. Констатуємо, що банки вичерпали себе як видавачі кредитів, за 5 років свого досить ситого існування на загальному тлі мало не жебратства, народжені посоветською дійсністю банкіри змушені нарешті збагнути,

що основне призначення банків — це зростання промислового і банківського капіталів.

Отож, банки вже заявляють про інвестиційні довгострокові проєкти і про необхідність придбання нових технологій. Розпочинається новий відлік більш цивілізованої спрямованості банків. (Тут використано дослідження Асоціації українських банків).

Форум «Інвестиційні проєкти в Україні» відбудеться у Відні

З 24 по 26 квітня в Міністерстві зовнішніх економічних зв'язків України відбувся семінар, на якому були розглянуті питання підготовки інвестиційних проєктів і особливості проведення конверсії підприємств.

В роботі семінару брали участь експерти ООН, заступники міністрів та начальники управлінь від МЗЕЗ, Мін. економіки, Міністерства фінансів, Мінмашпрому, Національного банку та ін.

Семінар було організовано з метою навчити українські урядові структури розробляти проєкти, в реалізацію яких плянується залучати іноземних інвесторів.

В грудні 1995 року у Відні (Австрія) Україна візьме участь у міжнародньому Форумі під егідою UNIDO, тема якого — «Інвестиційні проєкти в Україні».

Майбутній Міжнародній Форум у Відні під егідою UNIDO організується згідно з рішенням Кабінету Міністрів України від 27 березня 1995 р., яке доручає низці українських міністерств виконання заходів щодо проведення цього Українсько-Австрійського Форуму.

Указ Президента від 9.3.95 «Про порядок надання в 1995 році державної кредитної підтримки підприємствам» встановлено, що кредити надаватимуться підприємствам на загальних умовах їх кредитоспроможності під затверджені проєкти використання коштів. Це означає, що можна отримати інвестиції від українських банків, але проєкти необхідно розробляти за світовими вимогами.

UNIDO — це Організація промислового розвитку при ООН, яка в своїй роботі використовує мережу всесвітньої інвестиційної служби.

За рахунок бюджетних коштів в обсязі 6% від загального обсягу UNIDO витрачає на допомогу країнам, що розвиваються. До 1989 року колишній Союз СРСР не мав прав на таку допомогу, нині ж експерти цієї організації готові надати допомогу українським підприємствам у розробці техніко-економічних обґрунтувань запланованих до реалізації проєктів за вимогами міжнародніх стандартів. Бюро має свої представництва в Парижі, Цюріху, Міляні, Атенах та в інших містах світу.

Майбутній Форум у Відні має сприяти підприємствам України в одержанні доступу до джерел іноземних інвестицій — міжнародніх фінансових інститутів, технологій та «нов-гав», світових ринків збуту продукції.

Участь у Форумі дозволить українським підприємствам, зацікавленим в інвестиціях, підготувати проєкти за схемою, яку визнають міжнародні фінансові інститути. Проєкти будуть досліджені міжнародніми експертами.

Підготовчий етап до форуму розпочався з 24 квітня 1995 року з організованого в МЗЕЗ семінару для працівників українських міністерств за участю експертів UNIDO. Протягом 7–8 місяців необхідно розробити проєкт, в який бажано залучити іноземних інвесторів. Розробка проєкту здійснюватиметься за участю експертів українських міністерств та іноземних експертів. Для підготовки проєктів міністерським працівникам надано необхідні методичні матеріали. Вартість роботи залежатиме від складності проєкту і встановлюватиметься за домовленістю.

Розроблений проєкт попередньо пройде комп'ютерну експертизу на розроблений в UNIDO програмі КОМФАР-3, презентація якої для учасників київського семінару відбулася в київському Інституті кібернетики. «Комп'ютерна обробка проєкту визначить доцільність його подальшої реалізації», — повідомляє Тадеуш Мар'янович, заступник директора інституту.

В разі позитивного висновку експертів UNIDO, з проєкту знімається політичне ризико щодо залучення інвестицій і проєкт вводиться в мережу Всесвітньої інвестиційної служби. Далі вибирається інвестор, який забезпечить фінансування проєкту, а також реалізацію продукції на світовому ринку.

На Форумі у Відні буде zorganizована зустріч з інвесторами, а також юридична підтримка при укладанні контрактів. Крім того, будуть організовані зустрічі з представниками міжнародних фінансових та ділових кіл, Міжнародного валютного фонду та ЄБРР.

Вартість робіт щодо залучення інвестицій з використанням комп'ютерної програми коштує від 39 до 70 тисяч доларів США; частина оплати здійснюється за рахунок бюджету UNIDO. Самостійний пошук інвесторів підприємству коштуватиме від 140 до 260 тисяч доларів.

Міжнародний фінансовий світ повертається обличчям до України

Експортно-імпортний банк України тепер має змогу надавати середньострокові кредити, розраховані на 180 днів, для експорту товарів в Україну за рахунок відновленої американської кредитної лінії.

На думку секретаря Державної скарбниці США Роберта Рубіна, це відкриває великі можливості для експорту України. Офіційна думка української сторони з цього приводу широко не висвітлюється. Крім американської, відновлено японську, а також кредитні лінії інших країн.

Як відомо, в 1993 році було зупинено майже всі іноземні кредитні лінії для України, причиною чого була тогочасна політична ситуація.

Найближчим часом Україна отримає 2-й транш реабілітаційної позики Світового банку в розмірі 250 мільйонів доларів США, одержати який Україна може на придбання критичного імпорту та покриття державного бюджету, — повідомив економіст Світового банку Олександр Каліберда.

Загальний обсяг реабілітаційної позики становить 500 млн. доларів, першу половину якого Україна отримала в грудні 1994 року. Ці гроші уряд України заклав як дохідну частину бюджету, тому їх використання

йде через Міжбанківську валютну біржу, що дає змогу використовувати гроші як стабілізаційний фонд українського карбованця.

В кінці травня західньою фірмою проведено аудит щодо використання наданої Світовим банком позики.

Відразу ж після виплати реабілітаційної позики Світовий банк розпочне роботу щодо надання позики Україні на структурну перебудову економіки в розмірі 400 мільйонів доларів. Ці кошти Україна отримає в кінці цього або ж на початку наступного року.

Нині Міністерство енергетики України працює над підписанням кредитної угоди зі Світовим банком на одержання кредиту на реабілітацію гідроелектростанцій України.

Рішення про надання кредиту в розмірі 115 мільйонів доларів Світовий банк ухвалив у квітні цього року. Восени цього року плянується проведення тендера на закупівлю необхідного обладнання, участь в якому братимуть і українські підприємства.

Однак, підписання кредитної угоди гальмується у зв'язку з неузгодженістю стратегії Міністерства енергетики щодо реконструкції гідроелектростанцій та Світовим банком.

Українська сторона вважає, що не варто витратити надані кошти на перманентний ремонт гідроелектростанцій. Доцільніше буде їх використати на запровадження виробництва нових технологій.

Найближчим часом Україна отримає від Світового банку кредити на побудову в Україні заводів по підготовці насіння соняшнику, цукрових буряків та кукурудзи.

Візита Міністра Фінансів Великобританії до України

«Сполучене Королівство Великобританії докладе всіх зусиль, щоб відносини між нашими країнами були здоровими», — заявив на зустрічі з журналістами 17 травня міністер фінансів Великобританії Кеннет Клярк.

Перебуваючи 2 дні в Києві й один день в Криму, пан Клярк зазначив, що в Україні спостерігається значне прискорення темпів економічних реформ. Два роки тому Захід всю увагу зосереджував на Росії та Прибалтиці. Тепер же необхідно допомогу міжнародної спільноти переорієнтувати на Україну з метою успішного завершення економічних реформ, для чого необхідно зберегти низький темп інфляції, здорові державні фінанси і міцну систему законодавства.

На зустрічі з Президентом України Леонідом Кучмою Кеннет Клярк повідомив, що Європейський Союз найближчим часом надасть Україні обіцяні 85 млн. ЕКЮ допомоги.

Міністер Кеннет Клярк зустрівся з виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра України Євгеном Марчуком, який очолюватиме делегацію України на конференції щодо інвестиційних кредитів 25–26 травня в Лондоні.

Відбулися переговори британського міністра з віце-прем'єром Петром Саблуком та віце-прем'єром Ігорем Мітюковим.

На думку К. Клярка, реформування аграрного сектора може стати визначальним для проведення реформ в Україні. Великобританія має намір надати допомогу Україні в перебудові енергетики.

В Криму К. Клярк ознайомився з проєктом будівництва заводу з переробки газового конденсату у Чорноморському районі, відвідав бурові платформи в Чорному морі, а також виробничо-аграрне об'єднання «Массандра» в Ялті. Міністер фінансів Великобританії разом з віцепрем'єром Ігорем Мітюковим оглянули туристичні центри в Криму.

Реформування сільського господарства України сприятиме зростанню експорту продукції за кордон

«Реформи сільського господарства України» — такою була тема чергового «круглого столу» Світового банку.

Передбачається, що через 3 роки агропромисловий комплекс України буде експортером світового рівня, — наголосив Ганс Бісвангер, старший економічний радник Світового банку. При цьому українські виробники досягнуть конкурентноздатності з найбільш ефективними в світі виробниками збіжжя, соняшника, молока та м'яса. «Вашою проблемою буде не виробити продукцію, а продати», — наголосив Ганс Бісвангер.

Вже в цьому році уряд України прогнозує збільшити експортні постачання за кордон сільськогосподарської продукції в порівнянні з минулим роком на 1,5 млрд. доларів, загальний обсяг яких досягне 3,3 млрд. доларів.

Перший віцепрем'єр-міністер України з питань агропромислового комплексу Петро Саблук нещодавно повернувся зі Сполучених Штатів Америки, де було досягнуто домовленості зі Світовим банком про надання кредитів для України у межах 360 млн. доларів США та 170 млн. доларів — для страхування іноземних інвестицій. Дату впровадження цих позик поки що не визначено.

В результаті впровадження проєкту передбачається фінансова допомога в приватизації сільськогосподарських підприємств та реалізації виробленої сільськогосподарської продукції.

Найближчим часом очікується також рішення Світового банку про надання позики в обсязі 32 млн. доларів на побудову насінєвих заводів в Україні.

Однак нині сільське господарство України відчуває гостру фінансову скруту: платня сільськогосподарських працівників вдвічі нижча від середньої в країні. Галузь тваринництва збиткова. Не повернуто 12 трлн. крб. минулорічних кредитів на мінеральні добрива. Загальний борг банкам становить 30 трлн. крб. Якщо ці борги включити в собівартість продукції, то весь агропромисловий комплекс можна вважати збитковим.

Уряд має намір проінвентаризувати майно агропромислового комплексу, але сьогодні це важко зробити, адже земля до цього часу не оцінена. Щодо земельної реформи, на першому етапі, — вважає прем'єр-міністер П. Саблук, — необхідно дати вартість землі, а потім

її ділити. Уряд розробив методику оцінки і до 1 липня цього року землю буде оцінено.

Традиційними стали щотижневі торги під майбутній урожай на Універсальній аграрній біржі, загальний обсяг продажі на якій становить 12 трлн. крб. На біржі встановилися стабільні ціни, зокрема, тонна пшениці коштує 94 дол. Основний покупець на пшеницю — держава (Головне управління з хлібопродуктів Мін. сільгосппроду).

Через місяць розпочне роботу нова Аграрна біржа, яка діятиме за міжнародними стандартами ціноутворення, — повідомляє президент корпорації «Украгропромбіржа»* Віктор Тимченко. Згодом будуть запроваджені спеціалізовані біржі, тобто одинь день — продаж масляничних культур, другий — пшениці і так далі. Вплив бірж буде поширюватися: їх загальна кількість в Україні становитиме 3–4 біржі; запроваджуватиметься майбутня торгівля.

Вже зараз до біржі звертаються з усіх країн світу, а цими днями звернулися представники з Голляндії з проханням продати за діючими цінами на 10 млн. доларів пшениці, ячменю, соняшнику.

Тільки за рахунок двох культур — цукрового буряку та соняшнику, площі посівів яких відповідно становлять 1,5 млн. га та 1,7 млн. га, — Україна могла б повністю вирішити проблему енергоносіїв, звичайно при умові більш ефективного використання землі. Загальна площа угідь України — 42 млн. га, однак ефективність її використання становить лише 35%.

Щодо реформування агропромислового комплексу, протягом 1993–1994 років приватизовано 243 з 1485 радгоспів та інших державних сільсько-господарських підприємств, які підлягають приватизації — це 16,3% (дані на 1.1.1995 р.). Державна програма передбачала приватизацію на 1994 рік 919 підприємств, тоді як приватизовано лише 218.

Незацікавленість в приватизації господарств з боку їх керівників експерти Фонду державного майна пояснюють тяжкою фінансовою скрутою, розраховуючи при цьому на допомогу з боку держави. Гальмує процеси приватизації також і місцева влада.

Однак, приватизація переробних підприємств здійснюється більш швидкими темпами: на 1.5.1995 р. приватизовано 184 об'єкти харчової промисловости — це 25% від тих, що підлягають приватизації.

З переробних підприємств, підпорядкованих Міністерству сільсько-господарської продукції, на 1.1.1995 р. приватизовано 28%: всі підприємства з переробки вовни, 54% молокопереробних підприємств, 46% — м'ясопереробних, 43% — комбикормових заводів. Повільно йде приватизація будівельних та агросервісних підприємств — приватизовано відповідно 12,3% та 15%.

В Україні буде засновано міжнародний дослідницький центр з ядерної безпеки

Заяву про наміри України і США заснувати Міжнародній дослідницький центр з ядерної безпеки та охорони навколишнього середовища

* Українська аграрно-промислова біржа — примітка Ред. «В. Ш.»

було підписано 10 травня в ході візиту Президента Клінтона в Україну.

Створення центру має на меті об'єднати міжнародню співпрацю, інтелектуальні та матеріальні ресурси міжнародніх організацій, наукових і ділових кіл з метою подолання наслідків аварії на ЧАЕС, їх мінімалізації, а також розробки технологій соціально-економічної реабілітації забруднених територій, розв'язання проблем ЧАЕС і реформування енергетичної галузі України.

США підтримують ініціативу України щодо заснування в місті Славутич наукової лабораторії для розв'язання проблем наслідків ядерних аварій та відновлення навколишнього природнього середовища.

Між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством енергетики США підписано Протокол щодо виконання Наукового протоколу з вивчення проблем, пов'язаних з раком щитовидної залози та іншими хворобами, що стали наслідком аварії на ЧАЕС. Згідно Протоколу, МОЗ України забезпечує медичний, технічний та обслуговуючий персонал, оплату їхньої праці і надає відповідні приміщення для проведення досліджень. США надаватимуть обладнання та допоміжні матеріали, наукові та технічні консультації. (За повідомленням МЗС).

Уряд України має намір здійснити реструктуризацію вугільного регіону Донбасу

В спадок від колишнього Советського Союзу Україна отримала значну частину державних вугільних підприємств, діяльність яких нерентабельна. Досвід Західних країн нагадує Україні, що закриття нежиттєздатних вугільних шахт може стати причиною соціального вибуху.

В лютому 1995 року уряд України звернувся до Світового банку з проханням надати кредит на проєкт розвитку регіону Донбасу. Передбачається також розробити механізм відокремлення соціальних структур від шахт і передачі їх місцевим органам влади чи у приватній сектор.

Нині місія експертів Світового банку здійснює дослідження вуглевидобувної галузі України з метою надання кредиту урядові України на розвиток регіону Донбасу. Результати досліджень експерти Світового банку підготують восени цього року, а тоді розпочнеться розробка проєкту.

Попередня домовленість про кредит в розмірі 50 мільйонів доларів може бути суттєво змінена: розмір кредиту може бути збільшеним.

В Україні діє 270 вугільних шахт, де працює понад мільйон шахтарів. 37 шахт визначено урядом як нежиттєздатні, бо вони збиткові, ще 50 потребують перебудови. Закриття шахт може викликати соціальний вибух. Уряд України сподівається уникнути соціального конфлікту, забезпечивши перепрацевлаштуванням 200 тисяч шахтарів.

Кінцева мета проєкту, реалізація якого передбачається за рахунок кредиту Світового банку, — забезпечення соціальних витрат на структурні зміни в Донбасі. Буде здійснено виплати звільненим з роботи шахтарям, які не зможуть знайти роботу в інших галузях, — це, в основному, працівники передпенсійного віку або з поганим здоров'ям.

Експерти Світового банку проведуть детальну аналізу виробничого потенціалу Донбасу з метою оцінити можливості перепрацевлаштування звільнених шахтарів на нові робочі місця, організація яких передбачається на не повністю завантажених металургійних та хемічних підприємствах.

Проєкт перебудови Донбасу розглядається як демонстраційний щодо вдосконалення управління та функціонування соціальної інфраструктури в державі.

Уряд України продовжує реформування цін і тарифів на електроенергію та комунальні послуги

З першого червня 1995 р. народ України сплачуватиме за спожиті енергоносії та комунальні послуги 30% від їх дійсної вартості (до цього часу вартість послуг, за які платили громадяни, становила 20%). Решту 70% поки що дотуватиме держава. Наступне підвищення цін відбудеться 1 вересня, яке передбачає підвищення платні за послуги до 60%.

Для мешканця України ціни на енергоносії та послуги з 1 червня зростуть в 1,5–2 рази.

До кінця біжучого року уряд плянує перетрансформувати внутрішні ціни до світового рівня, адже паливно-енергетичні ресурси Україна закуповує за світовими цінами. Враховуючи, що енергомісткість українського виробництва в кілька разів більша, ніж на Заході, ціни на товари також завищені. Однак уряд не буде йти на кредитні смісії з метою підтримки неконкурентноздатних підприємств, — наголосив Володимир Матвійчук, заступник міністра.

Паралельно з підвищенням цін і тарифів на електроенергію, уряд дещо збільшить платню працівникам та пенсіонерам.

Нині середня платня становить в перерахунку на валюту 50 доларів США, що в 5 разів більше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. Однак, за словами заступника міністра економіки Володимира Кальника, в дійсності рівень життя населення впав на 9,6%. Що ж стоїть за голими цифрами? Це — повна відсутність медичної допомоги та ліків, повноцінного харчування. В той же час спостерігається ріст смертності, психічних захворювань, самогубств.

Деякі підприємства платять своїм працівниками до 1000 доларів, — повідомив заступник міністра праці Анатолій Андрущенко. Нині уряд працює над постановою, яка обмежить фонд споживання державних підприємств.

Четвертий з'їзд Асоціації українських банків

Українські недержавні банки зібралися 8 червня на 4-й з'їзд — в час, коли, на думку президента Асоціації українських банків Олександра Сугоняка, Україна вступає в найвідповідальнішу і найскладнішу стадію реформ — період, який супроводжуватиметься масовими банкрутствами і зростанням безробіття.

Закономірно, що криза в економіці спричинила кризу банківської системи, що проявилось в неплатоспроможності банків, порушенні ними економічних нормативів Національного банку України, у згортанні кредитної діяльності.

Зменшення кредитної діяльності банків з одночасним наростанням заборгувань та зростанням резервів ліквідності підірвали прибутковість банків.

В першому кварталі 1995 року доля кредитів недержавних банків в економіку України скоротилася на 3,2%. Надійних інвесторів стає все менше.

За даними Асоціації українських банків, в кінці першого кварталу 1995 року прострочена заборгованість підприємств банкам становила 3,5 млрд. доларів.

В минулому році 21 недержавний банк припинили діяльність згідно з рішенням Правління Нац. банку. В цьому році припинено діяльність шести банків, кредитний портфель яких на 100% складався з сумнівних та безнадійних до повернення позик.

Щоб забезпечити контроль за використанням кредитів Національного банку на цільові виробничі програми, Нац. банк розробив механізм перевірки їх використання. До Кабінету Міністрів подано пропозиції щодо встановлення кримінальної відповідальності за недоцільне використання кредитів.

Щоб забезпечити рівноправний доступ усіх комерційних банків до кредитних ресурсів, Національний банк розпочав проведення кредитних акцій. Нині Нац. банк розробляє положення про банківський кредит та Порядок рефінансування комерційних банків.

Асоціація українських банків звернулася до Національного банку України з пропозицією призупинити дію постанови Нац. банку щодо збільшення статутних фондів.

Однак, західні банки вважають, що українські банки, не маючи великих обсягів капіталів, не володіють досвідом роботи з ними. Тому через 2 роки, коли в Україні дійсно розпочнеться «великий бізнес», українські банки залишаться за бортом, — вважає голова правління Градобанку Віктор Жердицький. Західні компанії встановлюватимуть прямі контакти з українськими підприємствами, минаючи українські банки. Тому вже зараз, на думку Жердицького, необхідно подбати про створення механізму концентрації коштів для збільшення статутних фондів банків.

Загальний обсяг капіталів недержавних банків України становить понад 533 мільйони доларів, загальна кількість банків — 217, які мають 1860 банківських установ. Банкири вважають, що за цим показником Україна в 25 разів відстає від розвинених країн.

Активи української банківської системи також недопустимо малі: вони становлять 5,9 млрд. доларів, тоді як валюта балянсів банків Польщі, Угорщини, Чехії становить близько 40 млрд. доларів.

Обсяг капіталу, який функціонує поза межами банківської системи, нині становить 157 трильйонів карбованців; це понад один мільярд доларів, — повідомив Віктор Ющенко, голова Нац. банку. Повернення цих грошей у банківську систему стане можливим лише після стабілізації економіки, що в свою чергу створить початок інвестиційної діяльності банків.

За теорією, бізнес можливий, коли відбувається злиття банківського та промислового капіталів. Однак українські банки в дійсності інвестуванням не займаються, і, як повідомив Віктор Ющенко, поки що не йдеться про можливі проєкти, які б передбачали об'єднання капіталів і їх спрямування в експортно спроможні галузі України.

Починаючи з 1 серпня, в Україні буде припинено розрахунки в іноземній валюті. Свої заощадження громадяни зберігають у твердій валюті.

Обсяг долярової маси, яку зберігає у себе вдома населення України, оцінюється в один мільярд доларів, — повідомив заступник голови Нац. банку Олександр Кирєєв. Ці гроші не працюють на економіку України. Щоб залучити заощаджені населенням кошти для інвестицій промисловості, люди зможуть вільно відкривати валютні рахунки в банках. При цьому Віктор Ющенко обіцяє, що ніхто не буде зобов'язаний звітувати про історію придбання валюти.

Банки і їх Асоціація пропонують розпочати оздоровлення банківської системи, для чого необхідно встановити жорстку фінансову дисципліну і для уряду, і для всіх суб'єктів господарювання.

На закінчення з'їзду було прийнято звернення до Президента України та Верховної Ради щодо подолання кризи неплатежів.

Виконавчій дирекції Асоціації доручено продовжити роботу над концепцією розвитку банківської системи України спільно з комісіями Верховної Ради України.

В фонді державного майна

Фонд державного майна України видав наказ «Про порушення правил діяльності з приватизаційними паперами довірчими товариствами».

Аналізуючи звіти за перший квартал, надані довірчими товариствами, виявлено ряд порушень, що стало причиною припинення роботи з приватизаційними паперами 28 трастових компаній.

Порушення виявлено в довірчих товариствах «Меркурій-Траст», «Олбі-довіра», «Континент-траст» та ін. Порушено 40 кримінальних справ, в тому числі 28 — в Києві.

На 1 квітня 1995 р. в Україні зареєстровано 600 довірчих товариств, з яких 315 мають ліцензії Фонду державного майна на здійснення операцій з приватизаційними паперами.

Нині довірчими товариствами зібрано з населення більш ніж 2 мільйони приватизаційних майнових сертифікатів, тоді як в об'єкти приватизації вкладено лише 577 тисяч сертифікатів.

Щоб прискорити приватизацію агропромислового комплексу Фонд державного майна розробив проєкт постанови Кабінету Міністрів «Про оцінку об'єктів приватизації в агропромисловому комплексі», який передбачає не проводити експертну оцінку об'єктів приватизації АПК. Розмір статутних фондів акціонерних товариств, що створюються на базі агропромислових підприємств, визначаються без урахування потенційної прибутковості.

Це повинно дати новий поштовх приватизації на селі, який останнім часом різко уповільнився.

Почесні Гості, Делегати й Учасники П'ятдесятих Річних Звичайних Загальних Зборів Союзу Українців у Великій Британії біля пам'ятника св. Володимирові Великому, володареві й хреститилеві Русі-України, в дні 24 червня, 1995 року. Між учасниками Зборів бачимо д-ра Ролянда Франка, Радника Посольства України, п-ню Галину Скасків, представника УВР в Україні, мгр-а Левка Довговича, представника КРУО і голову Пласту в Словаччині, і п. Любомира Наконечного зі Стрия.

Зборівський цвинтар. Пам'ятник невідомим воїнам ОУН-УПА, які загинули під час большевицьких облав і в Зборівській тюрмі, а відтак зваленим в рови та присипаним землею

Едіт БОГАЦЬКА

НАУКА, ОСВІТА І ДУХОВЕ ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Фізико-технічний факультет при Національному технічному університеті України

(УЦІС) 28 квітня 1995 р. у Національному технічному університеті України (таку назву має віднині Київський політехнічний інститут) сталася подія, яка, хоч і не привернула уваги широкої наукової й освітньої громадськості, але тим не менше має всі підстави стати значною — цього дня відбулася презентація щойно заснованого Фізико-технічного факультету, який є спільним дитям двох потужних науково-педагогічних структур України — Національної академії наук і Міністерства освіти України.

Серед провідних вчених України здавна побутувала думка про необхідність створення спеціального навчального закладу для підготовки фахівців з поглибленим знанням прикладної та теоретичної фізики й математики. За часів СРСР таку підготовку давав заснований у 1946 році як окремий факультет МДУ (Московського державного університету) фізико-технічний факультет. У 1951 році його було перетворено на Московський фізико-технічний інститут. Серед організаторів МФТІ — всесвітньо відомі вчені Петро Капиця, Леонід Ландау, Микола Семенов, а серед викладачів — 86 академіків АН СРСР. Тут було запроваджено цілком новий підхід до підготовки науково-технічних кадрів. Він полягав, по-перше, у надзвичайно ретельному підборі абітурієнтів: приймальні іспити склалися з 5-6 екзаменів, і сюди потрапляла найбільш обдарована молодь; по-друге, професійно організованим був навчальний процес: велике навантаження на студентів — по 8-10 годин на день, плюс самотійна робота; 7-8 екзаменів в сесію; збільшений обсяг фізики й математики. Щорічні постанови Кабінету Міністрів РФ підтримують й донині особливий статус інституту і надають йому привілеї — фінансові та організаційні: це, можливо, єдиний навчальний заклад на терені колишнього СРСР, де на одного викладача припадає не більше трьох студентів. Наслідки державного піклування не забарилися: МФТІ дав нову генерацію вчених, які на високому професійному рівні вирішили питання фізичного й математичного аспектів підсилення ВПК. На жаль, їхні знання й талант союзна система спрямовувала переважно на вирішення своїх імперіялістичних зазіхань.

15 років тому в Києві було відкрито філію МФТІ: московська комісія підбирала абітурієнтів; українські студенти впродовж чотирьох років отримували фундаментальну освіту з фізики та математики в МФТІ, а на останні два роки поверталися до Києва для спеціалізації. Така організація не була ідеальною, бо й раніше частина студентів-українців залишалася в Росії, але після 1991 року ситуація значно погіршилася: статистика останніх двох років свідчить, що лише один з п'яти повертається в Україну. Тобто держава платить їм великі стипендії, сподіваючись отримати високоосвічених спеціалістів, а гроші вилітають «у трубу». На часі постало стратегічне питання: ство-

рити свій, український, фізико-технічний навчальний заклад, взявши за взірець московський «Фізтех». Вивчення думки наукової громадськості зорієнтувало на те, щоб такий заклад був створений на базі КПІ, а не Київського університету ім. Т. Шевченка. В червні 1994 року на зустрічі керівництва НАНУ й КПІ було створено Координаційну раду, яка склала статут, розробила техніко-економічне й наукове обґрунтування, а в грудні 1994 року було підписано договір про співпрацю Академії наук з Міністерством освіти, один з пунктів якого стосувався створення в КПІ фізико-технічного факультету подвійного підпорядкування. Наказ міністра освіти від 14 лютого 1995 року — офіційний день народження ФТФ.

У березні відбувся конкурс на заміщення посади декана нового факультету. Ним став молодий київський вчений професор Олексій Новіков. Він вихованець КПІ — тут здобув вищу освіту (в галузі прикладної математики), закінчив аспірантуру й докторантуру. Останнім часом працював заступником директора Науково-дослідного інституту міжгалузевих досліджень.

До викладання на ФТФ залучатимуться провідні вчені НАНУ, які працюватимуть на контрактних засадах. Уже створено робочу групу для конкурсного набору викладачів.

Викладання фізики — ключовий момент на ФТФ: вона має суттєво відрізнитися від підготовки на інших факультетах інженерної спрямованості. Якщо впродовж освоєння курсу фізики студенти виконують не більше 50 лабораторних робіт, то в МФТІ роблять приблизно 250-300. Така ж кількість уготована й київським студентам. Тобто зараз на ФТФ їх треба створити. Зокрема, в першому семестрі студенти мають виконати 50-60 робіт. Над цим працює робоча група факультету, і найближчим часом буде закуплено відповідне лабораторне обладнання. Цим опікується Головне управління науки Міністерства освіти України.

Передбачається, що це буде незвичний факультет. Тут відкрито бакалярство з прикладної фізики і прикладної математики (бакаляри дають базову освіту впродовж перших чотирьох років, а, провчившись ще 2 роки, молоді вчені отримують науковий ступінь магістра). Можливості цього факультету майже не обмежені: його вихованці зможуть працювати в широкому полі новітніх напрямків науки й технологій, бо є окреме бакалярство «Прикладна фізика» й «Прикладна математика». Окрім того, на ФТФ започатковано новий експериментальний напрямок — «Прикладна фізика й математика», вихованець якого буде водночас і фізиком, і математиком. У жодному навчальному закладі України немає такого подвійного професійного спрямування. Передбачається, що студенти «фізтеху», аби мати можливість фізично витримати навантаження і добре підготуватися до високої наукової діяльності, отримуватимуть підвищені стипендії.

Цього року під час роботи московської підбіркової комісії працювала ще й українська: перша підбирала студентів до МФТІ (адже й за нинішніх, не дуже сприятливих для розвитку науки умов, є багато молоді, яка мріє ґрунтовно вивчати математику та фізику, бажає вчитися в МФТІ), а через другу проходили ті абітурієнти, які мріють

вчитися на ФТФ — це була така собі подвійна перевірка можливостей — абітурієнтів і викладачів. При КПІ діє факультет довузівської підготовки, працює Технічний лицей і Заочна технічна школа — саме вони «доставлятимуть» абітурієнтів з поглибленим знанням точних наук для українського «фізтеху».

З 1 вересня 1995 року має початися навчання на новому факультеті. Буде набрано 3 групи (60 студентів) за спеціалізаціями матеріалознавство, інформатика, енергетика. Це три з семи пріоритетних напрямків науки й техніки, затверджених Верховною Радою України. На цей навчальний рік оголошено набір студентів по бакалярству «Прикладна математика» — спеціальність «інформатика», а по бакалярству «Прикладна фізика» за спеціальностями «Високі фізичні технології», «Фізика конденсованого стану», «Фізичні проблеми енергетики». Фахівці цих профілів матимуть поглиблену фундаментальну та комп'ютерну підготовку; навчатимуться самостійно вирішувати практичні задачі зі створення високих технологій на межі можливостей сучасної апаратної бази фізики, коли об'єктами досліджень є системи з елементами субмікронних та нанометрових розмірів, особливі сполучення біологічних та металевих компонентів, а в якості головного інструмента виступають електронні та іонні пучки. Такі знання орієнтовані на роботу в галузі створення ядерних, космічних, біофізичних та інших найновіших технологій.

Керівник Головного управління науки Міністерства освіти Сергій Сидоренко вважає, що задум створення цього факультету є стратегічним для держави: «Якщо почнеться підготовка таких фахівців — будуть забезпечені і високі наукові дослідження, і високі технології в багатьох важливих напрямках розвитку України», і держава уникне долі «бананової республіки», до якої її спонукають нині певні сили, орієнтовані на північного сусіда.

До проблем наукової атестації в Україні

Після здобуття Україною незалежності виникла нагальна потреба у створенні великої кількості нових державних інституцій. Однією з найважливіших ділянок була організація власної системи атестації наукових кадрів, адже московська Вища атестаційна комісія (ВАК) була єдиним органом в колишньому Союзі, що присвоював вчені ступені докторів наук і затверджував вчені ступені кандидатів.

ВАК України започатковано в 1992 році. В цьому часі багато гарячих голів уважали, що він взагалі непотрібен: це, мовляв, бюрократична структура, яка лише гальмує розвиток науки, а надання наукових ступенів повинно здійснюватися за західнім зразком. Таких «революціонерів» можна зрозуміти: їхні побоювання були наслідком попереднього сумного досвіду, адже московський ВАК був хоч і грізною, недоступною для будь-якої критики інституцією, але надзвичайно корумпованою. Навряд чи хто пригадає, щоб на його адресу з'являлися критичні публікації — всі пасували перед ним! Навчені гірким досвідом і відчувши вітри демократії, науковці закликали не створювати зайвої бюрократичної структури.

За часів СРСР система атестації була досить громіздкою і складною. Діяла розгалужена мережа спеціалізованих рад, організованих на факультетах чи великих катедрах університетів, навчальних інститутів і в академічних інститутах, на яких відбувався захист дисертації. Принциповою різницею української системи є те, що спеціальним радам нині надано право присвоювати вченій ступінь доктора наук. А ВАК затверджує або не затверджує рішення тієї ради. Для цього в тій структурі створено Експертні Ради (ЕР), які мають дорадчий голос. Нині їх 47 і кожна охоплює кілька спеціальностей. ЕР складається з 15-25 членів, які не мають права входити до жодної спеціальної ради. Остаточне рішення щодо здобувача виносить Президія, якою керує Голова ВАКу. До неї входять обидва його заступники, вчений секретар, ректор КУ, провідні вчені. Статистика свідчить, що в переважній більшості Президія затверджує рішення спеціальних рад. Кількість відхилених дисертацій складає 3-5%. Проте ВАК не остання інстанція — незгодний з рішенням Президії може подати апеляцію на ім'я голови ВАКу, і тоді для додаткової експертизи створюється незалежна комісія.

Це така досить складна процедура. Проте її складність не надумана, вона не має на меті заплутати здобувача наукового ступеня «у трьох соснах», а покликана уникнути помилок, не допустити суб'єктивізму, прикрої випадковості чи волюнтаризму.

Що стосується діяльності ВАКу, то нині у пресі з'являється багато гострих публікацій. Їх можна поділити на дві категорії: одні вважають, що ВАК — непотрібен і його треба розігнати, як таку бюрократичну інституцію, що чинить напризволяще і тероризує вчених, а натомість завести порядок, як у цивілізованих країнах, де ця процедура дійсно набагато простіша: призначається кілька експертів, які вивчають дисертацію і беруть на себе відповідальність визнати її як дисертацію доктора наук, чи ні; далі їхнє рішення затверджує Вчена рада факультету. От і вся процедура. І діє вона ефективно тому, що в тому громадянському суспільстві оцінка, яку дав експерт, може вплинути на його власну долю, а він дорожить своєю репутацією і тому ставиться до справи відповідально і принципово.

Інші критики притримуються думки, що Комісія потрібна, але нинішня вже занадто поступлива, легко піддається тискові, а особливо її Голова — занадто поступливий, нездатний твердо тримати кермо в руках. Треба, мовляв, ВАК зробити більш жорстким, бо науковий рівень дисертацій знизився.

До відома перших варто зауважити, що свої претенсії вони повинні направляти до уряду, оскільки саме Кабінет Міністрів розробив і затвердив у 1992 році Положення про ВАК, який є державною інституцією і повинен діяти у відповідності до закону, незалежно від того, гарний він чи ні, а всі його недосконалості треба усувати демократичним шляхом.

Щодо других, то треба сказати, що такої думки притримуються високопоставлені керівні верстви НАНУ. Люди, близькі до академічного Олімпу, вважають, що носталгічне прагнення до твердої руки небезкорисливе і пов'язане з бажанням мати ВАК у себе в кишені. І це

також можна зрозуміти: велика, майже необмежена влада виробляє лише одне бажання — ще більшої влади. А тому незалежний ВАК їм непотрібен. Проте тотальну владу однієї партії і однієї ідеології ми вже пережили, наслідки її даються взнаки й дотепер. Та варто зазначити, що на нинішній ВАК впливати дуже важко, бо тут задіяно десятки людей, не пов'язаних між собою корпоративно, які працюють в різних наукових установах, а навіть у різних містах.

Яким же повинен бути голова, щоб на нього тиснути? Це може бути або людина амбітна, яка любить владу і прагне, щоб завжди було так, як вона вважає; або така, що сповідує принцип «Ти — мені, я — тобі» (або «Рука руку мис, щоб чистіша була»). Впливати на таку людину неважко: спокусити закордонним круїзом, дачею, квартирою в центрі міста — безліч спокус виробило людство для слабкодухого й схильного до солодкого життя (цей принцип добре діяв за часів «розгорнутого будівництва розвиненого соціалізму»). Тому варто було б уважніше придивитися до людини, яка очолює ВАК нині. Іван Петрович Дзюб — фізик-теоретик, доктор фізико-математичних наук. Володіє англійською, французькою та німецькою мовами, не говорячи вже про українську і російську. Японську вивчив так добре, що за переклади художньої літератури прийнятий у членство Спілки письменників України. Впадає в око його інтелігентність, вміння уважно вислухати й зрозуміти співрозмовника, незалежно від посади або суспільної ваги. Потреби в покорі підлеглих не відчуває, натомість — відчуває до неї відразу.

В 1967 році Іван Дзюб підписав заяву української інтелігенції проти суду над Чорноволом, Гінзбургом та іншими дисидентами. Згадувати про це він не любить, але сказати потрібно, адже цей вчинок відповідним чином його характеризує. Хоча за тих часів Іван Дзюб був молодого людиною, проте ж не настільки наївним, щоб не розуміти, чим це йому відгукнеться: він не потрапив туди, де невдовзі опинилися його «підзахисні», проте на довгі 20 років став «невійзним». Щоправда, трагедії з цього не зробив, а почав вчити ...японську мову.

Нині немає партійного тиску, як колись; немає тиску від депутатів ВРУ, співробітників СБУ й інших владних інституцій. Найчастіше є нерозуміння того, що необхідно виконувати Постанову КМУ, яка регламентує діяльність Комісії. Процес здобуття вчених ступенів — справа делікатна й індивідуальна, вчені — народ творчий і часто в кожного виникає власне розуміння, як трактувати те чи інше положення інструкції. Буває й небажання їх виконувати. «Але, — підкреслює Іван Дзюб, — достойні дисертації проходять спокійно, а бурі починаються навколо слабеньких робіт».

У 1994 році ступінь доктора наук в Україні отримали 400 вчених. На перший погляд може здатися, що це забагато. Проте, нещодавно КМУ затвердив розроблений ВАК-ом новий перелік наукових спеціальностей, і він містить 500 найменувань. А це означає, що для нормального розвитку цих напрямків повинні бути наукові працівники різних ступенів.

Стратегія полягає в тому, що процес надання наукових ступенів необхідно демократизувати і, дійсно, наблизити до західноєвропейських.

Але це залежить не лише від діяльності ВАКу, а в першу чергу — від стану суспільства. Навряд чи хтось наважиться сказати, що в країні нині кожен вчений дорожить своїм ім'ям і репутацією чесної людини. Покомуністичне суспільство впродовж 70 років було відлучене від загальнолюдських норм моралі й етики, визнаних більшовиками «буржуазними» і навіть «мелкобуржуазними». Система була послідовною, коли йшлося про створення «нової», советської людини. От і створили «гомо советікуса» — покірною, безініціативного і легкокерованого.

В цій ситуації ВАК не очікує манни з небес, поки суспільство демократизується саме собою і всі його члени зробляться відповідальними і принциповими. Він не лише формує, але й постійно удосконалює систему спеціальних рад, слідкує, щоб рівень вимог був однаковим по всій Україні — і в столиці, і в регіонах. Важливо також розуміти і враховувати, що науки мають різний «рейтинг» — є такі, що здобули міжнародне визнання, а є такі, що замкнені самі для себе.

Важливим напрямком діяльності Комісії є так звана проблема нострифікації — визнання дипломів і визначення їхньої еквівалентності. З Росією і колишніми республіками ССРСР домовилися, що їхні дипломи, одержані до 1 вересня 1992 року, визнаються на території України, а після цієї дати їх необхідно переатестовувати, адже в державі дійсні лише українські дипломи. ВАК заохочує захист українських громадян за кордоном, і навпаки — іноземців в українських наукових установах.

63 країни світу погодилися вважати українських кандидатів наук докторами філософії — науковий ступінь, поширений у світі. Але роботи в цьому напрямку лише розгортаються, і попереду в працівників апарату ВАК багато проблем.

Виставка «ПОВЕРНЕННЯ»

20 квітня в Національному художньому музеї України відбулося відкриття виставки «Повернення», на якій було представлено спадщину українських майстрів пензля й слова Юрія Кульчицького, Іванни Нижник-Винників, Миколи Кричевського, Софії Левицької та Володимира Винниченка — всі вони впродовж багатьох років жили і творили у Франції.

Реалізуючи державну політику збереження національної духовної спадщини і повернення культурних цінностей в Україну, при активній підтримці МЗС України, посольства України у Франції, Національна комісія з питань повернення культурних цінностей отримала і передала у фонди НХМУ спадщину Іванни Нижник-Винників та Юрія Кульчицького. Ця унікальна збірка включає олійні картини, акварелі, кераміку, графіку, нашивані килими, аплікації, колажі та ін., а також їхні особисті бібліотечні архіви та монографії. Голова Національної комісії доповів, що отримано мистецьке майно Володимира Винниченка, Миколи Кричевського, рідкісну графіку Софії Левицької. Привезено також урну з прахом І. Нижник-Винників для перепоховання її на Батьківщині.

Іванна Нижник-Винників народилася 1912 року у Львові. З 1946 року жила в Парижі, а згодом у Мужені. Вона — автор численних портретів, красвидів, натюрмортів. У 50-х роках почала працювати в галузі

кераміки і створювати фігуративні килими-аплікації в дусі поїмпресіонізму. Іванна Нижник-Винників давно znana за кордоном, а її нашивані килими добре відомі європейським колекціонерам.

Юрій Кульчицький народився на львівському Підбужжі. Вчився в краківській Академії Мистецтв. З 1944 року жив на Заході, найбільше в Парижі, а з 60-х років — у Мужені. Він був активним діячем української еміграції другої хвилі. Його багатобарвні витончені картини складні за композицією, а дереворити, кераміка та емаль засвідчують великий смак їхнього творця.

Хмельниччина — батьківщина Софії Левицької (1874–1937 рр.). 1905 року молода малярка виїздить до Парижу, в Академію Мистецтв, і згодом стає членом знаменитого Осіннього Салону, очолюваного Анрі Маттісом, модерні й авангардні ідеї якого згодом революціонізували естетику ХХ ст. Спочатку Левицька працювала у традиціях кубізму та фовізму, а згодом найулюбленішим її стилем став поїмпресіонізм. Унікальними прикладами її графічних шедеврів є ілюстрації до повісті М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», яку вона переклала на французьку мову. Софію Левицьку знав і високо цінував мистецький Париж.

Відомий за межами України Микола Кричевський (народився 1898 року в Харкові) був живописцем, художником театру й графіком. Освіту здобув у Празі, а 1929 року виїхав до Парижу, в якому жив до самої смерті, що настала 1961 року.

Малярська спадщина В. Винниченка, привезена цього разу в Україну, обіймає дві рідкісні картини. Винниченко-художник працював у реалістичному напрямку, збагаченому імпресіоністичним досвідом. Його картини виявляють майстерне володіння формою, вражають глибиною емоцій і надзвичайним багатством фарб. Фахівці вважають, що серед досить великої групи українських мистців паризької школи, Винниченко був малярем далеко не аматорської міри. Цікавим є те, що в малярських роботах він ніколи не популяризував свої політичні чи письменницькі погляди.

На презентації у НХМУ виступили голова Національної комісії Олександр Федорук, громадянин США Мар'ян Коць, міністер у справах національностей М. Шульга, віце-президент НАНУ П. Толочко, які говорили про те, що ці колекції мають загальнонаціональне значення і бажали, щоб Україна розшукала і в своє мистецьке лоно повернула всіх розпорошених світами своїх мистців.

Благодійний концерт зірок італійської екстради в Україні

1 квітня 1995 р. в Києві, в Палаці «Україна» відбувся благодійний концерт зірок італійської естради — Ріккардо Фольї, Газібо, Джо Сквілло, Сержіо Річчі, Майка Френсіса. Ця подія відбулася під патронатом Посольства Італії в Україні і при особистій підтримці посла Італії в Україні Вітторіо Сурдо та його дружини.

А напередодні, відразу після прибуття з Бориспільського летовища, співаки зустрілися з українськими журналістами на прес-конференції

в УНІАН. Посол Італії Вітторіо Сурдо висловив велике задоволення з приводу того, що в Україну прибули не просто італійські співаки, а зірки першої величини. Він зауважив, що це дуже важливо, тому що вони везуть із собою новий рівень знань про Італію — художній, культурний, про традиції й співи. «Я задоволений і сподіваюсь, що на цьому рівні відбуватиметься багато подібних подій».

Ці зустрічі на українській землі відбулися на третій день після страшного землетрусу на острові Сахалін, де під уламками будівель загинуло багато сотень дітей. А в Україні є діти, які живуть під уламками іншої катастрофи, що відбулася значно раніше — «під уламками» Чорнобильської катастрофи. І вони не залишаються байдужими до людей в різних країнах світу. Про це говорив представник Градобанку, який разом з кількома фірмами (Укрітал, Маркопіцці, Луна-ініформ, Зінтеко тощо) та Національною телекомпанією України надали спонзорську допомогу, адже якби окрім добрих намірів не було відповідної підтримки, нічого б не відбулося. А кошти, отримані від концерту, підуть на закупівлю медичного обладнання і дитячого харчування в київські лікарні та в будинок дитини «Берізка».

Бувають особливі моменти сднання на основі людяности й відчуття болю за ближнього. Ріккардо Фольї зауважив, що музика не може змінити хід подій. Лише іноді вона може вплинути посередньо і змінити менталітет того, хто її слухає. «Єдиний момент, коли як співак я відчуваю себе корисним наступає тоді, коли я співаю з приводу якогось точно визначеного випадку, такий, як оцей. І тому я пишаюся і задоволений, що я тут». Разом із Газібо Ріккардо Фольї представляє Національну асоціацію співаків «Допомога дітям, які страждають». В ній об'єдналися 35 італійських мистців, які, не будучи професіоналами, грають у футбол в різних країнах світу з різними командами і зібрали таким чином понад 20 млн. доларів, що пішли на благодійні цілі. Сам Ріккардо Фольї взяв участь у 171 матчі (в яких забив 2 голи), адже щороку Асоціація організує не менше 10 таких любительських ігор.

На пресовій конференції журналісти торкалися таких важливих питань, як американізація національних культур. Якою мірою це зачепило італійську пісенну культуру? Ріккардо Фольї зауважив, що Італія в якійсь мірі залишилася поза цими процесами. В 1968 році був період, коли молоді італійські співаки, що згодом посіли найперші щаблі естрадної світової ієрархії, слухали й захоплювалися Джімі Гендріксом, який був наче американський вітер і якому важко було протистояти. «Але ми вирости й вистояли, — підкреслив співак, — а сьогоднішня італійська музика цілком зріла і має багато нових, ще не освоєних горизонтів».

У справедливості слів знаменитого італійця кияни переконалися 1 червня на концерті в Палаці «Україна». Незважаючи на те, що італійська естрада не є нині світовим лідером, як 10-13 років тому, благодійний концерт продемонстрував, що ці п'ять італійців — співаки високої класу. Їхнє мистецтво зберегло мелодійність, гармонійність, людяність. Завдяки природній невимушеності і щирості італійці легко налагодили контакт зі стриманою київською публікою

і викликали справжнє захоплення. Причому досягли вони цього, так би мовити, суто «художніми засобами», без намагання вразити глядачів запаморочливим вбранням або педалюванням сексуально-еротичних елементів, чим так грішить сучасна популярна музика — і закордонна, і українська. Одяг чоловіків був лаконічно-простий: чорні костюми і білі сорочки; а коротенький шкіряний комбінезон Джо Сквілло чудово підкреслював її прекрасну статуру й граційність. Виступи італійців містили багато гумору, іронії й самоіронії, але усього було рівно стільки, скільки треба. Важко було встояти перед чарівною і запальною Джо Сквілло, а пародії Сержіо Річчі викликали сміх і радість слухачів. Він виконав пародії майже на усіх відомих італійських співаків — від Адріано Челентано до Ріккардо Фолії, а навіть якимось чудом примудрився скопіювати популярний дуєт Аль Бано і Роміни Павер. Проте найбільше овацій співак отримав, коли об'явив, що наступним його персонажем буде знаменитий Паваротті.

Концерт відбувся. Кошти, як і було заплановано, передано двом київським лікарням і дитячому будинку. Незвиклі до української артикуляції, смішно перекручуючи українську мову, італійські зірки впродовж вечора безліч разів повторювали слова «Україна», «Київ», «Дякую». І це дуже добре, бо тепер вони знають, що є держава Україна, а українці, як і всюди в світі, сприймають їхнє мистецтво із захопленням. І відтепер, згадуючи навіть трагічно відомий Чорнобиль, жертвам якого допомогли цього дня, вони не сплутають нашу Вітчизну з Росією чи будь-якою іншою країною. Мабуть, дійсно від щирого серця сказав Майк Френсіс: «Я задоволений, що між Україною й світом стелиться шлях взаємного знайомства, і місцеві проблеми стають проблемами усіх».

Лавреатами нагороди Антоновичів за 1994 рік

26 травня в Кисві відбулося вручення нагород Фондації Антоновичів. Лавреатом 1994 року з української літератури став письменник *Євген Гуцало*, а з українознавства — вчений-історик *Олена Апанович*.

Фондація Антоновичів заснована 1980 року і її завданням є сприяти розвитку української культури в різних її аспектах — в літературі, мистецтві, гуманітарних науках, та допомога українському народові й окремим українцям у добродійних цілях — освітніх, наукових, релігійних. Це досить широка сфера діяльності, і нині Фондація обмежує себе активністю лише в двох напрямках — надавання щорічних премій і наукових нагород, і друге — стипендії та грошові дотації окремим українознавчим проєктам, з перевагою на першому напрямку.

Офіційною назвою премій є «Нагорода Антоновичів», і за півтора десятиріч вона стала широко відомою серед української громадськості, а також і поза її межами. Нагорода призначається за рекомендацією журі, яке складається з визначних спеціалістів. У 1981 році Фондація запросила на голову журі відомого літератора й мовознавця професора Колумбійського університету Юрія Шевельова. Він став наче хрещеним батьком новостворених нагород: завдяки його науковості та професійності,

глибокому знанню літератури закладено міцні підмурки для побудови інституції Нагород Антоновичів. Членами журі довгі роки були професори Іван Фізер, Богдан Рубчак, Роман Шпорлюк, Ярослав Пеленський. Нині головою журі є професор Іван Фізер.

Вручення Нагород відбувається за участю фундаторів, членів журі і лавреатів та запрошеної громадськості. Лявдаторами є члени журі, а нагороджені виголошують приймальну промову на вибрану тему. Премії, що складаються з грамоти і грошової нагороди, вручають фундатори.

Фундація Антоновичів є благодійною установою і як така звільняється від державного оподаткування. Вона є приватною корпорацією, якою керують виключно Тетяна та Омелян Антоновичі. Вони вклали туди власні кошти й самі їх поповнюють. Досі не було зроблено заходів і не одержано жодних сторонніх фондів. Тетяна Антонович (Терлецька) за професією — лікар, довгий час працювала в Джорджтаунському університеті, а нині очолює відділення невропатології Державного інституту патології. Пан Омелян за освітою юрист. Нині працює на власній фермі поблизу Вашингтону.

За 15 років існування Фундація вручила 33 нагороди, і майже половина з них — корінним українським громадянам. Серед них *Василь Стус, Леонід Плющ, Ліна Костенко, Валерій Шевчук, Іван Дзюба, Іван Драч, Володимир Дрозд, Михайло Браїчевський, Микола Вінграновський*. 5 нагород вручено «неукраїнцям», які своєю інтелектуальною працею об'єктивно оцінили проблеми України — *Лінді Гордон* за роботу «Козацькі повстання», *Роберт Конквест* за книжку «Жнива скорботи», *Збігнєв Бжезінський* за роботу «Великий провал». Решта лавреатів — представники української діаспори.

Розпочинаючи церемонію вручення Нагород, Омелян Антонович сказав: «Ми пишаємося тим фактом, що всі лавреати наших Нагород творять неповторний букет сучасної української сліти». Пан Антонович висловив подяку за високопрофесійну і безкорисливу працю журі. Цього року це були Іван Дзюба, Марта Богачевська-Хом'як і Микола Жулинський. Велике сприяння роботі надавав представник Фундації в Україні Сергій Гальченко.

Схвальне слово на честь Євгена Гуцала виголосив професор Іван Фізер. Зокрема, він сказав: «Уже в'яте Фундація надає нагороди в Києві. За ці 5 років мистецька творчість взагалі, а літературна зокрема, звільнившись від авторитарної теорії соцреалізму, стала предметом радикального переосмислення. На тлі перетворень, що сталися в Україні, переглянувши чимало цікавих і гідних на відзнаку творів, журі опинилося перед складною дилемою — кого виділити серед кількох кандидатів, що отримали однаково високі результати. Журі співставляло праці за певними естетичними вимогами, а також вимушено було застосувати до кандидатів додаткову вимогу — вагомість їхнього внеску в розвиток того літературного жанру, в якому вони пишуть. Цього року журі віддало перевагу Євгенові Гуцалові за роман-трилогію «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет», який був створений на початку 80 років. Чому віддали перевагу цьому творові, що нині належить вже не тільки літературі,

як потужному збудникові людської уяви, але й історії літератури. Той факт, що в нинішніх соціально-ідеологічних умовах цей роман не втратив свою первісну здатність вступати з людською уявою у творчий діалог, свідчить про його тривалу естетичну вагомість. Дякуючи цій здатності, він сьогодні не менш актуальний, ніж за часів своєї появи. Тепер вже видно, що цей роман був фронтальним ударом по основних вимогах соцреалізму. Це був і є роман виразно не советський, і він переконливо доводить нежиттєздатність і кінець соцреалістичної доктрини. Жюрі належно оцінили трилогію за її композиційну нестандартність: вона радикально відходить від звичних моделей літературної прози. Роман названо тріумфом особистої і творчої свободи над ідеологічним мітом советської системи.

У слові подяки Євген Гуцало заторкнув свій життєвий і творчий шлях, підкресливши, що йому завжди хотілося написати українську душу й український характер, та ще й такою українською мовою, яка б відповідала цій душі й характерові. Коли я писав «Позиченого чоловіка», я відчував щастя писати героя з української Яблунівки. Хоч би які часи нині пливли й спливали, але український характер має перебути вічно! — завершив своє слово письменник.

Нагорода в царині наукових досліджень виявилася теж нелегкою, бо становище гуманітарних та суспільних наук нині занадто важке. Вчені, не маючи необхідної фінансової підтримки, часто виконують невластиву їм роль журналістів, внаслідок чого вони втрачають на об'єктивності. Ретельно обсервувавши низку робіт, жюрі зупинилося на ґрунтовній праці *Олени Апанович з доби Козаччини, зокрема, на її праці «Збройні Сили України у першій половині XVIII сторіччя»*, написаній в роки, несприятливі для правдивого відтворення українського минулого.

«Цього вечора, — представляючи рішення жюрі, Марта Богачевська-Хом'як сказала, що «Фундація вшановує кабінетного історика в найкращому розумінні цього слова. Олена Апанович — людина повної посвяти науці, але вона добре розуміє, що наука не є виправданням відчуження від суспільства. Як історик, вона розуміє, що фальшива історія веде до фальшу в житті цілого народу».

Советська історія як наука може навіть більше, ніж література, потерпіла від бруталного наступу марксистської ідеології. Українські історики писали не те, що справді творить. Олена Апанович зуміла так поставити тему і так її дослідити, що висновки її дослідження робили внесок в історію України, а не в советську історію. Історія українського війська — це аналіз економічно-суспільних відносин в Україні. Ці відносини не забезпечували стабільного розвитку держави, а розбіжні інтереси поодиноких прошарків населення і брак розуміння спільних інтересів краю призвели до втягнення України в союзний договір з Москвою. Це лише одне кільце в ланцюгу запряження українських ресурсів на розвиток російської імперії. Апанович показує, скільки Україна постачала московщині потрібних матеріалів, коней, зброї тощо. Вона описує, як творилося козацьке військо і як козаки допомагали в розбудові тієї держави, що згодом знищила його (Козацьке військо).

Ця робота не застаріла з роками. Вона залишилася повноцінним здобутком науки, бо правдива наукова праця переростає рямці навіть найбільш жорстокої історичної доби.

За вклад Олени Апанович у розвиток і оборону української історичної науки, а також за витримку і принциповість, виявлену тоді, коли від неї вимагали не правди, а фальсифікації та ідеологічного лякування, і відзначено її Нагородою Антоновичів.

Про Благодійний фонд, відомий як «Фонд Кравчука»

Всупереч намаганням певних сил повернути Україну до старого, керованого з імперського центру існування, життя в державі все більше набуває нових, цивілізованих, демократичних рис, і одним з проявів цього є широка добродійна діяльність. Багато культурно-мистецьких і наукових заходів останнім часом змогли здійснитися саме завдяки підтримці спонзорів і меценатів. Проте досвід, накопичений і благодійниками, і тими, кого можна назвати «об'єктами» благодійництва, свідчить, що як і в усьому світі, так і в Україні благодійницька діяльність повинна регулюватися і мати законодавче забезпечення. А нині через невизначеність поняття, що ж таке благодійний фонд, коли ухвалюється той чи інший закон, в якому згадується благодійна діяльність, навіть не відомо, на кого він розповсюджується. Наступною важливою проблемою є створення економічного механізму заохочення виробників через благодійні фонди підтримувати культурно-мистецькі програми. За нинішніх часів будь-які підприємства можуть займатися благодійною діяльністю, але їхня робота є суб'єктивною, вони не здатні визначити найефективніший механізм і об'єкт підтримки. Навколо благодійності розвелось багато спекуляцій: часто-густо більше має той, хто вмів краще просити, а мистці справді великого гатунку інколи залишаються поза увагою. Створення системи благодійних фондів могло б піднести відповідальність за ефективне використання коштів. І третє — мають бути більш ретельно розроблені механізми існуючих пільг, адже без підтримки держави неможливо акумулювати капітал для благодійництва.

В Комісії ВРУ з питань культури завершується розробка законопроекту про благодійницьку діяльність, який на ґрунті органічного поєднання національних традицій і світового досвіду має створити правове поле ефективної підтримки українського мистецтва. До цієї роботи долучаються не лише депутати, але й громадські організації, зокрема створений за Указом Президента Фонд сприяння розвитку мистецтва України, більш відомий як «Фонд Кравчука». І дійсно, експрезидент України є президентом цього Фонду. Проте першою посадовою особою і, так би мовити, «мотором» Фонду є відомий у минулому політичний діяч, народній депутат Верховної Ради попереднього скликання, Анатолій Матвієнко.

Олена МІЗЮК

ДВА МОНОЛОГИ В ІНСТИТУТІ ЛІТЕРАТУРИ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАВЛОВІ БОГАЦЬКОМУ

Незважаючи на скрутні економічні часи, незважаючи на ці майже відьомські витівки з грошми, які місяцями «крутяться» невідомо де, а мільйони українських учителів, лікарів, науковців не отримують заробітної платні, більшість з них не подалася до турецьких або польських базарів за дешевим товаром, а залишилася на робочих місцях і виконус свою роботу не за страх, а на совість. До таких місць належить і Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури НАН України, в якому зберігається літературна спадщина українських мистців і куди нині надходять твори тих письменників, які були вилучені большевиками з українського культурницького життя, бо їх не можна було пристосувати під марксистську доктрину.

Іноді доводиться чути: «А кому все це потрібно зараз?!» І чим далі, таких голосів стає більше. Нижче подасмо два монологи, що відбулися в Інституті літератури навесні 1995 року. Перший монолог виголосив завідувач відділу рукописних фондів Сергій Гальченко, а другий — його науковий співробітник, професор Федір Погребенник.

Сергій Гальченко. «Понад 20 років я працюю в архівній галузі, і мене завжди цікавили архіви письменників, постів, діячів культури й науки. Коментуючи деякі твори чи видання, я бувало ігнорував багатотомні совтські енциклопедії і йшов до бібліотеки, в якій брав енциклопедію, видану в 30-х роках у Західній Україні. У ній я міг знайти відомості про забутого письменника чи поета. Коли знаходив родичів, листувався з ними. Вони мені надсилали спогади, листи, якісь інші матеріали, і це давало можливість написати хоч і коротеньку, стислу, але, на мій погляд, важливу й потрібну довідку про людину, що зовсім не фігурувала в широкодоступних виданнях.

Я пригадую полеміку із видатним вченим, який казав: «Для чого подавати в «УЛЕ» («Українська літературна енциклопедія») такого письменника, якого навіть я не знаю?!» Але моя думка така: а для чого подавати в цю енциклопедію величезну статтю про письменника чи поета, про якого в усіх енциклопедіях є величезні, ґрунтовні статті з великою бібліографією? Для мене два-три рядки про маловідомого чи зовсім забутого діяча культури — дорожчі, ніж ці кілька сторінок.

Пригадую, як на початку 80 років у Ленінграді на квартирі покійного професора Айзенштока (він був першим вченим-секретарем заснованого в Харкові 1926 року Інституту Тараса Шевченка) я натрапив на листи Павла Богацького. Мене вони дуже зацікавили, бо, готуючи до видання щоденник Павла Тичини, я зустрічав у ньому це ім'я. З ким я не листувався, кого не питав, а знайти матеріали про Богацького не міг — ім'я його було поскрибоване. А ця людина повністю присвятила себе розвитку української літератури, культури, науки. Але хоч які б політичні погляди не мав письменник (а Богацький насамперед був великим

патріотом України), я вважав тоді, а тепер і поготів вважаю, вони не давали приводу, щоб ми його не знали. Зрозуміло, що про Богацького советські енциклопедії не згадували. І навіть остання з них — «Українська літературна енциклопедія» — оминула його ім'я. Лише в одному виданні я знайшов відомості про нього — скупі й застарілі. І це недопустимо, адже як нам хтось щось забороняє, то це не означає, що ми й не повинні цього знати!»

Федір Погребенник. «Як дослідник і колекціонер української літератури, я зібрав на своєму віку багато рідкісних періодичних видань. Серед них — журнал «Українська хата», що виходив у Києві на початку ХХ сторіччя. Одним з редакторів «Хати» був Павло Богацький. Це дуже активний діяч 10-х—20-х років, який згодом емігрував до Праги (і там видавав журнал «Нова Україна»), потім — до Німеччини й нарешті опинився в Австралії. Але навіть в еміграції він підтримував контакти з багатьма діячами культури всіх українських земель.

Майже у кожному числі «Української хати» Павло Богацький виступав як письменник або публіцист. Він писав на теми соціально-загострені, політичні, давав огляди політичних подій, а також друкував власні психологічні новели. Незважаючи на сумирний «фасад», «Хата» була досить гостро політичною, мала своїх супротивників, вела дискусії з газетою «Рада» та громадською думкою. І взагалі була дуже охоча до полеміки. Полемізували з приводу того, яким має бути українське красне письменство — чи це має бути соціально-оповідна проза, як у Марка Вовчка, чи соціально-психологічна, на зразок прози Метерлінка, чи модерна? Все це доносить відгомін тогочасної боротьби літературних течій, напрямків, і нині для дослідників української культури складася неабияку цікавість. Загалом Богацький був прихильником модерних напрямків української літератури і поділяв у цьому сенсі погляди Миколи Євшана. Це вони фактично зробили «Хату» не архаїчною, а європейською, з широкими вікнами у світ. Там друкувалося багато зарубіжних поетів і прозаїків, причетних до новітніх, модерних літературних течій. Зараз ставлення до них помінялося порівняно з тим, що було за часів Советського Союзу, коли ця література відкидалася як занепадницька.

Основна діяльність Богацького проявлялася у тих виданнях, які він редагував, насамперед в «Українській хаті». З неї у 1989 році я вибрав кілька оповідань для журналу «Жовтень», редактор якого згодився опублікувати твори невідомих широкому заголові українських письменників. Я запропонував твори Івана Липи, який, з точки зору тодішньої влади, мав за собою «тяжкий гріх» роботи в Центральній Раді, і кілька оповідань Павла Богацького — емігранта, що також було небезпечно. Тоді ж виникла думка підготувати збірку творів цього майже невідомого в Україні письменника. Адже книжки Богацького після падіння УНР не видавалися. Але обставини були не настільки демократичними, щоб здійснити цей намір.

Я розшукав чимало листів Богацького з Праги до українських письменників. Він був активним у національно-визвольному русі, і відповідні служби мали уявлення, хто такий Павло Богацький. Тому

в спецхранилищах було надійно заховано багато його творів, а також багато матеріалів про нього».

Лише навесні 1995 року творча спадщина українського письменника й активного громадського діяча Павла Богацького почала повертатися в Україну: три твори свого батька — «На горбах Поділ», «З пережитого» і «З історії „Української Хати“» — а також прижиттєву фотографію надіслав із Австралії його син Левко Богацький. Нині в Інституті літератури відкрито новий фонд, в якому накопичуватиметься й зберігатиметься літературна спадщина відданого сина України й активного борця за її незалежність.

Роксоляна ХОМ'ЯК

СТВОРЕНО НОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ «ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК»

Вперше в Україні відбулася 1-го травня 1995 року (у Львові) конференція жінок, довголітніх членів ОУН. Зібралось наше славне жіноцтво зі всіх куточків України з метою активізувати роботу жінок-націоналісток в усіх сферах державного будівництва.

Зі вступним привітальним словом та доповіддю на тему «Сучасність і завдання українського жіноцтва» виступила Голова Проводу ОУН та Конгресу Українських Націоналістів п-ні Слава Стецько. «Клоню голову перед Вами, героїнями, що пройшли большевицьке пекло, але не зломилися. Ваша праця і ваша боротьба давала силу нам, тим, що по волі і неволі опинилися за кордоном. І те, що Бог зберіг нас при житті, означає, що він дає нам велику місію побудови Незалежної Української Держави». — сказала Голова Проводу ОУН. У своїй доповіді вона окреслила головні завдання українських жінок-націоналісток на відтинках і культури, і мистецтва, і в ділянці політичній. Жінки, які пройшли пекло большевицьких таборів і вистояли, не втративши віри, мають що сказати молодому поколінню.

Слава Стецько наголосила, що їхнє завдання на героїстві тієї славетної генерації, яка вела довголітню боротьбу за незалежність України, виховувати молоду генерацію, яка є тепер в Україні. Вони повинні подбати і про виховання на християнських і національних традиціях українського війська. Відвоювати царини науки і культури, подбати про популяризацію націоналістичних ідей, щоб наші сини і дочки творили долю незалежної України.

Про участь українських жінок у визвольній боротьбі ОУН-УПА розповіла Ірина Сенік. Вона наголосила на тому, що українська жінка впродовж нашої історії завжди була активною в усіх ділянках життя, сумлінно виконувала обов'язки супроти Батьківщини, високо оцінюючи національну єдність в ім'я спільного добра. І. Сенік розповіла про таких мужніх жінок, як Олена Степанівна, Софія Галечко, Василина Ощипко, Ольга Басараб, яка померла після трьох днів тортур у львів-

ській тюрмі, залишаючи на тюремній стіні напис для нащадків: «Умираю замучена, помстить». А також і про інших жінок-націоналісток, що ставали прикладом для всіх під час визвольної боротьби. І на закінчення Ірина Сенік сказала кілька теплих слів про Голову ОУН і Конгресу Українських Націоналістів Славу Стецько: «Це людина, яка протягом довгих років підіймала національний дух, вселяла надію в перемогу. Вона стала сумлінням поневоленої України, символом безстрашного борця проти окупантів».

З привітаннями виступили Петро Дужий, Сергій Жижко, Петро Франко, народній депутат Верховної Ради Григорій Дем'ян, Іван Губка, Марія Олійник, Ольга Бабій, Марія Базелюк та інші.

Вразили своєю влучністю і гіркою правдою слова члена ОУН Ольги Ільків, яка назвала існуючу сьогодні незгоду в українському суспільстві між політичними організаціями державницького спрямування «синдромом влади». Вона наголосила, що лише націоналізм може поєднати всіх, може запалити нарід тою великою вірою, тою жертівністю, що панувала в Організації Українських Націоналістів. О. Ільків з боєм говорила про те, що Україна на даному етапі відступас перед реваншистськими силами. Ми повинні бути в наступі, а для того мусимо ще раз переглянути свої слабкі і сильні сторони. І якраз слабою стороною є наша роз'єднаність. «Ми будемо великими, і переможемо лише тоді, коли будемо разом», — завершила свій виступ Ольга Ільків.

Головуюча в Президії конференції Стефанія Костюк розповіла про діяльність вже існуючих референтур жінок, довголітніх членів ОУН. Вона сказала, що головним завданням референтур є допомагати у вихованні підростаючого покоління, а також підключатися до впорядкування історичних музеїв, щоб відтворити й залишити для нащадків пам'ять про тих, що загинули в боротьбі за волю України.

Голова Проводу ОУН запропонувала створити жіночу організацію під назвою «Ліга українських жінок», яка мала б не лише культурні, а й політичні завдання. Ця ліга, за словами Слави Стецько, відрізнятиметься від усіх інших жіночих організацій в Україні тим, що матиме чітко націоналістичне спрямування, допоможе об'єднати жінок-націоналісток, які є членами й інших організацій чи партій, в один великий жіночий рух, що матиме в основі найбільш мобілізуючу, переконливу і найсприятливішу для будівництва Української Держави — Націоналістичну Ідею. Бо жінка поряд з чоловіком повинна включатись і в політичний процес. «Українська жінка є не менш розумна, ніж жінка німецька, французька чи американська. Ми бачимо, що там багато жінок є заангажовані і в партіях, і в парламентах, і в урядах, а в нас на тих ділянках суспільного життя відсоток жінок є дуже малим. І тому жінки мусять подбати і про своє включення в політичну працю. Окрім того, українська жінка мусить звернути увагу на всебічне духове відродження нації, бо має для того найбільше хисту і можливостей», — зазначила Слава Стецько.

Обрано Провід нової організації у складі 23 жінок. Головою «Ліги українських жінок» стала член ОУН, довголітній в'язень большевицьких концтаборів, *Дарія Гусяк*.

Конференція ухвалила резолюцію та звернення до Верховної Ради України і Президента.

ЗВЕРНЕННЯ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ «СУМЩИНА»

Вшановуючи пам'ять славних попередників — героїв України, провідників національної революції — усвідомлюємо те, що найкращим вшануванням є доведення до перемоги справи, за яку боролися покоління українських лицарів.

Провідною зіркою для всіх українських патріотів є постать Дмитра Донцова. Його ідейно-теоретична спадщина є зараз надзвичайно актуальною і необхідною для активізації національного поступу.

На жаль, і сьогодні в Україні ще мало надруковано його творів, на які з нетерпінням очікують молоді українці. Відзначаючи неабияку зацікавленість читачів ґрунтовними творами з питань ідеології українського націоналізму, з прикрістю констатуємо їх недостатню кількість на книжковому ринку в Україні, але ситуацію можна направити.

Звертаємось до усіх, кому не байдуже це питання, із закликом створити видавничий фонд ім. Дмитра Донцова, завданням якого буде збір коштів на видання та розповсюдження творів Д. Донцова, Я. Стецька, М. Міхновського, О. Ольжича, С. Бандери, Ю. Липи; створення бібліотек їхніх книжок, популяризація їх ідей.

Закликаємо підтримати нашу ініціативу. Всіх, хто готовий дійсно включитися до роботи по створенню Фонду прохаємо зголоситися до Проводу СУМ «Сумщина» за адресою:

м. Суми, вул. Петропавлівська, 54, п. 18

3.5.1995 р.

Провід СУМ «Сумщина»

50-ЛІТТЯ УДК В БЕЛЬГІЇ

В червні 1995 року сповняється п'ятдесят років від заснування Українського Допомогового Комітету в Бельгії. В той час у Бельгії перебували вже біля п'яти тисяч українців, котрим, згідно домовлень між Аліянтами в Ялті, загрожувала примусова репатріація. Потрібна була самооборона, що й зумовило негайне створення УДК. При цьому сприяли старшини канадської армії (сотн. С. Фроляк і сотн. Б. Панчук), які брали участь у визволенні Бельгії. Формальними і дійсними основниками УДК були о. д-р Максим Германюк (пізніше митрополит УКЦ

в Канаді), підприємець Микола Граб, промисловець Карло Мулькевич, студент Микола Демчук і службовець Борис Косий. З цієї п'ятірки при житті залишився тільки митрополит Максим Германюк, який очолив Почесний Патронат і взяв участь у святкуванні Ювілею 17 червня ц. р. в Брюсселі. До Почесного Патронату увійшли також архиспископ УАПЦ Іоанн, єпископ УКЦ Михаїл з Парижу, довголітній Голова УДК д-р В. Попович (Франція) та кол. член Президії й організатор УДК мгр Ярослав Пришляк (Канада). Діловий Комітет очолив Перший заступник Голови УДК інж. Іван Левицький.

Під час свого п'ятдесятилітнього існування УДК пройшов кілька важливих етапів свого розвитку: запобіг репатріації, прийняв хвилю імігрантів, які прибули з Німеччини на контрактні роботи до копалень вугілля, дав почин для організації жіноцтва (ОУБ), молоді (СУМ), шкільництва (УНОТ), кооперації («Дніпро»), робітництва (СУРБ) і громадського структурного завершення у формі Головної Ради Українських Громадських Організацій в Бельгії (ГРУГОБ). Черговим етапом була тісна співпраця з ЗУДАК для дальшої еміграції після-контрактних робітників з Бельгії до позаокеанських країв, куди вибули понад десять тисяч осіб. Організування разом з СУМ молодечих таборів і набуття власної Оселі Франкополя було великим зусиллям змалілої Громади, котрій прийшли з допомогою колишні члени УДК і СУМ, що виїмігрували з Бельгії. Набуття власного дому УДК в Брюсселі (1987) дозволило примістити на кілька місяців посольство України в його початковій фазі, а також вести допомогову акцію Україні. Своє 50-ліття УДК зустрічає в умовах незалежної Української Держави. За час свого існування УДК мав сімох голів: Микола Граб (1945–47), інж. К. Мулькевич (1947–48), інж. А. Кішка (1948–49), мгр М. Дзьоба (1949–52), д-р В. Попович (1952–86), мгр О. Коваль (від 1986–досі) і вісьмох секретарів — Микола Демчук (1945–47), Ярослав Пришляк (1947–48), Володимир Макар (1948–50), Омелян Коваль (1950–86), Марія Карпа (1986–87), Степан Маркус (1987–91), Василь Яремкович (1991–92), Ігор Хохоляк (1992–досі). Коли взяти до уваги, що УДК був одним з основоположників КОУГЦУ, Інтеркомітету й «Європейської Солідарності», а посередньо також СКВУ, то можна твердити, що на ньому спочивав головний тягар громадської праці і відповідальності за українську спільноту в Бельгії. Все це діялось при тісній співпраці в рамках ГРУГОБ з обидвома нашими Церквами.

Субота, 17 червня 1995 року була призначена для відзначення 50-річчя існування цієї заслуженої громадської установи. Архисреїську Службу Божу провів ВПреоєв. Владика митрополит Максим Германюк, співосновник УДК, а співав до Св. Літургії хор «Карпати» з Кошиць, (Словаччина), під орудою Левка Довговича, в церкві Нотр-Дам ді Сабльон у Брюсселі, а відтак ввечері відбулася Святкова Академія з концертом у Конгресовій Палаті бельгійської столиці.

ВТРАТИ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Втрати в людності

Цивільне населення	— 4,500.00	(вбитих і пропавших)
Військовий персонал	— 2,500.000	(вбитих і пропавших, загиблих в полоні, репресованих більшовиками)
Вивезені до Німеччини на примусову роботу «Евакуйовані»	— 2,250.000	(велика частина з яких загинула)
більшовиками на схід	— 3,500.000	(велика частина з яких не повернулася в Україну)
Разом	12,750.000	

Втрати в майні

Знищено:	28,000	сіл
	714	міст
	16,000	промислових підприємств
	200,000	осередків промислового виробництва
	27,910	колгоспів
	872	радгоспи
	1,300	машино-тракторних станцій (МТС)
	32,930	освітніх установ

Крім цього, більшовики вивезли з України в Росію 6 мільйонів голів худоби, 550 великих і тисячі менших заводів, 300,000 тракторів. Ці об'єкти, які фізично не годен було вивезти, були знищені, серед них найбільша в Європі гідроелектрична станція «Дніпрогес», безліч шахт, заміновано київський Хрещатик і т. д.

Територія України і її людноість були двічі піддані варварській тактиці «спаленої землі» відступаючими окупантами — спершу більшовиками, а опісля нацистами.

Обраховано, що в Другій світовій війні Україна зазнала матеріальних втрат на суму 60 білльйонів доларів США передвоєнної вартости, тоді коли Росія та усі інші країни разом у складі СРСР зазнали втрат лише на 20 білльйонів доларів.

Військові втрати західніх держав у Другій світовій війні

Німеччина:	4,054,000
Британський Коммонвелт (без Канади):	505,457
Італія:	300,000
США:	292,100
Франція:	210,671
Канада:	39,139
Разом:	5,361,367

Втрати України в людності в Другій світовій війні були приблизно вдвічі більшими від військових втрат західних воюючих сторін взятих разом.

Влучно сказав відомий американський журналіст Едгар Снов після закінчення війни у 1945: «Альянти виграли війну, а Україна заплатила рахунок» («Г. У.» — УЦІС). ■

Д-р Любомир МАЗУР

ПЕРША МІЖНАРОДНЯ КОНФЕРЕНЦІЯ НА ТЕМУ «ІНВЕСТИЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ»

24–25 травня ц. р. в лондонському готелі «Інтерконтинентал» заходами Інституту ім. Адама Сміта та при співпраці з українським урядом відбулася перша міжнародня конференція на тему «Інвестиційні перспективи в Україні». У конференції взяли участь понад 250 підприємців з Америки, Бельгії, Великої Британії, Голляндії, Грузії, Канади, Німеччини, України, Швайцарії, Росії. Серед учасників були також представники Союзу Українців у Великій Британії: голова СУБ д-р Любомир Мазур і генеральний секретар СУБ Федір Курляк.

Середа, 24 травня. Перша сесія.

О год. 9.10 дня конференцію відкрив привітальним словом амбасадор України в З'єднаному Королівстві академік Сергій Комісаренко.

Після представлення Ділової президії сесії ведучий лорд Найджел Лявсон, голова Центральної Європейської Траст Компанії, виголосив вступне слово і запросив до виступів представників Кабінету Міністрів України.

Першу промову виголосив прем'єр-міністер України Євген Марчук.

Далі були доповіді на теми: «Сучасне становище у сфері економічних реформ» (перший віце-прем'єр-міністер України Віктор Пинзеник).

«Політика монетарної і фінансової реформ» — огляд справ щодо національної заборгованости; монетарне забезпечення і контролю; введення гривні та її вплив на процес фінансової реформи — (заступник прем'єр-міністра Ігор Мітюков).

«Законодавчі та регулюючі структури для інвестицій» — комерційне законодавство; закон про іноземні інвестиції, регулювання питань власности; податки, якими обкладаються інвестори, ПДВ (МФЕ) та експортно-імпортні тарифи — (радник Президента України з питань економічних реформ Олександр Пасхавер).

Друга сесія.

«Український ринок» — огляд основної економічної діяльності, яка має пряме відношення до іноземних інвесторів і торговельних партнерів; торговельні відносини й договори; експорт і імпорт: сучасне становище

і перспективи — (перший заступник міністра зовнішньоекономічних відносин України Ігор Подолєв).

«Приватизаційна політика» — огляд сучасного становища: впровадження масової приватизації; можливість участі інвесторів у цьому процесі; борги державних підприємств і їхній вплив на процес приватизації; фінансові потреби поприватизаційного процесу — (голова Фонду державного майна України Юрій Єхануров; директор фірми Bain and Co. з Німеччини Джон Сміт).

«Можливості для розвитку прямих іноземних інвестицій» — обрані галузі: сільське господарство і харчова промисловість; хемічна та споріднені галузі; бавовняна й текстильна промисловість; сталеплавильна та ін. важка промисловість — (міністер економіки України Роман Шпек і партнер від фірми Coopers & Lybrand з Києва Борис Краснянський).

Третя сесія.

Вона відкрилася промовою президента Європейського Банку Реконструкції й Розвитку Жака де Ларосера.

«Роля банкового сектору як партнера в інвестиційному процесі» — роля державного і комерційних банків у сфері фінансування проєктів і торгівлі; комерційне банківництво / інвестиційне банківництво / гіпотечні позики: види послуг, що надаються; позичкова політика: довготермінові позички та можливості для міжнародних банків — на ці теми доповідали заступник міністра фінансів України Борис Соколов і віце-президент Deutsche Bank Research д-р Андреас Гумміх.

Четверта сесія.

На початку виступив британський державний секретар і президент Торговельної палати Майкел Гезельтайн.

Далі з доповідями «Розвиток фінансових ринків» (регулювання банківської системи; створення інфраструктури для ринків капіталу; впровадження ефективної системи платежів і розрахунків) виступили голова Національного Банку України Віктор Ющенко та голова Української міжбанківської валютної біржі Вадим Гетьман.

Четвер, 25 травня. Перша сесія.

Зі вступним словом виступив ведучий цього дня заступник голови Wasserstein Perella Group, UK сер Майкел Александер.

Далі зі вступною доповіддю виступив підсекретар східно-європейського відділу при британській Overseas Development Agency, в якій порушив такі питання: оцінка сучасної ситуації; технічна чи фінансова допомога; географічні й секторові особливості; фінансування проєктів у приватному секторі.

З корефератами на цю тему виступили керівник українським відділенням Міжнародної Фінансової Комісії (ШАС) при Світовому Банку Роберта Фельдман; голова департаменту при Світовому Банку, що

сприяє розвитку підприємств і фінансового сектору. Павел Сігельбавм; амбасадор Європейського Союзу на Україну Люїс Морено; представник Європейського Банку Реконструкції та Розвитку Марк Томлінсон.

Друга сесія.

Це була робоча сесія з участю представників українських підприємств, які зацікавлені в залученні прямих інвестицій чи дольового капіталу. Виступили наступні доповідачі:

Дейвід Робсон — діловий директор JKH Oil & Gas, UK.

Роналд Кормик — президент EPIC Energy Inc., Canada.

Люїс Марко — директор Secofisa, Мадрид (проект Бориспільського міжнародного аеропорту).

Світлана Огаркова — Український центр по приватизаційній допомозі, Київ.

Джордж Логуш — Vagents Group, Київ (RJ Nabisco project).

Третя сесія.

Тема сесії: «Інвестиційний механізм» — створення необхідної інфраструктури для набуття капіталу: оцінка потенційних інвестицій; гарантії інвесторам. Доповідачами на цій сесії були: Сергій Оксанич і Пітер Голдшайдер — Kinto Invest Securities Fund, Київ і Європейська приватизаційна інвестиційна корпорація, Відень; Александер Махмудов — президент Dikom Investment Co.; Маргарет Даніельс — Український фонд при Clafin Capital Management, Бостон; Чарлес Лоевен — Ukraine Enterprise Corporation, Торонто.

Вичерпавши порядок денний конференції, ведучий нарадами сер Майкел Александер подякував організаторам за підготовку конференції, доповідачам, учасникам за участь у дискусіях і з відповідними словами заохочення звернувся до тих представників бізнесового світу, які ще до цієї конференції вагалися серйозно розглядати можливості українського бізнесу, і формально закрав конференцію о год. четвертій пополудні. ■

ЗАУВАЖЕНІ ПОМИЛКИ

Після виходу з друку червневого (6) числа нашого журналу «Визвольний Шлях» ми зауважили декілька помилок, що їх просимо справити, а саме:

В розділі «Література, мистецтво» на сторінці 708 написано на самій горі по лівій стороні «Іван Качуровський», а має бути Ігор Качуровський.

На сторінці 714 у самому низу в поясненні до одного слова написано «Іван Макаровий...», а має бути Іван Макарович.

На стор. 765 в Посмертній згадці про бл. п. Петра Башука написано помилково «...Бащук».

За всі ці зауважені помилки вибачаємося!

Редакція «В. Ш.» ■

Микола ШАТИЛОВ

ЧЕРВОНІ З ЧОРНИМ ПІДНЕБІННЯМ

З дня на день більшає відомостей про діяльність органів державної безпеки в колишніх комуністичних країнах, і чимдалі зрозумілішим стає те, що поширене останнім часом визначення «червоне гестапо» не зовсім відповідає дійсності. Дійсність же полягає в тому, що масив злочинів, скоєних совєтськими енкаведистами, чеськими естебаками, німецькими штазівцями і взагалі чекістами всіх соціалістичних режимів, помітно більший від нацистського.

Компрачикоси на пенсії

Професійні злочинці — й вони! — всюди, по слідчих ізоляторах і етапах, по «критках» і «зонах» зневажають людей, які вчинили злочин проти дитини. Професійно зневажають: зневажений їстиме на параші і спатиме під нарами.

А вчорашні чеські естебаки з'їдають свій роглік з маслом при столі і відпочивають після комерції (бо ж поспіль подалися в бізнес) на імпортних ліжках, хоча на совєті їхній — тисячі доль.

Доль дитячих.

Протягом кількох десятиліть, від сорок восьмого аж по вісімдесят дев'ятій, «статті безпечності» — естебе — забирала маленьких нащадків своїх засуджених ворогів, позбанляла їх справжніх імен і прізвищ і не заспокоювалася, покинувши малюка в притулку: дбала, щоб потрапив він до сім'ї, і не будь-якої, а — перевіреної.

Слідів намагалися не залишати, і тепер, коли одне з управлінь міністерства внутрішніх справ займається дослідженням документації та діяльності естебе, знайти їх важко, а подеколи й неможливо. Але знаходять і знаходять, бо працівники управління через засоби масової інформації звернулися до всіх, хто знав або чув про випадки знеособлення дітей естебаками, — що не менш страшно, ніж згвалтувати, — звернулося з проханням — повідомити... Повідомляють, і пошук триває. Іноді роками.

Так було з Іваном Томаном, який потрапив під меч пролетарської диктатури семимісячним. Батько Івана, Зденек Томан, у сорок сьомому — сорок восьмому керував Відділом закордонної інформації міністерства внутрішніх справ, а після того, як чехословацькі большевики узурпували владу, був, певна річ, заарештований їхніми каральними органами.

Дружина заподіяла собі смерть, а син опинився в естебацькому притулку. Томанові-старшому пощастило втекти з в'язниці й емігрувати. Томана-молодшого — а хлопчикові ще не виповнилося й року — державна безпека ізолювала і надалі використовувала його як предмет шантажу проти власного батька щоб він не казав зайвого по закордонах.

Пізніше «хрещені батьки», сумлінні наслідувачі совєтських енкаведистів, перехрестили Івана на Міхала, змінили дату народження і

передали — вже Міхала! — своєму колезі. Син антикомуніста виростав у сім'ї антидемократа.

Ну, чим не епізод з орвелівської антиутопії?

Зденск Томан, заочно засуджений чеськими більшовиками на кару смерті, живе в далекій Венесуелі й досі не знає, де подівся син. Ті ж, які позбавили його сина, знали — «діти наше майбутнє». Одначе не усвідомлювали, що в них майбутнього нема.

Так, нема. Але є фізіологічне сьогодення, в якому їсти-пити хочуть і колишні естебаки. Обмежувати ж себе згаданим рогліком зі згаданим маслом вони не звикли. Отож, що ви сказали б, довідавшись, що справедливою карою за скоєні ними злочини є десяти- або стотисячний гостинчик?

Нічого б ви не сказали. Постукали б по лобі: нісенітниця, мовляв. Нісенітниця, з якої чеські чекісти живуть уже шостий рік. Полягас ж вона і в одноразових грошових допомогах, і в пенсіях, зароблених у злочинницькій організації, а також і в інших матеріальних пільгах. Коли приймався закон щодо певних службових нормативів, законодавцям забракло політичної волі і вони права нормальних військовиків по-старому перенесли на щурів у військовій уніформі.

Нічого дивного. Адже тоді більшість місць і в парламентах, і в уряді належала «Громадянському рухові», а він виступав адвокатом усіх старих структур. Дивно, що нинішнє, очолюване Яном Румлом міністерство внутрішніх справ і пальцем не кивнуло, щоб виправити недосконалий закон. А ще дивніше, що міністер дисидентського походження так і не спромігся відповісти групі парламентарів на відкритого листа, в якому вони пропонували позбавити вчорашніх катів сьогоднішніх гостинчиків.

Аналогічна пропозиція звучала і в чеському парламенті. Автори її вимагали вивести з-під законної стріхи не тільки естебаків, починаючи слідчими і начальниками відділів, але й офіцерів армійських спеціальних служб — большевицької розвідки і большевицької контррозвідки. Прокт викликав чи не обурення псевдооксамитних депутатів, але — правдивих захисників непокараних злочинців. Посилалися і ще посилятимуться на відсутність прецедентів. Не ясно їм, чи може держава зазіхати на права професійного середовища, надані йому державою-попередником. Наче й забули, що є в чехів закон, який визнає комуністичний режим антиконституційним. Наче й не пам'ятають трагічного народнього досвіду, набутого в зіткненні з таємною поліцією соціалістичної держави.

А з пам'яті й слід виходити насамперед, що ви щиро прагнете, щоб національний бюджет не обтяжували мільярди крон, які витрачаються на утримання зрадників нації.

А як там з їхньою пам'яттю?

Книжка спогадів колишнього генерал-лейтенанта совєтської державної безпеки Павла Судоплатова викликала хвилю обурення в чеській пресі, а надто ж сторінки, на яких професійний убивця паплюжить

діячів чехо-словацької історії, на яких луб'янській виконавець «мокрих справ» подас світові, що президент Едвард Бенеш продав батьківщину більшовикам за десять тисяч сталінських доларів, а керівник його спеціальних служб, полковник Франтішек Моравець, вірою і правдою служив московським енкаведистам.

А втім, пробачте: в маніякальній маячні підтоптаного садниста легко заплутатися, і я забув попередити, що перш ніж продати країну в сорок восьмому, президент Бенеш продався сам у тридцять восьмому, коли після мюнхенської змови відлетів до Англії за гроші, передані йому кремлівською агентурою:

«Брехня!», — з усією категоричністю заявляє один із пражьких часописів і наводить неспростовні дані. А саме: суботнього ранку двадцять другого жовтня тридцять восьмого літак чехо-словацької компанії повітряних сполучень, яка належала концернові «Шкода» (а він міг купити всю Луб'янку разом зі зловісним пенсене її зловісного шефа) прийняв на борт президента-вигнанця і взяв курс на Лондон.

Ну, а в Лондоні Бенешу не доводилося бідувати: весь приватний капітал президента знаходився в закордонних банках, а напередодні згаданих подій ще й збільшився на мільйон крон. За кордоном перебували чималі суми грошей служби, очолюваної полковником Франтішком Моравцем. Отже, і він нічого не брав у берісвських посіпак.

Проте передавати — передавав: ділився із совстами офіційною інформацією, як і всі їхні тодішні союзники.

Коли ж полковникові запропонували ділитися особистою інформацією, тобто стати совстським агентом, він пропозицію відкинув. За що — вже по війні, але ще до захоплення більшовиками Чехо-Словаччини — його скинули з посади командира дивізії, а після того викинули з країни.

Московсько-більшевицькі чекісти ніколи не слабували на пам'ять. Але, як бачимо, слабус Павел Судоплатов. Не тому, що має свої дев'яносто, а тому, що так треба. І вмираючи, і вимираючи вони зводитимуть наклепи на своїх противників.

Явище характерне як для «гадючого відомства», так і для окремих гадів.

Дещо по-іншому прокоментували чехи спогади брежнєвської «горилі» її шефа горбачовської охорони, який оповідав, що одну з державних візит московський «бровеносець» спеціально присвятив антIALкогольній пропаганді. Об'єктом його пропаганди була теж одна особа — Густав Гусак. Найсерйозніший коментар з'явився в часописі «Млада фронта — Днес».

А хто, скажіть, не посерйознішас, довідавшись, що московські чекісти, поширюючи кампанію компромітації чеського президента, доповіли Єльцинові: «Ваш, ваша величність, Вашек п'є по-чорному».

Ваш чи не ваш, але — подумати! — Вашек... Президент російській занепокоївся. Президент замовив єльцинського літака, «горилі» заправили його «єльцинською» горілкою.

Злетіли і... навіть приземлилися. На пражькому аеродромі. Мабуть, шеф-пілот не вживас.

Де ж Вашек? Вашеків у чеській метрополії, як грибів. Але на Граді єдиний — Гавел! Приїхали, і конспіративна зустріч двох президентів відбулася. Про подробиці повідомляло джерело, яке знаходиться в середовищі майбутніх мемуаристів-кагебістів — в ельциновій охороні.

Поточився кремлівський володар, але всі літери вимовляє — без ніяких там «сосаліцицьких»:

— І з якої болячки стільки п'єш, Вацлаве? Та ти й зараз вмазаній!

— Не вмазаній я, — зітхав чеський президент, — а печальний.

— Якого дідька? — дивується московське інкогніто. — Поглянь за вікно: природа — кляс, і Прага, як лялечка.

— Знаєш, — каже об'єкт широкої компромітаційної кампанії московських кагебістів, — я, здається, починаю співчувати тим, чії листопадові надії не справдилися.

— А я тобі співчуваю, — каже Єльцин. — Послухай, Вацлаве, не пити не можна, але не закушувати — зовсім не можна. Найліпше — таранькою.

— Звідки вона в Граді? — здивувався Гавел. — У мене зараз усіляких екстремістів, псевдОВОЖДІВ псевдонароджених, як у вас за твого попередника Мікулаша Другого тарані.

— Ех, — похнюпився Єльцин. — та твоїй Сладек проти мого Жіріновського — сліпе кошеня. Забудь і випий.

І відлетів.

Приблизно так, якщо вірити прогнозам «Млада фронті — Днес» (а не вірити нема підстав), виглядатимуть мемуари алькоголічного кагебіста і поки що генерал-майора — начальника ельцинових «гориль».

Пам'ять кагебістів вельми вибіркова, коли йдеться про хазяїв. Хазяїв колишніх.

Коли ж йдеться про власні персони, пам'ять їхня — звичайна, людська, і не без того, що людяна.

Скільком чеським естебакам запам'яталася операція під кодовою назвою «Бунька»! Запам'яталася не оперативними складнощами, а оперативністю, з якою їх вичищали з органів.

...Замах готувався клясичний.

Потужні, керовані з відстані заряди плянували закласти в полотни дороги, якою їздив у «Замочек» найбільший чехо-словацький більшовик — Густав Гусак. Не обминали втасмниченій резиденції й інші найбільші — з братських, як казали в часи они, партій. Там цмулив горілочку Леонід Брежнев, милувався красвидами Беліянських Татр Еріх Гоннекер, залицявся до покоївок Тодор Жівков і полював сарни Фідель Кастро.

Одним словом, об'єкт спокушав.

Спокусилися двос — Казимір II, і його безіменний спільник. Безіменний, але не менш фанатичний, як пізніше запротоколюють празькі «важняки». А фанатичним естебаки вважали те, що обидва вирішили висловити протест проти комуністичної вседозволености, проти при-

спаності суспільства; що обидва діяли на свій страх і ризик, без матеріальної підтримки з боку дисидентів-вісімдесятників і без моральної — з боку політичної еміграції. А попри все виявили на слідстві мужність, не «кололися» і доводили, що правда — за ними.

Мужні були хлопці, але в мужності своїй не були професіоналами.

Знайомою вони передали листа, заадресованого до одного з директорів мюнхенської станції «Вільна Європа», в якому на свій чин натякали.

Зв'язкова не повернулася — лишилася за кордоном.

«Статні безпечност» вжила попервах рутинних, як заведено, заходів — перешерстила всіх знайомих знайомої. Проте, коли в процесі перевірок натрапила на гараж з подвійною стелею, а між перекриттям — на зброю та вибухівку, започаткувала операцію...

Але ж з яким запізненням!

І — полетіли голови... Операція запам'яталася.

А чи пам'ятав про неї сам Гусак, коли, помираючи, запросив до себе священника, висповідався і запричастився? Чи пам'ятав, відходячи — можливо, в рай! — двох хлопців, які з його президентської волі пішли в каторжне пекло?

От про що мені хотілося б дізнатися.

Гестапівці їм поступалися

Лишень-но діставшиися до влади, по двох днях після лютневих подій сорок восьмого року комуністи заборонили всі чеські і словацькі католицькі газети. Не чекаючи інструкцій та наказів, місцеві большевицькі провідники почали переслідувати священників і ченців. Уже двадцять восьмого лютого, коли московські ставленики ще не всілися як слід на празькому Граді, східньословацька червона поліція вдерлася в греко-католицький монастир і заарештувала дванадцять ченців, звинувативши їх у підтримці українських повстанців — бандерівців.

Протягом тижня виготовили потрібні інструкції і видали необхідні накази, а пролетарський президент Клема Готвальд, відомий пролетарітові як неперевершений пияк, повідомив народ, що Католицька Церква і є «ворог номер один».

Президент почав саджати, спираючись на закони, які писав його зять — міністер юстиції Алексій Чепічка.

Країною, в якій на тринадцять мільйонів населення було дев'ять мільйонів католиків, прокотилася хвиля арештів. Вироки штампувалися большевицькими суддями: або державна зрада, або шпигунство; терміни — від двох до двадцяти, але не завжди: католицького священника, видатного чеського поета Зденека Ротрєкла підвели під шибеницю, а потім помилували — довічне ув'язнення.

Не поспішаймо дорікати президентові жорстокістю, бо власне перебування за ґратами не залишило в ньому поганих спогадів: обіди були ресторанными, а газети — свіжими. Коли ж виникали затримки, молодий большевик висловлював невдоволення, гупаючи у двері камери. Чим і запам'ятався брненським наглядачам, чим і не зажив поваги.

Переповнена католицькими пастирями камера брненської в'язниці.

— Ну, хлопці, — каже наглядчач, — справи наші кепські: помер президент...

— Готвальд? — не вірить собі камера.

— Готвальд? — дивується тюремник, який добре пам'ятає вередливого Клему. — Пан Бенеш помер!

Пригадує в книжці прекрасної мемуарної прози Якуб Земек, настоятель домініканського монастиря в Знойм'є, який дванадцять років поневірявся по найстрашніших концтаборах комуністичної Чехо-Словаччини. А серед тих, кого зустрічав мужній домініканський монах по етапах, камерах, карцерах, — єпископи Зела, Барнаш, Трохта, ігумени — Тайовски, Махалка, Опасек, професори — Братіо, Гастіляк, Кайп, Шілган... А ще згадує Якуб Земек замучених більшовиками українських греко-католицьких єпископів — Гопка і Гойдича.

Можливо, словосполучення «мужній монах» здаватиметься не зовсім точним. Так воно і є. З-поміж переслідуваних, гнаних і приречених були люди відчайдушної хоробрости.

Богуслав Буріян — молодий священик з Гаті.

Стоячи на балконі одного з будинків у Брно, прочитав перед величезним натовпом вірних Пастирське послання. Знав, що схоплять його там же, на балконі. Засуджений на двадцять років таборів, утік з-під варти. Замордований у спеціальній в'язниці «Град Міров» 29 квітня 1960 року.

— Ми не гестапівці, — почув празький архієпископ Йозеф Беран від чеських катехістів, — коли вони з'явилися в його резиденції.

— Але чините так само, як і вони, — відповів їм старий пастир.

Так вони й чинили!

Дійшли до Бога слова Йозефа Берана: гестапівців покарано. А їхніх «червоних колег»?

З колегами складніше.

Минулої весни проходив, напевно, останній судовий процес над колишніми співпрацівниками чеської державної безпеки. Процес мав і свого героя, яким, відмовившись відповідати на запитання суддів, виявився Людвік Зіфчак.

Прокурор звинувачував Зіфчака за статтею «перевищення службових повноважень», а конкретніше — в тому, що за часів, коли ніякими такими процесами ще і не пахло, коли тільки намічався процес лібералізації, він діяв як агент-провокатор, засланий в середовище чеських дисидентів. Четверо інших на лаві підсудних — колишні співпрацівники, а нинішні співпроцесники — готували агента, забезпечуючи документами на ім'я студента Мілана Ружічки і надаючи відповідні інструкції.

Наприкінці вісімдесяти дев'ятого, виконуючи завдання своїх зверхників, Зіфчак-Ружічка активно діяв серед празького й остравського студентства, виявляючи активістів і поширюючи естебацькі чутки в молодіжній опозиції. За ним був великий авторитет, бо дехто знав про його давні контакти з відомими дисидентками Анною Шабато-

вою і Ганною Маршановою, на яких провокатора вивело також «червоне гестапо».

Працював Зіфчак самовіддано. — що і довело слідство. — не відчувачи небезпеки, а судові доводив, що не відчуває вини, бо залишався вірним присязі. Коли ж судді знехтували заприсяженою брехнею, він замовк і мовчав. Як мертвий.

Зіфчакowi не важко: мертвого в період свого естебацького існування він уже вдавав. У листопаді вісімдесят дев'ятого, на празькій Народній тршідє — Національному проспекті, де відбувалася масова студентська демонстрація. Епізод з «мертвим студентом» головуючий на процесі «червоних гестапівців» суддя Іржі Бернат вилучив зі справи як не досить перевірений слідчими, але Зіфчак все одно мовчав.

Можливо, образився.

Не сидить же поруч на лаві його «отець-командир», начальник відділу в органах державної безпеки Іржі Битчанек.

Можливо, не знав Зіфчак, що пообіцяв прокурор.

А прокурор пообіцяв, що посадить неодмінно. Коли лікарі дозволять. Зі здоров'ям у пана Битчанека не все гаразд.

На думку ж колишнього військового прокурора Мірослава Кржіженського, не все гаразд із чеською юстицією, яка дозволила більшості естебацьких начальничків уникнути не тільки кари, але й узагалі — карного переслідування.

«На повну катушку» не засуджений жоден.

Хібащо свої чотири роки дістав надпоручник, який скалічив одного з демонстрантів, а за надпоручником пішли і його безпосередні командири — Міхал Данішовіч та Бедржіх Говбал.

Процес Зіфчака, мабуть, і справді останній. А в Україні ще і перший не починався. І в найближчому майбутньому не почнеться. Українських «зіфчаків» не те що нічим не зачепили, а почепили їм чергові зірочки на пагоні.

А звідки вони понабиралися, «зіфчаки» всіх кольорів шкіри, але з обов'язково чорним піднебінням? Само-сабою — наплодила їх «імперія зла». Але остання складалася з «імперійок зла», і, можливо, найактивнішим його носієм була маленька країна, яка донедавна називалася Чехословаччиною і в якій спеціальні служби вишколювали спеціальних комуністичних агентів.

Ізольована і замкнена крайночка була затишною оазио для сотень «червоних горлорізів», які по півроку відпочивали в празьких готелях, — а саме стільки тривав бандитський вишкіл. — і завершували навчання в таємному військовому таборі «Прилістав» неподалік Брна.

Слухачів постачали Афганістан, Ірак, Кенія, Камбоджа, Нікарагуа... Добір здійснювала «статні безпечност», і перевага надавалася особам, які належали до большевицької партії або були її симпатиками. Значали, однак, і на матеріальній бок справи: курси були платними, і країни третього світу платили «імперійці зла» валютою. Зрозуміло, державна скарбниця ніколи й не бачила тих кров'ю просяканих доларів.

Осідали вони в сейфах міжнародного відділу ЦК комуністичної партії Чехословаччини, який ділився з відповідним відділом хрущовського, брежнєвського, черненківського, андроповського — і так аж до горбачовського — ЦК.

У соціалістичному змаганні з підготовки «бійців невидимого фронту», а простіше кажучи — міжнародних терористів, «імперійка зла» випереджувала московсько-большевицьку імперію, бо за підготовку найманих убивць чехословацькі естебаки правили менше, ніж їхні луб'янські товариші, і праський військовий аеродром, де приземлювалися літаки зі «спеціальними місіями», був наче медом намазаний.

До серпня шістдесят восьмого, коли московські хазяї тимчасово прикрили праську лавочку, дипломи найдешевших шпигунських курсів — і, мабуть, також невидимі — одержали 254 випускники. Здебільшого — з африканських та азійських країн, перед з-поміж яких вела Гвінея, надіславши на упирський вишкіл аж 45 «студентів».

Праські курси було відновлено сімдесят п'ятого року, і контингент їхніх слухачів зазнав певних змін: переважали тепер палестинці, афганці, в'єтнамці та камбоджійці. Вже в половині вісімдесятих — наближався кінець! — за КПП таємного табору «Пршістав» вийшли 130 палестинських агентів, які досконало володіли всіма видами сучасної зброї, методикою здійснення терористичних актів, і з яких була на вербована особиста охорона Арафата.

Зазначимо, що скільки існували курси — а існували вони тридцять років — вербунок завжди залишався чи не основним завданням чехословацьких викладачів, і сьогодні маса «червоних горлорізів», яка «працює» в країнах третього світу, просякнута естебацько-кагебістською агентурою. Можливо, вона забута нинішніми чеськими спецслужбами, але навряд чи полишила б її напризволяще московська Луб'янка.

Привиди не виникають самі по собі

Праська преса досить систематично подає викриваючі матеріали з біографії Жириновського — «кремлівської зірки», не проминаючи й тих, хто засвітив згадану «зірку». Схоже, що чеські засоби масової інформації вирішили назавше відбити бажання в московського політикана потикатися до чеської столиці. Одначе не відіб'ють, бо «злата Прага» й приналежус Жириновського «златом» — грішми ліберально-демократичної партії, які знаходяться в чеських банках.

Отже, як писали автори політичних детективів, «золото партії»...

Але вже не націонал-соціалістичної, а ліберально-демократичної, хоча аналогії можливі. І праський щоденник «Експрес» аналогії не уникає, бо, присвятивши повністю одну зі своїх сторінок небажаній особі, порівнює книжечку Жириновського «Останній кидок на південь» з гітлерівською «Майн кампф».

Людина в серії «Еспресівських» знімків щонайменше скидається на привид: вона й пляшку з горілкою затискає в руці так, наче приготувала останній кидок гранати. Але нема чого заперечити часописові: перед нами — «Привид КГБ».

Привиди не виникають самі по собі — їх створюють.

Так було з карломарксовим, який поблукав Європою, так є і з прима-рою російського фашизму, яка не обмежиться європейським континентом.

Починалося ж улітку вісімдесят шостого, коли Анатолій Лук'янов поклав на стіл Горбачова проєкт реорганізації — офіційних і таємних — служб безпеки. Співавтором Лук'янова виступав кагебістський генерал Філіп Бобков, пізніше — «сірій кардинал» кремлівських політиків Хазбулятова і Руцкого. Обидва, і Лук'янов, і Бобков, поділяли погляди свого покійного шефа Юрія Андропова, який, щоб зберегти московсько-большевицьку імперію, зажадав не лише інфільтрувати агентурою всі дисидентські рухи, але й, випереджаючи події, штучно збивати комплоти невдоволених совєтською владою.

Замерехтіла зірка Жириновського.

Зірка шестикутна, бо в половині вісімдесятих Бобков і знаний український кагебіст Галушко задіяли давнього, дуже давнього агента в протиізраїльських акціях. Зокрема Жириновський промацував контакти мосадівських офіцерів з «Лашкат Гакешер» — організацією, яка сприяла еміграції совєтських жидів.

А в дев'яностому Бобков, смикнувши шворочку на течці з дось здібного провокатора, прочитав: «Поведінка — неврівноважена, інтелігентний, але балакучий, вдача — запальна, аж вибухова; неконтрольований, але здатний виконувати точно окреслені завдання». А точно окресленим завданням було — протистояти Єльцинові на президентських виборах. Звісно, не сам на сам, бо сам Жириновський — політична нуль, а за підтримки партії.

Так виникла ліберально-демократична партія, а її першим — і щедрим! — годувальником був інтуристівський Валентин Мінаков з когорти штатних кагебістів, які «спалилися» після серпневої невдачі кремлівсько-луб'янківських заколотників. Відтак утримання Жириновського перебрала на себе компанія АЙ ЕН ОУ, яка ще від п'ятдесятих років є легальним «дахом» закордонної кагебістської мережі.

Ласі шматки підкидає жириновцям й інша компанія — амстердамська «Гловбен моін менаджемент», в директора якої екзотично російське ім'я Антон і не менш російське прізвище — Нснахов. В Австрії інтереси російських фашистів заступає двадцятичотирирічний Дмитрій Клінков, економічний директор фірми АЙ БІ ЕС, яка проводить операції з нафтою, деревиною і всім, з чого можна мати зиск, аби партія, за словами Клінкова, оперувала мільйонами доларів.

Свого часу майбутній президент (і все може статися!) за посередництвом Вернера Гірке одержав чотири мільйони марок із втаємничених фондів східнонімецької стасі, бо саме вони осіли в московських і празьких банках. «Злата Прага» вабить лютого чехоненависника. Але не з'являється. Зважає на закодовані повідомлення московських агентів, яких у чеській столиці не може не помітити і п'яний ведмідь, навіть якщо він і російський.

Практика таємних служб залишається незмінною — кордонів вони не визнають. Ані нових, ані старих. На теренах Чеської республіки оперують

дві російські таємні служби — колишнє перше управління КГБ, нині відоме під аббревіатурою СУПР, та військова розвідка — головне розвідувальне управління (ГРУ). Загальна кількість посюветських шпигунів невідома, але в колах, близьких до чеської контррозвідки, вважають, що їх не менше двохсот, а більшість працює під прикриттям приватних фірм. Для порівняння можна зазначити, що всіх інших агентів налічується 128. А настроями чеського суспільства (надто ж армії!), ситуацією в структурах державної безпеки і в оборонній промисловості цікавляться Німеччина, Польща, Австрія, Угорщина, Румунія, Болгарія, Китай...

Звичайні чехи теж цікавляться, але — своїм минулим, яке акуратно заносилося в картотеки, і не виключено, що незабаром кожен громадянин зможе познайомитися з власним досьом, зібраним на нього органами державної безпеки.

Зате абсолютно виключено, що досьом тієї чи тієї «неблагонадійної особи» побачить хтось інший, крім неї самої. Німецький досвід, коли в архівах «червоного гестапо» дозволено попрацювати і журналістам, чеські законодавці відкинули.

А «неблагонадійних осіб», на яких збирався компроміт, набиравалося по всій країні аж вісімдесят тисяч. А ну, якщо всі вони водночас забажають погортати заповітні течки... Облога міністерства внутрішніх справ! Отож міністерські урядники обставили ознайомлення з каїновою документацією бюрократичними рогатками.

Ви звертаєтесь до них з письмовим запитом. Вони відповідають: «Масмо». Призначається певний час і певний кабінет. Приходьте — і ось вона, ваша течка. А схочете скопіювати найбільш вражаючі документи, — будь ласка, заплатіть.

Дуже зворушливо!

Зовсім не важко передбачити: принаймні щодругий з отих вісімдесяти тисяч насамперед поцікавиться, яка ж наволоч на нього «стукала». Постає проблема. Проблема анонімізації, як вишукано висловлюються в міністерстві внутрішніх справ. Прізвище якої наволочі викреслити чорним фльомастером, а якої — залишити. Вирішили, що прізвища штатних оперативників і слідчих залишаються. А як з агентами, що їх оперативники та слідчі наділяли кликухами? Міністерство не проти дешифрування останніх, але побоюється судових позовів. Небезпідставно. Є вже чимало випадків, коли агент, спростовуючи свою приналежність до «статні безпечности», свідками виставляв колишніх естебаків, а вони легко доводили судові, що ім'ярек агентурною діяльністю не займався.

У коридорах міністерства іронізують: існувала потужна сексотська система, але без конкретних сексотів. Є її інша причина для коридорної іронії. Архівна відвертість коштуватиме приблизно сто мільйонів крон, а такої зайвої суми міністерство не має.

Думаю, що штатні оперативники і штатні слідчі спатимуть спокійно, якщо Ян Румл і виб'є десь сто мільйонів. Вони непогано прилаштувалися до чеської «оксамитної демократії» і не оксамитними рукавичками беруть за горло тих, хто їх не влаштовує.

У вівторок шостого грудня 1994 року на автостраді Е-55 невідомі обстріляли авто телевізійного репортера незалежної станції «Нова» Міколаша Черного. Черни віз із собою запис інтерв'ю з людиною, яка «заважає» корумпованій північночеській поліції. Поталанило: ані одна куля журналіста не зачепила.

Однісі вистачило гокеїстові на ім'я Мартін Совкуп.

Інцидент стався там же — в місті Мост, звідки їхав Міколаш Черни. На дискотеці вісімнадцятирічний Мартін посперечався з приятелем місцевого поліцай. Поліцай і поранив Мартіна плястиковою кулею. Поранив смертельно, а пістолет передбачливо залишив не у своїй машині, а в білому «фольксвагені-гольф», власником якого є українець Слава.

Слава — детектив приватної агенції «Надорз», а простіше — викидайло. Обов'язки викидайла виконував і вільний від службових обов'язків поліцай. Він і досі на державній службі. Начальник мостовської поліції заявив, що він не відповідає за вчинки підлеглих поза службою. Певна річ, убивця й досі підробляє в агенції «Надорз».

Агенцією зацікавилися друзі Міколаша Черного. Зацікавилися і з'ясували, що належить вона панові Ручкему, людині, яка співпрацювала з большевицькою державною безпекою; що правником в агенції є колишній естебака з великими колись зірками на пагонах — Павел Мрштїк; що він має сина, а син має крамничку, де дешево можна купити... Ну, хоча б і черевики. Не звичайні черевики, а — з автопоїзда, пограбованого на автостраді Е-55 бандою «афганців» українського походження.

Українець Слава не єдиний славний знайомий пана Мрштїка, якій узагалі виявляє широчінь слов'янської душі, коли йдеться про потрібних йому українців. Потрібні ж йому не мулярі і не теслі, а «джентельмени вдачі». Останнім не остання людина чеської провінції виправляє всі потрібні документи — аж до шоферських посвідчень.

Щедро? Щедро! Відробляти треба? Само собою! Тому поліцай і побоявся знайти пістолет в білому «фольксвагені» українця Слави. Тому і ймовірно, що автомат, який сипав кулями по машині Міколаша Черного, бив з рук новітнього українського яничара.

А служба безпеки України, підкреслюють вже цитовані джерела з наближених до чеської контррозвідки кіл, нічим себе в Чехії не виявила. І не виявить! Бо і вчора, і сьогодні працювала і працює на Москву.

А завтра...

А завтра — не буде її або не буде України.

Прага.

Література, мистецтво

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

Переклади з еспанської

Дельміра АГУСТІНІ

ВИБУХ

Якщо життя — любов, — благословімо
Його, щоб для любови жить і жить.
Віки думок минуть не так значимо,
Як почуттів одна блакитна мить.

Вмирало серце сумно й невмолимо,
Тепер там спалах фебових суцвіть.
І кільчиться життя — немов без стриму
Там океан розбурханий гримить.

Вже відлетіла в ніч, де тьма й тумани,
На крилах зламаних моя жура,
І, наче пляма болно праєтара,

Вона в далекій сутіні розтане.
Моя життя — цілушки, спів і сміх,
Вона — розкрита квітка уст моїх.

Вальдоєро ФЕРНАНДЕС МОРЕНО

СІМДЕСЯТ БАЛЬКОНІВ — І ЖОДНОЇ КВІТКИ*

Сімдесят бальконів в цім будинку, Боже,
Сімдесят бальконів — і жодної квітки...
З мешканцями дому щось трапилось, може,
Що пахоці й барви — усе їм на збитки?

Пригноблєно смуток це каміння голе,
Од чорних бальконів як не бути тузі?
Чи тут наречена не жила ніколи?
Чи нема поета химерних ілюзій?

* Примітка перекладача. Вірш «Setenta balcones e ninguna flor» став в Аргентині крилатим виражом.

Чи ніхто крізь шибви не хоче глядіти
 На подобу саду — маленьку, сдину? —
 Щоб вились троянди ген на білі плити,
 Щоб на чорних штабах квітнути ямину?

Хто не зносить квітів, тим любить не дано;
 Ні птахи, ні вірші не злетять нізвідки.
 Ні лунких цілунків, ні звуків піано...
 Сімдесят бальконів — і жодної квітки.

Переклад з німецької

Йоганн **НІКОЛЯУС ГЕТЦ**

ТРИОЛЕТ 1

Укласти добрий тріолет
 Не кожен здужас пост.
 І ті даремно тратять сили,
 Щоб скласти добрий тріолет,
 Що музи їх не освятили.
 Сатир хай зрадить нам секрет,
 Амур поможе легкокрилий
 Укласти добрий тріолет.

Фрідріх **РЮККЕРТ**

БАРБАРОССА*

Що Фрідріх Барбаросса
 Старий наш володар
 В підземнім замку досі
 Дріма в обладі чар.

Він не вмирав ніколи,
 Лише живе у сні —
 Бо чарами збороли
 У тверджі потайній.

* Від перекладача. Через недогляд технічного редактора переклад «Барбаросси» Фрідріха Рюккерта був розміщений в журналі «ВСЕСВІТ» як буцімто твір Айхендорфа. Тепер публікуємо переклад під іменем справжнього автора.

Клейноди взяв до схову,
Корону він припас.
І він їх візьме знову,
Коли настане час.

І трону кість слонова,
І мармуровий стіл...
І головою знову
Він хилиться на діл.

Та борода не з льону,
А щиро-вогняна,
Вже через стіл од трону
Переросла вона.

Куняс дні і ночі,
Повіки не стуля.
А прийде час урочий —
Покличе пахоля.

Крізь сон він промовляє:
— Глянь і повідж мені:
Чи круків чорна згряя
Кружляє в вишині?

Як бачиш далі в хмарах
Старезних круків літ,
Знов мушу я в цих чарах
Проспати сотню літ...

Август граф фон ПЛЯТЕН-ГАЛЛЕРМЮНДЕ

ПРОЧАНИН БІЛЯ САН-ХУСТО*

Опівніч, і вихор свистить з вишини.
Монаше еспанський, мерщій відчини.

Хай тут я спочину, аж збудить дзвін.
Що вас на молитву лякас він.

За звичасм Дому, готуйте мені
І одяг чернечий, і місце в труні.

* Від перекладача. В цьому перекладі я відступив від ритму оригіналу, заступивши нерегулярний п'ятистоповий ямб — кніттельферсом.

Найменша з келій — буде мій дім,
А щойно півсвіту було моїм.

Хай ножиці зріжуть волосся з чола —
Алмазна корона на нім була.

А плечі, що я у сутані схилив,
Колись прикрашав горностаї царів.

В обличчі смерти я її сам уже мрець,
Мені, як і царству старому, кінець.

Принц Еміль фон ШЕНАЙХ–КАРОЛАТ

ДАВНІЙ ОБРАЗ

Святого Марка храм... Звучань сувій;
Свічки; зіхають брами до святині;
На троні біля вітгаря, в гордині
Своїї — обранець плебсу, дож старий.

А поруч у цнотливості ясній
Дружина юна, щастям красна нині,
І паж, що носить шлейфи господині. —
Камзол і ковнір з буфами — при ній.

Парус ладан. Ось кінчиться меса.
Преображенно-гарна догареса!
Та зблизька видко, як її рука

І фіяльково-темнім оксамиті
Її рука пажасплелася, ніби зліті.
А дож старий і молиться, її кляка...

ЖАНРОВА СЦЕНА

Пан Гольгер супроти ватрана сидить,
З ним дойда біля коліна.
Вже ніч. Вогонь стриба-блищить,
Тріщать ув огні поліна.

В задумі все чухає бороду пан,
Турбота ніяк не пройде.
Простігся пес, миготить ватран,
Сон лине до пана й дойди.

І псові день пригадавсь-наснився:
 Глуха, відлюдна поляна,
 Під диком пан Гольгер тоді опинивсь,
 І він звільнив свого пана.

А пан у задуму поринув німу,
 Що важко ятрить, невголима:
 Як примху дівки сповнить йому —
 Забити свого побратима.

Володимир ВЕРХОВЕНЬ

ІЗ ДУШІ ДИВОЦВІТ

Із душі дивоцвіт — чобітьми!
 Щоб у ній — кропива та хабаз...
 Це не ми, кричите, це не ми!..
 То не ви... Але схожі на вас!

Пройдуть потоптом — і кам'яна
 трісне твердь, як торішній горіх.
 То не наша, волають, вина!..
 То не ваша... І, може, не їх...

Навіть юда, що зрадив Христа,
 був не перший. Та світ пам'ята
 тридцять срібників чесних Юди.

А чи вам не зсудомить уста,
 коли Бог на Суді запита:
 то не ви? — Це не ми... Ми — не люди!..

3.XII.94

ПРОЗРІННЯ

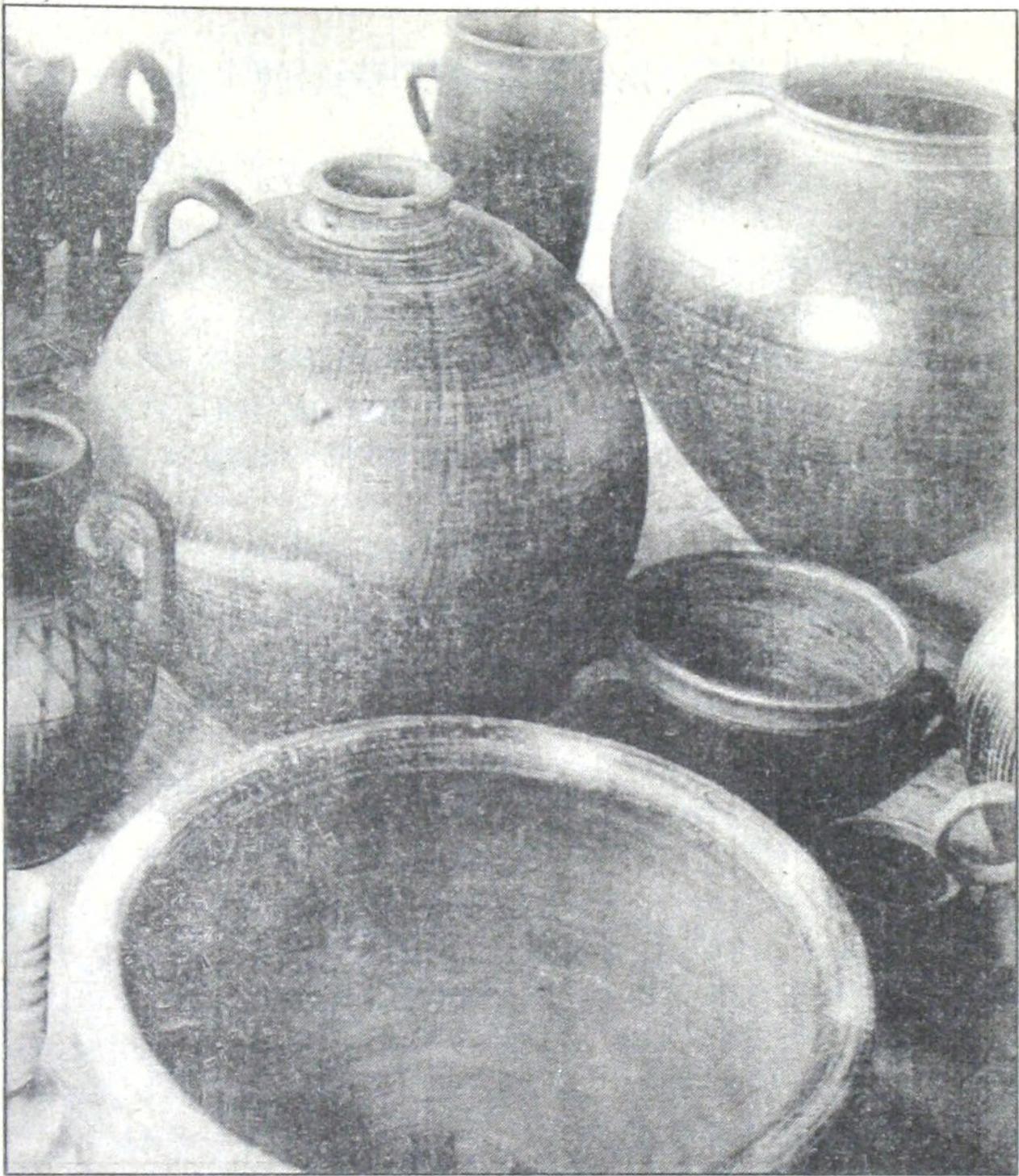
Розбито вщент рожеві сподівання,
 як вутлий човен у вузькім руслі.
 І наша доля — знову подолання.
 Важка сльоза на зламаним веслі...

Не видно краю в соняшних відливах.
 Вирують води... море, вгомонись!..
 Дай сили не лише в тужливих співах —
 у боротьбі, омріяній колись!

ЖИВА ГАВАРЕЧЧИНА

Гавареччина сьогодні

Микола КАРИЙ

ЖИВА ГАВАРЕЧЧИНА

Межигір'я, Гавареччина, Опішня, Дибинці... Ці всесвітньовідомі центри завжди були найбільшими вогнищами культури українського народу. Зневажені большевизмом, всі вони зруйновані, позаяк на боротьбу з гончарством ворог приклав максимум зусиль. Все це ми добре знаємо, усвідомлюємо і... мовчимо. Адже головне — збудувати державу. Хоч би ту, в якій усім би добре жилося крім... українців. Таке собі, в ліпшому разі, україномовне суспільство з хохлами-попихачами, але з жовто-блакитними кольорами. Цю масу легко переконати, що їхній глиняний посуд і всілякі черепки не варті уваги, головне, аби вони були наповнені чимось їстивним. Отож і понині в Межигір'ї — урядова спальня, податками задущена Гавареччина — народні майстри змушені заробляти на шматок хліба зовсім не притаманною їм діяльністю. І все ж три гаварецьких Майстри вижили і заявили — українська чорнодимлена кераміка не загинула. Та чи хтось почув їхній голос? А може, не здатні чи не хочуть чути?...

Світлини в цьому числі «В. Ш.» і в попередньому з архіву Ярослави і Ярослава Мотик.

Андрій ПОГРЕБЕННИК

АНДРІЙ ВЕРХОВИНЕЦЬ

Виринаємо із забуття ім'я письменника, якого ніхто не знає навіть... у його рідному селі. Село в цьому невинне, бо де прочитати хоча б одне оповідання забутого Богом і людьми Андрія Верховинця (справжнє прізвище Андрій Паращак) із закинутого в бойківські гори села Мшанець, тепер Старосамбірського району на Львівщині?

...Ми сиділи над водоспадом «Гук» у Косові на Гуцульщині. Вечоріло. Проф. М. Рудницький, погладжуючи свою сиву клинцювату борідку, пораз запитав мене:

— А ви чули про письменника Андрія Верховинця?

— Той, що друкувався в чернівецькій газеті «Буковина»?

— Е, що «Буковина», його Франко друкував у «Літературно-Науковому Вістнику».

І професор кинув кілька слів-характеристик про твори Андрія Верховинця, який, як він сказав, був родом бойко, натурою — бурлака. Десь утік з Бойківщини у світ і пропав, як камінь у бистрій ріці.

Поступово прояснювалося для мене творче обличчя цього письменника, який спочатку пробував перо в поезії, але залишив слід у нашій літературі в жанрі прози (новелі, оповідання), та довго не вдавалося потрапити на будь-які відомості про нього — ніхто про нього нічого не знав. Довгі пошуки зрештою дали змогу виявити кілька біографічних листів самого Андрія Верховинця. Один з них настільки характерний, так яскраво говорить про бурлацьку долю автора, його жадобу знайти кращу долю, а коли не її, то — смерть, що не можу втриматися, щоб не процитувати цей унікальний документ повністю:

ЛИСТ АНДРІЯ ПАРАЩАКА ДО МИХАЙЛА ЯЦКІВА

Чорный Яр над Волгою, 28 июля (русского) 1903.

Високоповажний пане!

З-над матушки-Волги шле Вам привіт австрійський бойко, що кинув панування яко ревізор, вибираючи за лучче «путешествие» по «широкой матушке России».

Як жию, і що я бачив оком, а чув шкірою, животом і серцем, о тім задумую, если пожию, написати 3 або 4 томову повість «В світ за очі». Вам скажу лиш те, що я був і в Персії, а в Астрахані, залюбившись і будучи «szalenie» люблений від одної грузинки-гімназіястки, дочки високого достойника, я підстрілився яко контролер електричного трамваю, а умираючи з голоду в Чорному Яру, де сейчас спинився я в вандрівці з Кавказу, де «за горами гори хмарами повиті» і т.д. — пустився я в Волгу, щоб утонуті і перепливши (я буцім купався) з четверту часть Волги став потопати. Втім надплив рибак з човном і сказавши мені: «Ти, сукин сын, зачем так далеко плывешь» витавив мене на лодку. Що я потім робив — се вкажуть мої титули. Чудно живеться в чужині, однак я привик до бурлацького життя і суваюсь з місця на місце мов сновида. Тепер починаю марш «per pedes apostolorum»¹ через Донську область, Харків, Полтаву, Херсон

до Одеси, звідки, уронивши сльозу за зеленим Бескидом — піде галицький бойко служити до «Fremd legionu»² до французького Алжіру. Австрії я вже не ввиджу і не жаль мені за нею — я там всьо стратив — от хотіло би ся ще увидіти раз у Вами та з Цьорохом і прочими дяками з-над Вітра та, підхмелившись по-дяківськи, розповів би Вам, що я видів у Батисвій вітчизні і т. д. Відповіді не можу жадати, бо Бог знає, де я буду і звідки вітер повіє. Прощаю Вас щиро з далекої землі, мов з могили, і прошу передати поклін пану Левицькому. Фонетику забуваю і наш язик, вивчившись «атлично розговаривать по-русски» — тепер піду до Франції і вивчусь ще по-французьки — початки знаю (я два роки учився сего язика).

Дайте вість о мені Цьороху.

Слідують титули бурлаки (тобто А. Верховинця. — Ф. П.)

1. Кондуктор електричного трамваю; 2. Контрольор електричного трамваю; 3. Морський рибак на ватазі; 4. Фаєрман; 5. Пастух овець калмицького князя; 6. Підлісничий козацького отамана (астраханських козаків); 7. Фірман у батюшки (попа); 8. Пастух і фірман верблюдами; 9. Сторож виноградного саду; 10. Погонич волів (сінокоси); 11. Косар по 1 руб. 50 коп. в день; 12. Робітник на цегольні; і 13. Почтальйон (ямщик — з тройкою лошадей) — се послідний титул.

От титули, а сейчас я рекрут французького «Fremd legionu».

Прощайте, може з Одеси, а може аж з Алжіру сще напишу.

Андрій Паращак».

Що можна сказати про творчий спадок Андрія Верховинця? Він писав поезії, переважно ліричні, у них виражав свої переживання, перекладав з інших мов. Але виробився на письменника з власним поглядом на світ, своєю манерою письма в жанрі малої прози, опрацьовуючи сюжети з народнього життя (вдаючись до бойківського діалекту) та військового. Друкувався протягом кількох років у періодичних виданнях — головним чином у газеті «Буковина» та «Літературно-Науковому Вістнику». За короткий час перебування в рідному селі, своєї служби «стражника» на австрійсько-російському кордоні, а потім за кількарічні мандрування по Росії, куди втік, шукаючи кращої долі, набрався багато розмаїтих життєвих вражень, які почав перевтілювати в оповідання. Так, з того середовища, де виростав, виникли його соціально-побутові малюнки «Цибух» і «Глядайте, діти!» та інші. Австро-угорська рекрутчина відбилася у циклі творів, об'єднаних спільною назвою «Потомки Марса». Мандри по Росії також знайшли відгомін в окремих його творах, зокрема в оповіданні «Над Волгою» (1903).

...Із забуття повертається ім'я письменника, життя якого обірвалося невідомо коли і де саме. Може, знав про це його друг Михайло Яцків, але його давно нема поміж нами.

Хай цих кілька штрихів заповнять білу пляму в біографії Андрія Верховинця, кинуть жмут світла на його затерте часом творче обличчя.

А обличчя його як людини пощастило розшукати лише на одній груповій фотографії, надісланій М. Яцківу, з якої, на жаль, не вдалося зробити відбитку.

¹ «Стопами апостолів», тобто пішки (лат.)

² «Найманого легіону» (нім.)

Микола Рубан, Луцьк: «Своє на собі». Шамат, глазурі, солі, 1992 рік.

Ольга МИХАЛЬЧУК (МАЙДАН)
м. Київ

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В ДОБІ РЕАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Проблему розвитку людської особистості і формування її духового світу можна виділити як центральну в українській естетичній думці ХІХ ст. Реалістична метода у мистецтві зазначеного періоду передбачає створення певної естетичної концепції на основі зображення предметної картини буття, в центрі якої — людина з індивідуальним світоглядом. Д. Чижевський такий шлях художнього освоєння дійсності називає шевченківським «антропоцентризмом»: зміст конкретної ідеї і навіть цілої епохи (культурної та історичної) трактується, виходячи з індивідуального людського морального та естетичного світу. Через це світ умовностей у мистецтві (і в літературі зокрема) набуває вигляду двох взаємодіючих сфер: з одного боку — людина зі сформованим уявленням про навколишнє середовище і власну роль в ньому, з іншого — об'єктивно існуюче оточення, яке включає інші індивідуальності, а також об'єктивно існуючі риси конкретної історичної епохи.

Сам факт відокремлення індивіду від зображуваного середовища не є специфічною рисою реалістичного мистецтва, адже інтерес до духовості людини властивий і романтичному способу світобачення, і Просвітництву, і модерністичним течіям кінця ХІХ — початку ХХ ст. Проте реалізація пізнавальної функції мистецтва через зображення процесу саморозвитку особливості є, справді, новаторським прийомом реалізму другої половини ХІХ ст.

Оскільки увага акцентується на конкретному представникові об'єктивно існуючого суспільства, то цілком реальним є факт втілення певного типу світогляду в індивідуалізованій формі. Зважаючи на проблему соціального замовлення щодо українського мистецтва другої половини ХІХ ст., можемо твердити, що зображення загального через індивідуальне включає момент національної свідомості. Користуючись думкою Гегеля, це положення можна викласти як відтворення в мистецтві розумного в його індивідуалізованих формах, що неодмінно потребує визначеності національного характеру, з якого вона (форма) витікає. У даному випадку маємо на увазі характер українця, який прочитується у словесному мистецтві другої половини ХІХ ст.

Людина як суспільна істота неминуче існує в умовах історично сформованої суспільної ієрархії. Виходячи зі своїх початкових даних (генетичні здібності, соціальний статус безпосереднього оточення, особливий склад характеру, система завдань, які особа ставить перед собою та ін.), вона закономірно займає певну позицію (щабель) в наявному за її життя середовищі. Відмінною рисою реалістичного

мистецтва другої половини ХІХ ст. (а також і філософської думки) є не констатація факту приналежності особи до певної страти в існуючій культурно-історичній час, а дослідження самого процесу становлення людського характеру, причинно-наслідкового зв'язку життєвих колізій. В українському літературному процесі ХІХ ст. становлення реалізму можна пов'язати зі становленням великої епічної неканонізованої форми — роману — і з творчістю А. Свидницького, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та ін.

Зважаючи на зміст культурно-історичної епохи ХІХ ст. (а весь мистецький процес цього періоду так чи інакше пройшов під «знаком» національної ідеї), однією з найважливіших рис художнього зображення можна визначити інтерпретацію індивідуального прагнення особистості до визволення (маємо на увазі, в першу чергу, духову, моральну свободу). Отже, процес накреслення життєдіяльності активної особи включає момент самоутвердження, тобто спробу якимось чином відокремитися, звільнитися від установлених буттєвих канонів.

В українській культурі (і в словесному мистецтві зокрема) природній людський потяг до особистої свободи має специфічний зміст, який випливає з такої узагальненої категорії, як український світогляд. Загальною закономірністю є трагічний фінал життєвих пошуків неординарної особистості (звернемо увагу на сутність ліричного героя Т. Шевченка, характер змалювання центральних персонажів у творах О. Кониського, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, І. Франка та ін.). Спільною рисою на зовні різних життєвих доль є те, що настає момент, коли внутрішня душевна організація індивіда вимагає зовнішньої підтримки сформованої буттєвої філософії. Навіть неординарна особистість має переконатися у правильності власних поглядів щодо існуючої «громадської думки». Тобто раніше чи пізніше українська душа (чуттєва від природи) шукає почуттєвої близькості з іншими членами того ж середовища. Раціональне начало кінець-кінцем підпорядковується чуттєвому. Не знаходячи такої підтримки, особа просто впадає в розпач або втрачає моральну контролю над собою (Чіпка у Панаса Мирного, А. Люборацький у А. Свидницького, А. Торський у І. Франка та ін.). Сам факт, що людина залишається віч-на-віч із власною філософією, стає для неї початком трагедії, яка дістає своє завершення у неминучості гіркої фатальності в житті особи.

Дослідження життя однієї людини включає етап початкового пізнання світу (пасивне ознайомлення з навколишнім станом речей, що вже склався ще до початку свідомого життя особи), етап усвідомлення власної позиції, а також період активного втручання в оточуючий світ, що можна назвати етапом самоутвердження. Коли людина за життя проходить названі етапи, то вона або поступово пристосовується до існуючих умов, які в цілому відповідають її внутрішнім прагненням, або стає в опозицію до середовища через неможливість оптимально застосувати свій внутрішній потенціал.

Увага до формування особистості в об'єктивно існуючих умовах проявлялася ще у першій половині ХІХ ст., коли в українській культурі поширювалися ідеї Просвітництва. Яскравими зразками є проза

Г. Квітки-Основ'яненка, прозові твори просвітницького реалізму Т. Шевченка («Близнецы»), українське театральне мистецтво («Наталка Полтавка» І. Котляревського). Концепція людини тут вибудовувалася таким чином, що зміни у формуванні світогляду і характеру відбувалися безпосередньо під впливом зовнішніх обставин, тобто особа, фактично, була пасивним об'єктом виховання. Подібне змалювання залежності характеру від середовища існування бачимо й у першому українському соціально-психологічному романі «Люборацькі» А. Свидницького. В умовах ворожого співіснування української та польської культур серед міщанських кіл населення свідомість одного з персонажів (Масі Люборацької) повністю польонізується. Таке абсолютне переродження духового світу особи є ілюстрацією не внутрішніх колізій у мисленій людській сфері, а деклярацією самого автора про стан освіти в сучасному йому суспільстві і свідченням повної залежності людини від оточення. Розвиток характеру в певному руслі під повним керівництвом автора дає уявлення про окремий людський тип, але не дає картини самотійно діючої свідомості, не зображує процесу взаємодії внутрішньої людської сутності з навколишнім середовищем.

Той же А. Свидницький подає й інший тип співіснування особи й середовища на прикладі формування особистості Антося Люборацького. Від дитячих до юнацьких років персонаж дістає традиційну духову освіту згідно зі світоглядом родини, в якій виховувався. Тобто особа на початковому етапі своєї діяльності не виокремлюється із суспільного загалу як яскрава самотійна одиниця, а пасивно потрапляє у коло подій, що склалися історично. Однак у змалюванні життєвої долі названого персонажу настає час, коли проявляється його особиста сутність. Людина не просто споглядає власну постать серед суцільного загалу, а намагається дати оцінку середовищу, яке, по суті, її виховало: «Боже мій милостивий! Нащо ти держиш на світі оцих, по закону беззаконія творящих?».

У такий момент зароджується жива думка персонажу, яка свідчить про його активну позицію. Відчутна вже дія свідомості не автора, а персонажу. Тоді зображена людська постать, хоча й безпосередньо пов'язана з оточуючим предметним світом, має властивості повнокровної індивідуальності, здатної самотійно сформулювати свою точку зору (масштабніше — світогляд). У таких умовах людина частково виходить з-під контролю навколишнього середовища і протиставляє свої вимоги щодо організації суспільного співжиття тим нормам і правилам, які існують об'єктивно. Свідомість особи стає здатною до саморозвитку.

Поряд з розрізненням двох власне літературних способів зображення життєвих колізій виникає й ширша проблема: чи не криється за двома різними згаданими характерами два різних способи організації людської свідомості взагалі (і українського світогляду зокрема)? Один з людських типів пасивно пристосовується до обставин, інший залишається сам собою у будь-якій ситуації і навіть протиставляє власні переконання загальним правилам.

Наявність особистої точки зору веде до пошуків людиною оптимального способу використання власного внутрішнього потенціалу. Особа,

образно кажучи, вирушає у своєрідну мандрівку, щоб методом спроб і помилок знайти своє місце в існуючих обставинах. У повістях І. Нечуя-Левицького «Микола Джеря» і «Бурлачка» мета самоутвердження сформованої індивідуальності втілюється у своєрідному мандрівному сюжеті.

Початковий період виховання (дитячі та юнацькі роки) відбувається у традиційному родинному колі, коли людина здобуває найнеобхідніші для виживання знання та вміння. Проте в час активної участі у спільній праці неминує настає момент, коли виникає бажання побачити себе як особистість серед інших членів існуючої спільноти. І. Нечуй-Левицький з початком усвідомлення Миколою Джерею власної позиції у світі пов'язує особисту кривду, якої було завдано центральному персонажеві з боку інших членів того ж середовища, які, однак, стоять на вищому шаблі суспільної ієрархії, ніж змальований представник сільської громади. Відчуття приниження власної особистості перетворюється у свідомий протест, який стає поштовхом до активного пошуку бажаного русла життєвого шляху. Людина вирушає у мандри (залишає середовище, яке було безпосередньо пов'язане з першим етапом виховання) і прагне знайти оптимальний устрій для застосування своєї внутрішньої енергії відповідно до власного морального ідеалу. У художньому просторі повісті «Микола Джеря» центральний персонаж у ході сюжету долає шлях від рідної річки Раставиці аж до бесарабських степів. Спостережливе око І. Нечуя-Левицького змалювало цілу панораму української землі, йдучи слідом за Миколою Джерею.

За подібним принципом йде спостереження за долею головної героїні у повісті «Бурлачка». Процес пошуків власної позиції в навколишньому світі відбувається в ході ознайомлення з життєвим устроєм в так званих нерідних краях.

Факт виходу із середовища, де пройшов початковий етап становлення особистості, є опосередкованим свідченням внутрішньої незгоди з існуючим життєвим устроєм. Зміст морального ідеалу, що сформувався в ході пізнання світу і самопізнання, є внутрішнім джерелом активного ставлення до дійсності. Проте в наявних умовах людина постійно зустрічається з перешкодами, які суперечать її сталим переконанням. Розглядувані персонажі І. Нечуя-Левицького вирішують цю проблему, пориваючи зі своєю патріархальною общиною і вирушаючи на пошуки іншого світу, устрій якого відповідав би їх ідеалові. Так, життєвого досвіду персонажі названих повістей набувають, відірвавшись від селянської праці і пройшовши через промислові підприємства, побачивши життя сезонних рибалок («Микола Джеря»).

Автор дає можливість персонажам самим спробувати застосувати свою внутрішню енергію у різних оточеннях, внаслідок чого особа стає активним суб'єктом стосовно середовища існування. Довершена картина свідомості людини постає не як готова даність, а постійно перебуває в стані розвитку. Набуваючи життєвого досвіду, весь час перевіряючи власні буттєві принципи, особистість розвивається на основі пізнання оточення і самопізнання.

І все ж останнім пунктом у життєвих мандрах персонажів І. Нечуя-Левицького є середовище, де, власне, і сформувалася свідомість

людини — селянський світ. Вибудовуючи долю своїх героїв таким шляхом, письменник, можливо, нецілеспрямовано (на рівні інтуїції) надає їм рис саме українського способу мислення. Причиною неуспіху численних спроб визначити власну позицію якщо не в рідному, то хоча б в чужому середовищі є внутрішньо підсвідомий потяг до патріархальної громади. Чуттєва близькість зі світом, який виховав людину, переважає будь-яку раціональну думку, що працює на ідею самоствердження окремої особистості. Автор статті «Світовідчуження українця» О. Кульчицький взагалі вважає українську психічну структуру селянською, на основі чого виникає схильність до утворення «спільнот», що характеризуються «почуттєвою близькістю», спертою на «симпатії», «спочуванні», «приятності» і «взаєморозумінні», а не на раціонально обоснованому змаганні до розумово продуманої спільної мети...»¹. Повертаючись до того ж середовища, яке спочатку нібито було перешкодою в особистому волевиявленні, особа знаходить внутрішнє душевне заспокоєння.

Змалювання неординарної особистості, яка повністю протистоїть навіть найближчому оточенню, бачимо в романі Пасана Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Постать Чіпки Варениченка (чи не найзагадковіша особа у літературі ХІХ ст.) виглядає як нетипова на тлі одноманітної патріархальної маси. В самому характері такої людини закладено активне начало, постійне бажання діяти відповідно до тих моральних ідеалів, які в самій основі становлять опозицію до навколишнього середовища. Будучи ще з дитинства особою, негативно оціненою «громадською думкою», з початком свідомого життя в існуючій спільноті Чіпка у своїй уяві мав абсолютно протилежну картину людського співіснування, ніж реально існуюча. Маючи неординарну потенціальну енергію і не знаходячи русла її застосування, особа не може зайняти відповідну позицію у сформованій суспільній ієрархії. Усвідомлення докорінної незгоди з усталеними буттєвими нормами переростає у протест проти будь-яких моральних канонів узагалі. На відміну від персонажів І. Нечуя-Левицького, які шукають іншого середовища існування, Чіпка активно втручається у той світ, де він виріс і сформувався як особистість.

Бажання зруйнувати весь світ і створити новий постійно керує свідомістю персонажу. Це є поштовхом до формування особою свого особливого мікросвіту, що дає можливість витворити хоча б ілюзію самоутвердження, якщо це неможливо в наявному середовищі. Проте повна моральна свобода, на основі чого своє неповторне «я» протиставляється соціальній «необхідності», веде до дезорієнтації в одвічних поняттях добра і зла. Людина втрачає контроль над своїми діями. Її свідомий протест проти наявного оточення перетворюється у процес суцільного руйнування, внаслідок чого особистість деградує.

Шлях Чіпки від моменту ще дитячої ненависти до середовища, яке саме й поставило його на життєвому роздоріжжі, до свідомого бажання зруйнувати існуючий світ супроводжується не лише щораз глибшим

¹ Кульчицький О. «Світовідчуження українця» // «Українська душа.» — К., 1992, Ст. 54.

пізнанням оточення, але й самопізнанням, переглядом цілих етапів власного життя. Поступово набуваючи життєвого досвіду, людина формує індивідуальний ідейно-моральний світ. Усвідомлення його самоцінності і є поштовхом до активної дії, спрямованої на перебудову зовнішнього середовища відповідно до власного ідеального уявлення.

Протягом життєвої долі Чіпки можемо простежити окремі етапи, на яких виникають певні думки, що й скеровують діяльність персонажу в певне русло. Тобто процес зовнішньої дії супроводжується внутрішнім саморозвитком особистості.

Філософ М. Шлемкевич уважає, що моральним ідеалом людини XIX ст. є «вільний дух, що сам на основі свого пізнання самовизначається. Не традиційні догми і не пристрасті, але ясна думка — його головна сила, — ясна й незалежна думка, або ним самим здобута, або свідомо, по добрій волі прийнята»². Такий тип людини він називає шевченківським. Особистість, яка керується постулатами власного духового світу (що є своєрідною системою взаємозв'язаних думки й почуття) знаходить втілення у прозі І. Франка. На відміну від попередніх прозаїків, у яких основою була селянська тематика, І. Франко відкриває можливість перед своїми персонажами витворити власний світогляд не тільки на основі безпосередньої взаємодії із середовищем на побутовому рівні, але й використовуючи попередні духові надбання (тобто шляхом освіти). Тому в прозі письменника з'являється образ інтелігента («Лель і Полель», «Перехресні стежки», «Для домашнього огнища», «На дні»). Свідомість особистості стає збагаченою не лише результатами спостереження за оточенням, але й теоретичними знаннями, на основі чого мисленна сфера в процесі розвитку вміщає погляд на суспільство взагалі. Процес самоутвердження відбувається на вищому рівні, ніж просто протиставлення свого «я» існуючому оточенню. Активне втручання в навколишнє середовище найперше влючає діяльність думки.

Розглянувши декілька способів зображення процесу формування людського характеру в естетичній думці XIX ст., у загальних рисах можемо скласти уявлення про інтерпретацію різних типів людської натури на українському ґрунті. З одного боку, здатність пристосовуватися до обставин веде до втрати індивідуальних якостей, з іншого — мета активного самоутвердження викликає протиріччя у душі самої особистості. Є два способи вирішення проблеми. Пройшовши шлях пошуків власної позиції в існуючій спільноті, спробувавши свої можливості у раніше невідомій сфері, тип українця XIX ст. не втрачає природнього потягу до рідного середовища. Тобто людина проходить зачароване коло і, по суті, надає перевагу не актові самоствердження, а чуттєвій близькості з іншими учасниками спільноти. Таким чином, особистість уникає трагічної розв'язки, частково або цілком відмовившись від початкової мети.

Інший тип внутрішньої організації — постійна активна дія, попри перешкоди з боку «громадської думки». Тобто внутрішня свобода

² Шлемкевич М. «Загублена українська людина». — К., 1992., Ст. 23-24.

прагне реалізуватися у зовнішніх діях. У цьому разі людина неминуче прямус до трагічного фіналу. Здійснюючи свою «програму» (згідно зі сформованим світоглядом) і не одержуючи зовнішньої підтримки, чутлива українська душа просто деградує або не знаходить виходу з проблемної ситуації.

Ці часткові висновки, звичайно, не можна вважати закономірністю, оскільки ми зупинилися лише на художньому втіленні способу мислення умовних представників українського суспільства ХІХ ст. Тому не намагаємося встановити визначених канонів українського світосприйняття, а основну увагу звертаємо на оригінальність інтерпретації процесу саморозвитку особистості в українській естетичній думці зазначеного періоду.

Микола ОЛІЙНИК

ПОГАМУЙ ПЕЧАЛЬ МОЮ...

Вік нас мучив і м'яв.

Борис Чичибабин

Чи не доречно буде нам, браття, пісню почати. Не про Ігоря Святошавича та його воїв, а про нас таки, суцix і вже відійшлих, літніх і вельми юних. Одних уславити, а тих пожурити. Так-бо заведено в житті-живітті: буваліші навчають малознаючих, досвід свій дарують у спадок, молоді ж, знай, слухають та їй своєї додають до всього кебети. Як у батька Тараса: «Свідок слави дідівщини з вітром розмовляс, а внук косу несе в росу, за ними співас».

Та покличемо на підмогу собі не манускрипти старезні, їх у нас знищили-перенищили творителі нововірники, — покличемо Пам'ять, вона незнищенна. Душили, гнобили, ганьбили її царедворці та пізніші сатрапи, вона ж, однак, жила, живе і такою їй зостанеться, допоки на плянеті існуватиме бодай один індивід, у жилах якого тектиме кров предків славутичів. Нуртуватимуть у його генах волелюбність і непокора, відвага і доброзичливість, і дитинна довіра, що не раз завдаватиме прикрости, але від того він не зінакшиться; дзвенітимуть у його гадках харалужні мечі, що ними вої-хлібороби боронили отчу землю, скриптимуть уключини весел галерних. іржатимуть коні-комоні понад Сулою та понад Доном-рікою; бринітимуть йому рідні наспіви, веселі й журливі, шелестітиме срібними китицями степова тирса, і сивий Дніпро ревтиме хоча їй упокореними порогами-зворами; в очах тому бодай самітньому українцеві постійно світитимуть золочені бані церков та соборів, білопінно цвістимуть сади, червонітимуть у лузі калини й гінкі тополі чатуватимуть край дороги, немов самотні наречені (чи вдови), що ждуть не діждуться лад своїх.

Така дивовижа нашої вдачі, нашої пам'яти. Творець наділив їх феноменальною силою, що не піддається навіть самому власникові.

Пам'ять — кладка, тривкий місток між минулим та сьогоденним. Тож з її поміччю і поведемо неминучу й пекучу словідь-розповідь.

На вістрі моєї свідомости, свідомости мого покоління — події, що лихими віхами стали на протязі майже трьох четвертей злоносного ХХ віку. Десь од початку тридцятих до сьогодні. Колективізація, зроджений в її пекельних надрах, ретельно злагоджений комуністичними урядниками голодомор, розправи над «ворогами народу», війна і післявоєнна розруха, і — знову! — голод сорок сьомого, арешти й заслання, каторга й розстріли, смерть Тирана, тимчасова відлига, що скінчилася шквальним вітром репресій, калейдоскопічна зміна партійних «владик» і комедійна трагічність останнього з них, Михайла Міченого, врешті розвал «Єдиного і непорушного»... І єдина урочиста подія — проголошення вільности стражденної матері — України...

Але не будемо відбирати хліба в істориків, нехай вони виносять усьому свій присуд. Бентежить душу те, що випало на особистий талан. Не почуте нехай і з неложних уст, а пережите, на самому собі переконане, відчуте власними нервами. Нині, в переддень великого празника, воно особисто значиме, змушує оглянутися, передумати, зважити на терезах душі і совісти все, учасником і свідком чого вільно чи не вільно судилося бути. Верх посідає не пояснене чуття провини перед тими, кому не дожилося до старости, хто не почув милозвучного «дідуню» а чи «бабуню», хто — в дитячому, в юнацькому віці — поліг од наглої смерті, навіть не збагнувши, чому Доля явила до них жорстоку несправедливість.

Так, поколінню двадцятих, до якого маю щастя чи нещастя належати, обіцялося світле майбутнє. За нього платили високою мірою батьки та діди, старші брати й сестри; в ім'я його, з большевицького наказу і без наказу, революційним самосудом рушалось, вбивалось, вішалось; примарна ідея «демократії» і «народовладдя» дурманила голови трударів міста й села, вела на батька сина, на брата брата. Світ «одної шостої» корчився повстаннями, бунтами, родинними розбратами. Під тихими вербами і вишневыми садками України горіло роздмухане новітніми місями полум'я нищення. Воно було вигідне розбудовникам нового ладу — Малоросія-бо здавна виявляла непокору чужинцям, в яку подобу ті не рядилися б на її землі.

Нам, зродженим у тому пекельному горнилі, виповнювалося по сім-вісім... десять літ. Ми ще нічого або майже нічого путньо не розуміли, наші серця і душі жили дідівськими та батьківськими оповідями про славне минуле («Було колись в Україні!..»), чуття повнилися красою доколишнього світу, усе ж... Дитяча пам'ять, кажуть, найчіткіша, найжадібніша до життєвих колізій. Поволі і до нашої свідомости почало доходити: щось тут не так, не все слід сприймати на віру з того, що кажуть учителі, пишуть газети, говорить радіо. Бо чому раптом з'явилися в селі якісь куркулі, глитаї, визискувачі, яких раніше наче б і не було, і діють вони буцімто якоюсь «тихою сапою», шкодять. Це ж хто: дядько Панас, мій хрещений, у кого під бляху хата, парокінний виїзд, корова і якісь десятини землі? Так я ж сам бачив, як усім гуртом не місяць і не два корчував він на тому полі куці

та пеньки, рив канали, аби стікала вода. Чи дядько Яків, який — казали — роками гатив болото, возячи підводою землю?.. То вони експлуататори, їх треба знищувати?.. Ні, неправда, що вони вороги і не місце їм у селі. Брехня! І не підемо ми, принаймні я, обмазувати дьогтем їхні ворота, писати різне поганство. Не бути тому. Нехай не приймають у піонери, у комсомол, ставлять «погано» і «дуже погано» за поведінку, а не бути.

Так народжувалися опір, несприйняття «новітнього». Чуття ці підсилювалися, живилися щодень свіжими подіями і фактами свавілля та несправедливості, що з початком колективізації набирали масовості. «Ми перейшли від політики обмеження експлуаторських тенденцій куркуля до політики ліквідації куркуля як класу», — цитували нам на уроках суспільствознавства фатальні вождівські слова. А одного дня ми стали свідками руйнування дядькового обійстя, від якого до вечора zostалися тільки печище замість хати та недотрублена мишами мерва — там, де стояла клуня. Дядька та всіх його вивезли до «білих ведмедів». Більше ніхто його не бачив, нічого про його родину не чув.

Дні і ночі розтривожилися пожежами, нападами «ударників» («хто був нічим»), нищпоренням по коморах, засіках, погребях, навіть запічках, полюванням на злісників, які «ухиляються», «саботують», «шкодять». Пам'ятний епізод: берегами понад річкою, де ми гуляли, біжить розхристана з перекошеним обличчям людина, а за нею кілька на чолі з міліціонером. «Стій!.. Стій!»... Та чоловік тікав, хаотично розмахуючи руками, певно, йому бракувало сил, неймовірна втома сковувала його рухи, однак страх гнав його далі й далі в лозняки. Тоді мільтон, накричавши на нас, аби щезли геть, припав на коліно, прицілився. Постріл (перший почутий у житті постріл, потім їх буде безліч), втікач схопився за ногу, переслідувачі кинулися до нього, мов до впольованого звіра. То був — як довідалися — дід Сніжко, з іншої вулиці, який мав молотарку, що й ми її, бувало, наймали. Ворога, звісно, забрали, дітей поселили в інтернаті, змусили відмовитися від батька. Син Сніжка, наш ровесник, став згодом запеклим комсомольцем, згодом комуноактивістом, не одному сельчанину, як у нас кажуть, залив за шкуру сала.

То була одна з важливих акцій у вихованні в молоді «нової» свідомості — спонука до відмовлення дітей од батьків-«ворогів», доноси на них органам ГПУ-НКВД. Скільки їх поламало таким чином життя і собі, і рідним! Стеження за рідними, викриття їхньої «злочинної» діяльності вважалося героїзмом, про те рясно писали газети, оповідало радіо, вчителі ставили за взірець. Слава Богові, Україна не спромоглася на такого героя, хоч схожих прикладів не бракувало. І болить же за них, дітей отих потворних, сум огортає душу за їхню, вважай, несвідому нерозумність, легку піддатливість лженавчителям. Деякі ще живі, топчуть землю, при зустрічі туплять очі. Всевишній їм суддя, усе ж маємо знати — в науку наступним. Пам'ять не дозволяє забути.

Жаске насліддя соцперебудови села відчулося відразу, про це говорено й писано, страшеним злом проростає воно й тепер, більш ніж через піввіку. Варварське ставлення до землі, нешаноба до хлібороб-

ської праці, славетних трудових традицій України, — все це звідти, з проклятих тих літ. Отоді, з ліквідацією так званих куркульських гнізд (а то ж були осередки справжнього хазяйнування), масовим руйнуванням храмів духовости, що віками вселяли в людські душі любов та повагу до всього суцього, — тоді зродилися анатемські звичаї. Слідом за засланим батьком тікали з села його діти, тікало майбутнє, молодь. Заростали бур'янами поля, висихало у хліборобських душах почуття обов'язку перед землею, природою. «Пішла баба до колгоспу, проробила цілий день. Проробила цілий день — заробила трудовень».

Тож і масмо ніколи небачені в Україні безгосподарність, небажання віддати матері-годувальниці вміння і тепло рук. Що породили, тим і багаті. Безперспективні села, де бездоглядно домирають останні з могиканів хліборобського роду, покинуті поля і фарми, стічні канали замість річок, висохлі ставки, де колись кишіло рибою, доходягикорови з денним надосом — літр, півтора. Попробуйте заманити в таке село і на таке «хазяйство» роздобрілого на різних гендлярських операціях молодика, що зріс у тому-таки селі на батьківських трудовнях-мозолях. Марні потуги! Молодий, дужий, він ліпше спекулюватиме тим, що все ще продукують сільські недобитки, позбавлені через транспортну кризу можливості самому збути власний товар. Ящичок помідорів, бурячків, яблук, моркви, будь-чого, аби свіжа копійка. Аби день від дня не гібти на дощах та холоді. А там, гляди, забугрові ділки підкинуть коробку-другу бананів чи апельсинів, цитрин... Так і живем. Без сорому, без совісти. Вільне підприємництво! Рви, дери хоч і три шкури. — зійде. Нехай дурніші йдуть у фермери, орендатори, борсаються, мов муха в окропі.

Але повернімося до початків. Суцільна колективізація призвела до суцільного голодомору 1932-1933 рр. «Нема хліба, нема сала, бо совська власть настала». Продотряди викачали з села все, що можна було й навіть чого не можна, перетрясли горшки та вузлики, металевими щупами перепороли двори та городи, конфіскували — до найдрібнішого — майно. А довкола сіл, на залізницях пильнувала озброєна сторожа. «Не випускати хохла за царину». Вражаюче показав цю трагедію в повісті «Марія» Улас Самчук. Втікач од большевицької тиранії, письменник до глибокого коріння оголив механіку зумисної акції сталіністів на умиртвіння українського люду. Не можна без сліз і прокляття читати цю річ. У той же час для українських письменників цієї теми не існувало, вона перебувала під пильною заборонаю цензури. «Не було на Україні голодомору! — фарисейськи застерігав «батько народів». — То все ворожі вигадки».

Страстотерпцями цих нечуваних бід були, звісно, діти, незбулі пожилці «світлого майбутнього». Серце німіє від задавнених щему та болю. Недавні неслухи та безтурботники, які, здавалося, тільки й жили мріями про гулі, ми перетворилися в жадібних шукачів чогось істинного, очі наші горіли голодним блиском, розум туманів од голодних галюцинацій. Де ти, хлопче-хлопчино, ровеснику-одностраждальцю, який отого весняного надвечір'я брів-спотикався вулицею та все кликав: «Мамо!... Мамо!...». Певне, так і не догукався рідної, бо

десь попідтинню конала вона, вже не тямлячи ні себе, ні тебе недо-рослого, ні самого світу, що обернувся таким немилосердям. Куди дійшов ти, хлопче, де скінчилась твоя путь? Боюся, недовгою була та дорога. Як надзвичайно куцою, нагло обірваною стала вона і для куткових друзів-товаришів, з якими... «Ой люлі, люлі, моя дитино...». Звезли нас, хлопці й дівчатонька, до 'дної ями-днища, завалили такими ж бездиханними тілами, засипали земелькою легкою. Не виростуть на ній рута-м'ята і барвінок хрещатий, не схилиться над вами в зажурі калина, — нікому було їх насадити.

Очевидець, учитель з Кіровограду, свідчить: у приміщенні міського ринку, на цей час закритого, влаштували дитячий будинок. Він був настільки переповнений, що дітей переселили до так званого дитячого містечка, де вони опинилися просто неба. Їх майже не годували, нікуди не випускали, з-за кам'яної огорожі чути було страшенні, нелюдські крики... аж поки діти, сотні дітей, не замовкли навіки. Ями, де їх поховали, наповнювали і прикривали землею так, щоб собаки та вовки легко добували здобич.

Дитячі трудові колонії, дитприйомники, куди звозили бездомних та безпритульних, перетворювалися в місця масового знищення дітей од недоїдання та бездоглядности. Чи не там опинився і ти, Володю, однофамільнику мій і однолітку, коли — після розкуркулення та наглої смерті чоловіка, твого батька, відвела тебе розпачлива мати до Києва і полишила там у якомусь під'їзді.

Ой, хлопці-хлоп'ята! Скільки ж вас серед тих тисяч, мільйонів, що відійшли страдної весни тридцять третього! А скільки зникло з вами талантів. Нема їм числа. Не скажуть найдосконаліші комп'ютери. Тільки сум, тільки біль за безвинно замордованих, умисне уморених. Ні пам'ятників вам, бо вросла з ними вся наша Україна, ні винних за ваше мучеництво...

Нескінченно скорботна виходить пісня, друзі. Унадилося лихо — відчиняй ворота. Ледь оклигали, зіп'ялися на ноги, як громом з ясного неба: ВІЙНА! І запахла нам, хто дивом висіявся з густого решета небуття зовсім не пісенна мандрівочка. Недобиті, нсдоморені раптом стали «братами й сестрами», яким належало грудьми захистити «священні рубежі». Рубежі, однак, впали, мільйони оборонців, людей з голоду й страху, опинилися в концтаборах, стали оточенцями, полягли під гусеницями танків, під шквальним свинцевим вогнем; ті ж, хто виявився по той бік, головно дівки і піддівки, яким упору одладнати посаг та весільні вінки, масово, разом з награбованим добром потекли до райху, на чужинські заводи, копальні, фільварки. Раби ХХ віку! Безчещені, гвалтовані, знімілі від жахів. «Рідні мої, ріднесенькі! Не писатиму, як мені тут. Поки, бачте, жива. Прошу вас дуже: пришліть, коли спромога, хоч трошки сала та сухарів, та взувачку якусь, бо ноги мої пухнуть од холоду».

Ну, а ми, доблесні-предоблесні, яким призначалося «бити ворога на його території»? Що ж ми? Ми — «пляново відступали», «вирівнювали лінії», гатили білими тілами своїми болота і річечки, нас гнали, і ми йшли — на танки, на гармати, багнети, у спину нам гаряче дихали

заградотрядовці і смершівці. Позаду зоставалась рідна земля, батьки і сестри (у кого лишилися), позаду були начинені трупом ями та могили.

Олесь Гончар посвятив тим страхітливим дням книжку «Людина і зброя». Вчитаймося, вдумаймося в рядки твору, — в них і романтика юности, і трагізм, і нерозпорядливість та самодурство начальників. Все — як було, як відчув, пережив автор.

«Просто з маршу студбат попав під шквал вогню... Чорні гейзери вибухів, все ближче гупають міни в хлібах, біжать звідти бійці, закри- вавлені, закіптюжені, щось кричать... Міни знов розтинають повітря, б'ють сухими ударами в землю, і студбатівці щуляться по своїх боро- zenках, шарахаються від кожного вибуху — їм хочеться жити!

...Серед розритвини, серед розтолоченого, змішаного з землею стеб- линня лежав Дробаха. Ноги розкидані, голова незграбно вивернута під спину, зуби оскалені, а обличчя чорне, спалене все. Права рука лежала окремо від тіла, жовта, присипана землею... Нема Дробах! Загинув з усіма своїми подвигами, до яких був готовий і яких так і не встиг вчинити... Загинув чийсь батько, чийсь син... З планети пішов її господар, пішло в небуття найбільше створіння природи, найрозум- ніше, що є у всесвіті».

«Мине час, — підсумовує автор, — німецькі воєнні історики дослі- джуватимуть ці дні. Писатимуть, що раптові дощі завадили їхнім танкам вчасно взяти Умань, Білу Церкву, але ми знатимем, що не про дощі тут йтиметься, то буде сказано про тебе, піхото з горбчими пляшками, про тебе, невеличкий курсантський студбат, про вас, кадро- вики й резервісти, незлічені подвижники сорок першого року, що на смерть стояли на кривавих своїх рубежах».

«І підуть вони в безвість віків, повні туги і жаху...» (І. Франко).

Врешті ворог спіткнувся об гори наших тіл, захлинувся од чаду пожеж, приглух од плачу та лементу вдів і сиріт, — і ми немовби стріпнулися, перевели подих, приречено рішуче повернулися обличчям на захід. Відбувся, як кажуть історики, злам. Один тиран перехитрив іншого. Власне, не так перехитрив, як перегородив дорогу трупами «братів і сестер». Солдатів та й цивільних. Надто, звісно, солдатів. Не описуватиму перипетій одного з боїв на Північно-Західньому фронті. Він був короткий, штурмовий, він задихнувся у шквалі ворожого вогню. Приголомшило побачене опісля... Вони так і лежать в моїй пам'яті, уяві: тихо, сумирно, підтягнуто, як і личить солдатам; мороз звоско- вив їхні обличчя, тіла, зціпенив цівочки крові, що ще недавно з них сходила, замерзаючи на гімнастєрках, на штанях, на лицях. Молоді, гойні. Чоловік, певне, десять. Чи й більше.

Минуло понад п'ятдесят літ і зим, а видиво не зникає, ба навіть чіткіше: бачу і куц лозняка біля розкритої тої могили, і калиново- багрянний слід, яким стягували їх сюди ще, певне, теплих, напівживих, з останнім шепотом-згуком на змертвілих устах. Ніхто не склепив їм очей — так і гляділи у безвість, у світ, наче питалися: за що? за віщо? Чи не було серед них і вас, ровесників, друзів, що вижили отоді; тих, кого було покликано, взято, послано «не за Україну, а за...» Напевне були.

Були напевне. Бо розметало, розкидало ж нас на північні і східні, і полудневі краї. Стрічав я вас, хлопці-українці, і в болотах Карелії та Лснінградщини (чи не ти ото, Бориславе, сучасний поете Степанюк, у гарячці біг з якогось бою з відірваною лівицею?), і в прибалтійських (тож твоя, Буласнку, могила в кам'янистій Естонії) та валдайських лісах; лягали ми з вами, встаючи і вже не встаючи, під чужими «деревеньками», мизами й хуторами; льодовикового часу важенні валуни слугували нам захистком від куль; рясно всіяли ми кістями молодими своїми мочари під Старою Русою, Псковом і Доном, досі біліють вони по купинах та коріняччі, вже нічий, безвісні та безклопітні.

«А мати жде з походу сина...» Гибіє в нетопленій хаті, під лукавим посміхом та покепком байстрюкуватих, усім вдоволених молодиків. «А що, бабуню, було б не гнати німця — попивали б зараз баварське пивце... Що, газбальон потрібен? Мільйончик, і діло в шляпі. Дорого? Так паливна ж криза, хіба не чули? Вільний ринок. Демократія». Та ще гаразд, коли хоч по-своєму поведуть тую мову, не по-братськи — що й не второпає бідолашна.

А крику ж, галасу про захист неімущих. Прем'єр підвищив на (називається мізерний відсоток), а ціни — скік у п'ятеро-десятеро; розпорядженням (ім'ярек) зобов'язано... а на полицях аптек хоч опукою грайся, а добратися з села до лікарні, відділу соцзахисту — нічим, хоч сядь та плач; а відгодовані, випещені на надвисоких ставках та всіляких подачках нардепи горла рвуть бідні «в ім'я» та «заради» та дружно плещуть в розпухлі від неробства долоні й іржуть на всю ВР, всю Україну — так, бачте, весело та радісно їм; та вояжують на всі чотири сторони світу, досвід переймають, учаться як сіяти, збирати, годувати-порати худобу. Українці, які годували півсвіту, — до Кореї (Північної), В'єтнаму, Угорщини... Утім... даруйте, не туди завернув. Заворожила солдатська матуся-бабуся.

...Під Псковом наша 53 гвардійська з усіх сил намагалася дошкулити ворогові. Атаки, вилазки — вдень і вночі. А фашист сік, шматував нас, кожен метр території у нього пристріляний. За кілька днів полк, що мав оволодіти дослідною станцією Стремутка, прорідів більш, ніж на половину. Командування, аби таки виконати завдання, почало терміново вишкрібати полкові тили, навіть санбат і навіть роту зв'язку. Поспіхом зібрані гурти йшли на певну смерть. Там полягли мої добрі друзі радисти удмурт Гена Решетніков та казах Калдибай Алдунгаров. Які були хлопці! Генадій малював, я «складав» вірші, — разом ми ладнали рукописний журнал; Калдибай напричуд гарно співав степових своїх пісень... Обидва не повернулися з бою, навічно зосталися в глибоких північних снігах, на лютому морозі. Сама ж операція, здійснювана, як з'ясувалося, без належної підготовки, забезпечення і підтримки, припинилася тільки тоді, коли одного світанку важкий артилерійний набій влучив у штабну землянку, накрив увесь старший командний склад. Та заодно, царство їм небесне, і кількох «ППЖ». Так-то воно велося-малося на тій «всенародній, священній». Кому війна, кому мать родна. Невиправданих утрат зазнавалося через недбальство і самодурство армійських начальників.

Сталося під Старою Русою. Була гарна літня днина, позиції досить віддалені — їх розділяло широченне болото, яким щоночі повзали розвідники, прихопивши інколи і нашого брата, радиста; між сторонами тимчасове затишшя, лиш у небі час од часу спалахували повітряні поєдинки. Ішлося до обіду. Від кухні, що стояла за сотню метрів, доносилися лоскітні пахощі, збуджували й без того завжди готові до споживання солдатські шлунки. Нараз у розташування підійшов взвод новачків на чолі з молоденьким лейтенантом. Ми знали, що в полк прибуло поповнення, тому не здивувалися його з'яві. Поки кухар обслуговував нас, основних їдців, прибулі терпляче очікували. Як прийшли взводом, так і стовбичили на майже відкритому місці. Раптом у небі виникла «рама», німецький літак-розвідник. Він завжди віщував лихо, тому ми порадили лейтенантові розпустити бійців, не тримати скупчено. Той, одначе, не зважив. Видно, солдафонська звичка, прищеплена в училищі, не дозволяла порушити власне розпорядження. Одержавши обід, ми розійшлися подалі. І тільки-но взвод підступив до кухні, як невідь-звідки купно жахнули міномети, накрили геть чисто й лейтенанта, і його невдалих вояків.

* * *

Людській пам'яті властиве, згадуючи одне, порівнювати його з іншим. На мові вчених це називається асоціацією, асоціативним мисленням. Таким чином підтримується живий зв'язок минулого з сучасним, накопичуються досвід, уміння, практика. Так ось: пишу ці скорботні рядки, а в думках хвилями накопчуються події, свідками — на щастя, не учасниками — яких стали сьогодні. Чеченія! Хто може залишатися байдужим до того, що там чиниться? Хто, дивлячись на скупі і не завжди правдиві кадри телехронік, вірить цинічним запевненням кремлівських бонз, що все те — заради наведення «конституційного порядку», роззброєння «незаконних бандформувань»? Конституційні норми, урочисто проголошені права людини в Чечні зневажені, потоптані облудниками в генеральських строях; лівинці у високих державних кріслах, з високими повноваженнями, не потрудилися врахувати помилки минулого, навіть недалекого Афганістану, де показали себе сліпими виконавцями чийсь волі. І ось тепер усією могутністю колишнього СРСР навалилися на невеличкий волелюбний народ, мнуть його, трощать, труять, а він стоїть, дивує самовідданістю і вірністю заповітам предків. Тисячі жертв — цивільних і мобілізованих щойно юнаків — сотні неприбраних трупів, зруйновані будинки і підприємства, нечувана шкода природі, сльози і розпач безпомічних матерів, — вони ж, горе-вояки, розхристані, у матроських (?) тільниках, буває, «під мухою», ведуть брехливі прес-конференції, дають до безсоромництва брехливі інтерв'ю, пишуть брехливі рапорти і реляції... Судити б їх, карати справедливою карою... Мимоволі проймаєшся повагою до мужности і саможертви кавказців, до жінок отих, матерів, що ладні стати (і стають!) поруч з чоловіками супроти варварства, топтання елементарних прав, супроти людиногубства. Дай, Боже, щоб, коли друкуватимуться ці рядки, звіринні оскали генералів-катів зникли з наших екранів, нашої пам'яті, і щоб сонце свободи зійшло

над багатостраждальними — землею і народом. Що буде так, — жодного сумніву. Один підтримуваний багнетами колос безславно впав, черга — за наступним. Тому, хто нехтує історією, пам'яттю поколінь, власне благо вибудовує на сльозах і крові, іншого не дано. Жаль тільки, що світ так довго приглядається до обличчя вбивць і насильників. «Чеченська проблема — внутрішня проблема...». Але ж, панове президенти, прем'єри, пане Галі, не верніть очі од правди, не потурайте людям зі звихнутою — нехай і на афганській спекоті — психікою. Внутрішньою може бути боротьба з грабіжниками, терористами, мафіозами, тільки ж ніколи: ніде збройна розправа з народом. Чуєте? З народом, який запрагнув волі. Чеченія ніколи не була Росією (тому й Чеченія!), чеченець ніколи не стане росіянином. Сучасний їх статус — наслідок загарбницької політики попередніх тиранів, що розбудовували державу силою, брехнею, підступами. Загарбницькі походи Єрмака в Західній Сибір, військове (вважай, окупаційне) намісництво ген. Єрмолова в Грузії, середньоазійські кампанії Фрунзе, будьоннівські рейди в Україні, — ось вам докази. Не забуваймо й антисамодержавних, антиросійських виступів гірських народів: повстання 1823 р. в Північному Дагестані, 1824 - в Абхазії, 1825 — в Чеченії й Кабарді, 1830 — у Північній Осетії, визвольний рух 1829-1859 рр. у Північному Дагестані й Чеченії під орудою Газі-Мухамеда, пізніше — Шаміля (див. в елементарну «УРЕ», т. 6. ст. 52).

Це до них звертався Тарас Шевченко:

«Борітеся — поборете!
Вам бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая».

Які ж архисучасні слова! Не тільки для чеченців — для всіх, хто виборює незалежність. Для українців з їх еuforiaю незалежністю — найперше. Промовляючи до кавказців, Кобзар мав на умі й нас, тодішніх і нинішніх.

А ось зовсім недавнє: танково-омонівський (власне, бандитський) штурм телецентру у Вільнюсі, та ж сама операція в Ризі. Влітку 1991 випало стати очевидцем подій у столиці Латвії. На власні очі бачив, як підрозділи окупаційних сил на бетесах щодуху мчали роззброювати школу міліції, що перейшла на бік народу, як групувалися такі ж загони для захоплення центру зв'язку, і як, захищаючи його, загинув наш друг, водій будинку творчості «Дубулти».

Я учасник «визволення» Естонії і Латвії. На межі цих двох республік, під містечком Валга, був двічі поранений; краплі юначої крові моєї стали молекулярними частками тієї землі. Здається, неприязнь до неї мала б гризти моє серце. Однак — ні, не визріло в ньому те підступне чуття. З приємністю згадую прибалтійські ліси, що так подібні до наших, поліських, річки і чистоводі озера, охайні поля і хутірці... Навіть на «лісових хлопців», які пострілювали в нас, не маю ремства: вони-бо відстоювали свою землю, а ми... Ми з волі параноїдного вождя та його лакіз несли прибалтійцям «єдіновластіє» і «єдіномисліє»,

депортацію, тюрми і розстрільні статті. Та п'яту колону в особі навмисне залишених перекотиполь, котрі нині й репетують про защемлення інтересів, порушення прав. Повсюдно це ганебне явище: в Прибалтиці, Таджикистані, Казакстані, Грузії, Молдові, Білорусії, Україні. Їх, бачте, притісняють, на території чужої держави не дозволяють вестися на власний кшталт, не дозволяють двомовности. А те, що живучи десятиріччями в тій державі, споживаючи плоди її праці, не спромоглися бодай елементарно вивчити її мову, пошанувати культуру й традиції, — байдуже.

Дещо стурбовані дедалі зростаючим гнівом світової громадськості, якій, зрештою, прозріли очі з приводу чеченської бійні, московські заправили заговорили про виконання армією її завдання та про передачу командування операцією до відомства внутрішніх справ. Не вмер Данило — болячка задавила. Мовби чеченському патріотові є різниця, чия бомба, чий набій, чия куля руйнує його село, влучає в його дім, у нього самого. Частина МВД, як замовлено, при активній підтримці армії знешкоджуватимуть чеченців в лісах і горах, куди ті перебазовуються. Здійснюватиметься це так, як після війни в Західній Україні. Мимовільна обмовка! Певне, через недосвідченість. Знешкодження «по-західньоукраїнськи» (я газетярував там, бачив, як те чинилося) означає денні і нічні облави на села, хутори, урочища, де лише запахло повстанцями, насильницьке вивезення всіх, хто навіть міг бути зв'язаний з оунівцями, взяття заручників (батьків, дітей), суди і, звісно, вбивства, вбивства, вбивства. Неважко уявити, в що обернеться ця акція в Чеченії, коли в ній задіяні авіація, танки, важка артилерія. «Наведення порядку й законности» на найвищому катівському рівні!

Однак повернімося до тієї війни, 50-річчя перемоги вже відсвяткували. Нашої, хлопці, війни. Ще один архіважливий момент її розпеченим цвяхом застряг у пам'яті: визволення тимчасово окупованих українських земель та політика властей щодо їх населення. До тих, хто (повторимось) вижив у тридцять третьому, вивернувся від гітлерівського рабства, вислизнув з пазурів фашистської смерті і мав нещастя опинитися під окупантом. Ставка Верховного і Політбюро зарахували їх до зрадників, ворогів, яких, звичайно ж, належало знищити. Невдачу (через брак вагонів) з поголовним вивезенням «бувших в окупації» до Сибіру і Середньої Азії (наказ ч. 7002 за підписом Берії і Жукова чекав схвалення Самого) компенсували ліквідацією на місці. Необмундированих, незброєних, зазвичай необлікованих, їх пачками кидали в бій, наспіх гатили ними численні діри після невдалого наступу основних частин; невідступно йшли за ними, чатували загороджувальні та різні інші загони; падали вони (пухом їм земля!) часто-густо край свого ж села, не встигнувши навіть збагнути суті подій; рідні тут же підбирали їх, віддавали останні земні почесті... Ймовірно, чимало з них загинули від куль спеців, котрі мали на те таємний наказ. З цього приводу корисно буде прочитати повість «Батальйон необмундированих» письменника-фронтовика Д. Міщенка.

Неминучий після всього рветься з душі скрик: скільки ж вас, хлопці, лягло-полягло на полях та на видмах, у лісах та міжгір'ях своєї й не

свої землі? Скільки забраних голодомором, війнами, освенцімами та чорнобилями недораховується нині Україна? По скількох досі побиваються-квлять Ярославни ХХ віку? Матері, вдови, дівчата, що недолюбили, не звідали ласки коханих... Скільком, так і не розвиднівшись, згасли навіки дні, волошково не засяяло небо, недоцвіли чорнобривці і ружі?.. «Нема піску, нема сходу, нема сина із походу...» — співається в одній з журливих українських пісень про те, як син, збираючись у похід, радить матері: «Візьми, мати, піску жменю, посій його на каменю, Коли отой пісок зійде, тоді твій син з війни прийде». Нема синів... Обелісками обернулося їхнє життя, та й ті вже попідгнивали, покособочились, ось-ось зникнуть з лику землі.

«Утіш, Господи, усіх од віку почилих...»

Що ж по цьому, панове? По цьому, слідом за Шевченком, упору заволати: «О люде поганій! Де ти взявся? Що ти робиш?» Схаменися! Схаменімося! Всі разом і кожен зосібна. Життя ж дається нам один-єдиний раз, воно таке коротке, куце, жадібне до радощів творення, а ми січемо його кулями, рвемо бомбами та набоями, плюндруємо, труїмо, мов найлютішого ворога. Так тривати не може. Чуєте, хлопці й дівчата? Ви, котрі беретеся, наближаєтеся до суспільного керма, і хто на шкільних перервах іще ховається од вчителів у жаданні поласувати сигаретою. Послухайте нас, м'ятих-перем'ятих, зла ми вам не бажаємо: струсніть із себе байдужість, зневагу до старших та їх беззахисности; серця ж наші відкриті для добра, діяння, чуйности; зламайте нечистим вселені у вас жорстокість, нестримність, несамовитість, ділами вгамуйте надлишок сил, оберніть їх на користь собі і суспільству. Ніщо не твориться, не дається відразу. Тим більше за нашого безладного ладу. Поверніться до світу буденного — він так чекає ваших рук, ентузіазму, енергії, думки. Не ждять рятунку (навіть од Міністерства у справах молоді, спорту й туризму), відкиньте спокусу «легкого хліба». «Легким» — до пори, до часу — трапляється він задирникам та бандитам. Чи ж ваше до того покликання? Біль мільйонів загублених хіба не ятрить вам душі, не опікає мозок, не холодить кров?

Ой, хлопці й дівчата! «Не дуріть самі себе!». Вам, не комусь іншому, розплачуватися за власний нігілізм, втечу від складнощів-труднощів. Рівної дороги нема. Навіть асфальт, бруківка вибояться, хто не бачить того, не вірить у те, спотикається, збиває (а то й ламає) ноги. «Лиш той життя достойний і свободи, хто кожний день іде за них на бій», — писав Гете. Повірте, це так, тут немає лукавства. Правда — ось що водить моїм пером, спонукає для сповідальности. Не бурчання сивого старця чи намагання прочитати ще одну нудотну мораль, — громадянський обов'язок застерегти, направити кожного, хто лаштує свій вутлий човник в бурхливе житейське море. «Життя — до майбутнього, майбутнє — до страдництва», — сказав Мудрець. Сказав не знічев'я, не заради сенсації (за старих часів те не шанувалося), — прорік квінтенсенцію земного буття. Людині призначено долати труднощі і перешкоди, без того її існування немислиме. Христос страждав заради людей. Ми ж боїмося натужитися заради себе, власного блага. Обійти ж сеї чаші не вдасться. Скиньмо святкові шати, засучімо рукави, і коли

Бог не дав інституту, університету, академії, бо всім там не бути, — нумо до верстата, добувати вугілля, варити сталь, робити хліб і до хліба. Їй-богу, життя з пустопорожнього, нерозважливого стане змістовним, творчим; самі не зчуетеся, як воно захопить, витисне з душ непотріб, наповнить чуттям справжності і повноцінності. Звідаймо насолоду праці. Україна споконвіку славилася трударями — підтримаймо, продовжимо традицію. А ще — країна чекає від вас здорових синів і дочок. Ми на останньому місці у світі з народжуваності. Деградація і самознищення без війни та голоду, — ось майбутнє нації. Вам байдуже? Ваш день прокукурікано, а там хоч трава не росте? Не вірю! Неправда! Тільки ворог може вітати таке. Той, кому вигідно, хто спить і марить українською землею, українським небом, одвічною українською працелюбністю; хто здавна марить убити кіл у наше підґрунтя, пустити швидке й глибоке коріння. Де, за яких часів, у яких краях чувано, щоби сини і дочки зневажали рідну Вітчизну, цуралися її історії, звичаїв, мови? Не гнівайтеся, прошу вас, так є. Не ви — зелені, юні — завжди у тому винні. Вина ваша — в інертності, неспротиві брехні й підступництву, байдужості, якому богові молитися. За віру, волю, побратимство вмирали наші пращурі. Згадайте Байду, отих «триста, як скло», Полуботка згадайте, який не побоявся кинути правду в очі самому Катові, спом'яніть юних крутян, відомих і невідомих героїв, кого вішали, смажили в мідних казанах, з кого живцем здирали шкіру. Пізнайте їх, бо їх довго від вас ховали. Гляньте довкола, не слухайте тих, хто лукавить благополуччям, — гляньте: що не селище, то й будинок розумово відсталих, що не округа, то й «елтспе», колонії неповнолітніх, борделі, СНІД, наркодиспенсери... Замість будинків культури, клубів, бібліотек — верескливі дискотеки.

Камо грядеши, друзі мої? В прірву? Чи ж для того в муках материнських родилися, назвалися вищими створіннями?

«Не стало милосердних на землі, нема справедливих між ними, всі ладять кови, щоб проливати кров, кожен ставить братові своєму сіті». Це з правдивого письма. Однак — про нас, через віки сущих.

В юдеїв є вислів: «спогади ведуть до порятунку». Тобто спогадуючи, людина переглядає свій шлях, співставляє власні вчинки з суспільною ситуацією, визначає напрямок діянь. Чим частіше вона це робить, тим певнішає на силі, тим менше у ній сумнівів. І тоді не марнотратство часу і зусиль на вдоволення тваринних інстинктів стає сенсом її щоденності, не уявне почуття зверхності і бажання проявити себе в цій іпостасі, а прагнення прикласти руки до загальнокорисного, побачити себе в ролі бодай скромного виробника. Це нелегко, внутрішня (психологічна) перебудова вимагає напруги духової та фізичної, стороння допомога тут необхідна. Персональна й суспільна. Остання — у відчутній прихильності молоді до релігії. Зайдіть нині у будь-який храм, придивіться: юнаки, дівчата, молоді пари складають чи не половину відвідувачів. Нехай не всі з них глибоко проїнялися вірою, ідуть сюди з потреби славити Господа Бога, стати під Його благословенство. Звернення до Нього — добрий знак оздоровлення нації.

Віра в добро, твердість у служінні суспільним інтересам — єдине, що порятує нас у цьому зшаленому світі. Не сила, навіть нашпигована атомом, не підступність і духоломство, а щоденне, буденне чуття високої моральності, чистоти, тверезости, громадського обов'язку.

Даруйте за відвертість. Можете пройти повз мовлене, скептично усміхнутися дивацтву автора — це ваше право. Тільки нікому не обминути дійсності, колісниця її зачепить так чи інак — глядіть, не потрапте під неї, вона невблаганна і не любить зволікання.

«...Стікає кров'ю студбат. На криваві тріски розметала його війна... Оце твоя Україна... Велика народня журба розливається тут всюди по селах. Нею шумлять дерева, вона розлита в повітрі, вона в прекрасних очах матерів... в поглядах молодиць... і в поглядах дівчат... Прощальне моління в очах, зойки, стогін... Оце зараз твій голос, Україно. Хто зостанеться живий, не забуде цього довіку».

Не забули. Погамуй печаль мою, Господи. Осяй пам'ять байдужих. ■

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

СОЛОДКОУСТЕ МОСКВОФІЛЬСТВО

Проголошення незалежності України викликало серед українофобів усіх мастей неоднакову реакцію. Відверто виступати проти незалежності 1991 року було нелегко, і тому до неприхованої ворожості вдавалися лише лічені шовіністи. Відверта конфронтація з незалежністю не могла сподіватися на симпатію загалу. «Лобові» атаки завжди менш популярні, ніж операції з флангів. Останні успішніші і на війні, і в політичних баталіях. Особливо ж успішні підривні операції всередині ворожого табору, коли вороги пошиваються у «друзів».

Не бракує таких друзів незалежності і в Україні. Відверто не виступаючи проти незалежності, вони просторікують про людські права, про офіційний статус неукраїнських мов, про «космополітизм» тощо. Усі ці висловлювання, записані і не записані до програм, спрямовано проти українського відродження, проти національного самовизначення українського народу, а отже проти української незалежності. Свідомо чи несвідомо, «космополітичні» сили прагнуть до ліквідації української незалежності зсередини, готують ґрунт для обернення «єдиного культурного простору» на «єдину політичну структуру», ім'я котрій — Російська імперія.

Під цим оглядом дуже характерні процеси на ниві української освіти. Саме тут ідуть «флангові атаки» на українське відродження та українську незалежність.

У статті Е. Богацької «Знову про мовні проблеми в Україні» («Визвольний шлях», ч. 1, 1995) описано приклад, як під маркою «об'єктивних» причин певні сили стараються повернути освітні процеси в Україні на старі асиміляційні рейки, відсуваючи українську мову на другий плян і пропагуючи «взаємозбагачення мов».

В Інституті міжнародних відносин (ІМВ) Київського університету «іноземні студенти» вимагають викладання російської мови, посилаючись на брак українських підручників, на брак української фахової літератури в бібліотеках. І ці вимоги знаходять зрозуміння у завідуючих катедрою української та російської мов, який рекомендує вивчати в ІМВ обидві мови. Послухаймо його аргументи.

По-перше — економічні «іноземні студенти» приносять певні прибутки. По-друге — вони підносять авторитет української науки.

Цікаво, який відсоток іноземних студентів вчиться в ІМВ? Це ж інститут, який має готувати кадри дипломатів передусім для України. То через наявність там нехай навіть 20 відсотків «іноземних студентів», інститут, який готує кадри українських дипломатів, має русифікуватися? А чому не надати тим, хто хоче вивчати російську мову, можливість вивчати її факультативно, а не переобтяжувати усіх студентів? Така розв'язка даного питання відповідала інтересам і навчального процесу, і української держави.

Коли ж ні, завідуючий катедрою С. Бураго вдається до інших «побудов». Послухаймо: «...є щось спільне між мовами і національними психологіями, і необхідно пам'ятати, що розвиток будь-якої мови і будь-якої національної культури не може відбуватися натурально й ефективно без глибинних контактів з іншими мовами і культурами — народи не можуть розвиватися в самоізоляції».

Щодо «глибинних контактів» української мови з мовою російською, то їх для нашої мови вже аж задосить. А орієнтація на саму російську мову — це і є самоізоляція. Бо Україну орієнтували на російську мову століттями. І ми знаємо, який наслідок. То, може, для уникнення самоізоляції варто вивчати більше європейських мов, вивчати глибше європейську культуру і цивілізацію?

Виглядає так, що С. Бураго під гаслом уникнення самоізоляції якраз і пропагує самоізоляцію. Послухаймо далі:

«Не все гаразд було до розпаду ССРСР. Це відомо, але зв'язки, які встановилися, зокрема між ученими й діячами культури різних республік, не можна розривати. Але це сталося, і воно дуже шкодить розвиткові національної культури (підкреслення моє — С. К.)».

Згідно з думкою С. Бураго, українській культурі шкодить брак контактів з вихователями й учителями Жириновського, Грачова, Затуліна, Бабуріна, Касатонова, Руцького, Баркашова, а також брак контактів з такими діячами, як Солженіцин, котрий в останніх виступах опустився до інтелектуального рівня унтера Пришибаєва.

Жалкувати за такими контактами може лише той, хто поділяє «погляди», коли так можна назвати, проімперську шизофренію, згаданих російських «інтелектуалів».

Свою позицію адепт горезвісної «двомовности» підпирає таким аргументом:

«Тим більше, що історично російська мова більше розповсюджена у світі, і через неї також відбувається вихід у світ української культури».

Іншими словами, світ має знайомитися з українською культурою через таких ерудитів, як шевченкознавець Віссаріон Білинський, а з

українською мовою через наукові відкриття О. Солженіцина в його порадах «Как нам обустроить Россию?».

Послухаймо ж і Солженіцина:

«...у відторгнутій (треба думати від Росії — С. К.) Галичині, не без австрійської підштрикачки, виплекано перекручену українську мову, нашпиговану німецькими й польськими словами...».

Брак таких поглядів, на думку С. Бураго, дуже шкодить розвитку української культури, а з другого боку, через них відбувається вихід цієї культури у світ.

До яких тільки парадоксів не змушує вдаватися жагуче бажання втягнути Україну в «єдиний культурний простір».

Цікаво, що авторка статті досить прихильно ставиться до цих солодкоустих одкровень, бо повторює їх без жодних коментарів. Вона твердить:

«Студенти мають вивчати також і нові наукові праці, які надходять... з Москви, Санк-Петербургу, з тих наукових центрів, де є провідні фахівці (підкреслення моє — С.К.)».

Цей невинний абзац має прищеплювати думку, що «провідними фахівцями» для України з питань міжнародних відносин (головний напрямок інституту) має бути Москва. Іншими словами, українські дипломати мусять запозичувати досвід міжнародних і внутрішніх відносин у Москви: практикувати такі високодипломатичні акції, як геноцид чеченського народу, як підтримка комуністичних диктаторів у Таджикистані, Придністрянщині, як шантаж світової спільноти атомною зброєю, як підтримка п'ятих колон у всіх республіках СНД тощо.

Відомо, що фахівці з міжнародних відносин мають бути добре обізнані і з історією. Слухаючи С. Бураго, майбутні українські дипломати мають черпати знання історії з тенденційно проімперських праць «провідних фахівців» Росії.

Підсумовуючи, авторка рекомендує розробити «більш ґрунтовний підхід до вирішення проблеми української мови в державі», розрахований на кілька десятиріч.

Те, що засвоєння забутої мови мільйонами не може статися за один чи два роки, не треба доводити. Росія русифікувала Україну століттями. Зворотній процес, якби він мав місце, не міг би відбутися швидше. Але в цьому процесі, передусім, потрібна добра воля і бажання тих, кому обставини доручили процесом керувати.

На жаль, як бачимо, не всі освітяни мають бажання сприяти відродженню української мови. І це видно з усіх рекомендацій та логічних міркувань цих освітян.

Виходячи з державницьких позицій, коли є в інституті студенти, які «вимагають» викладання російської мови, таким студентам треба забезпечити факультативний курс: хто хоче, хай його відвідує. Коли ж запровадити таке викладання як обов'язковий предмет, то завтра постане вимога викладати й інші предмети російською мовою. Саме це і мають на меті ті, хто виступає проти «самоізоляції».

До речі, про «самоізоляцію». Це ж чисто демагогічний аргумент. Таж у згаданій статті говориться, що бібліотеки мають книжки, видані

в Москві та Петербурзі. То про яку ізоляцію йдеться? Література з Росії вільно надходить до українських бібліотек та книгарень. В Україні вільно поширювано російську пресу, доступне радіо, телебачення, російські видавництва мають там величезний ринок. У чому ж полягає ізоляція? Що московське міністерство освіти не керує освітою України? Це, певно, єдина ізоляція, уникнути якої хочуть ті, хто добачає її в сучасній Україні.

Щодо браку підручників, то знову-таки згадана стаття наводить приклад, як його усувати. Катедра міжнародних економічних відносин ІМВ видала підручник української мови. Чому за цим прикладом не можуть піти інші катедри, видавши курси лекцій зі своїх дисциплін? Такі курси досить видрукувати один раз на комп'ютері, а тоді розмножити на копіювальній машині. І саме про це має подбати катедра української мови, подавши рекомендацію ректоратові, щоб той зобов'язав катедри підготувати курси лекцій окремих викладачів. До цього треба залучити також і студентів, котрі можуть виконати частину технічної праці — передруковувати, копіювати тощо. Немає таких проблем на світі, щоб їх не можна розв'язати в той чи інший спосіб. Варто звернутися до інших наукових закладів з близьким профілем. Очевидно, в якомусь із цих закладів практикують видання курсів лекцій для студентів. Можна обмінюватися досвідом у цьому питанні. Запорука успіху в цьому пошукові — бажання. Саме цього й немає у таких освітян, як С. Бураго.

Там, де є можливість виявити ініціативу і допомогти процесові національного відродження, вони воліють вдаватися до паразитування на культурі «старшого брата», витягаючи дуже сумнівні, а то й просто демагогічні аргументи для воскресіння горезвісної практики «двомовності». А ми ж знаємо з практики минулого та з реального стану речей, що «двомовність» — це ширма для впровадження російської одномовності.

Усе сказане свідчить, що наступ на національне відродження, започаткований такими «державними мужами», як Д. Табачник, В. Гриньов, П. Симоненко і великою мірою підтримане Л. Кучмою, має своїх спільників і в середовищі освітян, уражених комплексом меншовартости, або й українофобів, замаскованих під друзів.

Їхня кривоуста демагогія змушує пригадати старий, а втім цілком сучасний вислів: «оборони мене, Господи, від друзів, а від ворогів я сам оборонюсь!»

«Ніхто, ніколи, нікого не перемиг лише обороняючись. Лише наступ приносить перемоги. І лише панську (сильну) мову чують і шанують можновладці. Рабською ж (жебрацькою) помітують навіть служки».

Павло Штепа,

«Знадібки до словника чужослів», ст. VI.

Микола МУШИНКА
Пряшів, Словаччина

ГІРКИЙ ХЛІБ ПИСЬМЕННИКА-ЕМІГРАНТА

До 20-ліття від дня смерти Василя Гренджі-Донського

Василь Гренджа-Донський займає виняткове місце в закарпато-українській літературі. В ній він письменник № 1. Немає більшого від нього. Навіть О. Духнович, О. Павлович, Зореслав — щодо художньої майстерності і національного та ідейного спрямування творчості — відступають на задній плян.

Чим завоював він отаке визнання?

1. Ясною національною орієнтацією. На відміну від інших літераторів Закарпаття, він вступив у літературу з твердим переконанням, що закарпатські русини є складовою частиною українського народу, тому вже свої перші вірші він писав народнорозмовною мовою і фонетичним правописом. Цю свою позицію він ніколи не зрадив. Характерно, що свою публіцистичну діяльність на Закарпатті він розпочав як редактор щоденника «Русин» і закінчив редактором «Українського слова» та щоденника Карпатської України «Нова свобода». Шлях від «руськості» до «українства» був для нього природним і прямолінійним. Він — співець карпатських полонин. Майже вся його творчість пов'язана з рідними Карпатами. Та він не замикається до вузького регіонального кола, а виносить Закарпаття на широку загальноукраїнську арену.

2. Високим художнім рівнем. У В. Гренджі-Донського не було вищої освіти, та все ж таки він глибоко, на професійному рівні, розбирався в тайнах поезії, прози та публіцистики. В нього був Богом даний художній талант і велика сила волі, яка допомогла йому переборювати всі труднощі і творити навіть у крайньо несприятливих умовах.

3. Багатогранністю творчості. Спадщина Гренджі-Донського вражає вже своїми розмірами. За підрахунками його дочки Зірки Гренджі-Донської, її батько за півстоліття своєї літературної діяльності написав і видав понад 1000 віршів, 13 поем та віршованих оповідань, шість повістей, понад 75 оповідань, споминів та документальних матеріалів, 80 драматичних творів, 36 казок для дітей, понад 200 публіцистичних статей, переклав понад 60 поезій різних авторів. Протягом свого життя він сам видав 32 книжки (здебільшого власним коштом), дальших сім — у співавторстві. Наступні його книжки, між ними і 12-томове видання його творів, появилися вже після його смерті.

Отакою кількістю творів не може похвалитися жоден письменник Закарпатської України. Та й у загальноукраїнському контексті знайдеться небагато письменників з отаким літературним доробком. При тому слід нагадати, що письменником-професіоналом він ніколи не був. Ціле життя він заробляв на хліб насущний службою в різних установах і лише у вільний час міг займатися улюбленою літературою.

4. Патріотичною ангажованістю творчості. Василь Гренджа-Донський своїми віршами та прозою звертався не до вузького кола любителів мистецтва, а до широких мас, закликаючи їх не лише любити й шанувати свою мову, культуру, але й активно боротися за поліпшення свого економічного, політичного і соціального становища. Він був поетом-трибуном і поетом-ліриком. У прозі він порушував теми найдавнішої історії, середньовіччя, найновіших подій. Як

публіцист він писав про найактуальніші питання зі щоденного життя і з документальною точністю фіксував тогочасні події для майбутньої історії. З цієї точки зору найвизначнішою є його хроніка «Щастя й горе Карпатської України», яку щойно передруковано в «Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику» (1994, т. 19, ст. 403-527).

Це унікальний мемуарний твір, у якому органічно поєднується талант спостерігача з майстерністю письменника. Якби Гренджа-Донський не написав нічого іншого, лише «Щастя і горе Карпатської України», то заслуговував би на те, щоб його ім'я було золотими літерами записане в пантеоні найвизначніших діячів України.

На його очах вмирили кращі сини Закарпаття — Січові Стрільці. У своїй хроніці він закарбував їхні імена. Він був присутній на Соймі Карпатської України 14 березня 1939 року і подав з нього ґрунтовний репортаж.

Через три дні після Сойму угорські гонведи його арештували і на його очах катували й розстрілювали оборонців Карпатської України. В. Гренджа-Донський був свідомий того, що і йому не минути страшної смерті. 21 березня 1939 року в тячівській тюрмі він написав заповіт своїй коханій дружині, який згодом таємно передав на волю:

«Зісталась сиротою ти,
А я свій хрест несучу.
Люблю тебе, Марусенько,
Як любить цвіт росу.

Той час з тобою що прожив,
Був наче гарний сон,
Ще й Воля блисла золота,
Мов сонце до вікон.

Коли наспіє вістка та,
Що я вже не живу,
Сховай мій тризуб золотий
І шапку січову.

Мою могилу відшукай
І на хресті прибий,
Та знай: за справу згинув я,
За мною сліз не лий.

Коли могили не знайдеш,
Спали все на вогні
І попіл тризуба святий
До Тиси вкинь мені...»

Скільки віри і громадянської мужности треба було мати, щоб на порозі смерті написати такі золоті слова, які є хрестоматійним зразком поєднання інтимної лірики з громадянською.

Його і справді вважали мертвим. У словацькій пресі появилася навіть віршований некролог Франя Краля «За Гренджою-Донським» (Slovenské Pohľady. 1939, с. 3, s. 135). З тячівської тюрми він потрапив у горезвісний концентраційний табір Варюлопош, де його били, катували, але він не здався, а навпаки, своєю мужньою поведінкою добивався не лише свого звільнення, але й волі для своїх друзів.

В серпні 1939 року В. Гренджа-Донський нелегально емігрував у Словаччину, яка надала йому політичний притулок, а згодом і громадянство. «Я на волі, —

писав він у своєму щоденнику. — Словаччино, люба Словаччино, в тобі я почуваюсь, як вільний птах! Ти стала моєю другою батьківщиною, за то я вдячний тобі на ціле життя». (Гренджа-Донський, В. «Твори». Вашингтон, 1992. т. 12, ст. 260).

У Братиславі він прожив другу половину свого життя — повних 35 років. Та Словаччина ніколи не стала його справжньою батьківщиною. На 13 році своєї еміграції він написав:

«Ой, важко жити на чужині,
Людину тут і тріска б'є,
Немов у наймах сиротині,
Гадюка кров із серця п'є.

А сумнів душу роз'їдає
Чи то ще варта в світі жить?
Гора думок пера бажас,
Але воно в іржі лежить.

Воно нікому не потрібне,
Немов ганчірка на смітті...
На клинку висить арфа срібна,
Порвались струни золоті...»

(«Твори», Вашингтон, 1992, т. 12, ст. 218).

У 40-50-х роках В. Гренджа-Донський, живучи на еміграції, був майже у повній ізоляції від українського середовища.

На Заході його вважали комуністом, посилаючись на те, що у міжвоєнному періоді він писав «бунтарські» вірші, спрямовані проти «демократичного» ладу Чехо-Словаччини; в 20 роках друкувався у совєтській Україні: видавав «прогресивний» журнал «Наша земля», а в 1945 році навіть вступив у комуністичну партію Словаччини. Все це була правда. Його творчість і справді була спрямована проти окупаційної влади на його рідному Закарпатті, а такою була і чехо-словацька влада. Хоч вона була далеко демократичніша, ніж колишня угорська. Він і справді друкувався у совєтській Україні, наївно вірячи в «большевицьку українізацію», як і тисячі інших українських патріотів. Крім того, він хотів, щоб Україна знала про своїх дітей за Карпатами. А в комуністичну партію він у 1945 році вступив не з переконання, а щоб уникнути депортації в Совєтський Союз.

На рідних землях совєтська влада вважала його «буржуазним націоналістом», «зрадником батьківщини», «ворогом трудового народу» і суворо стежила за тим, щоб його ім'я не потрапило на сторінки преси. На Закарпатті у післявоєнний період він був засуджений на вічне забуття. І знов не безпідставно. Його творчість до «визволення» була наскрізь «націоналістичною». Прославляючи неньку-Україну, він не написав жодного вірша на славу Леніна, Сталіна, компартії, дружби народів, подяки «старшому братові» і т. п. Більше того, в 30 роках він був співпрацівником крайньо націоналістичного й антисовєтського часопису «Українське слово» (Ужгород, 1932-38), а від 1938 р. шеф-редактором щоденника «Нова свобода», який був органом Волошинського уряду Карпатської України. Та найбільша його «провина» перед совєтською владою (з точки зору партійної номенклатури та КГБ) полягала в тому, що після війни він категорично відмовився повернутися «на рідину» (знаючи, що його там чекає) і залишився в еміграції.

На початку 50 років він пробував переселитися у Пряшів, який був центром українського життя Чехо-Словаччини, однак йому було відверто сказано: «Ти тут небажаний». В ті роки його і в засобах масової інформації Словаччини

почали цькувати як «буржуазного націоналіста». Приводом до цього стала грезвісна стаття І. Габаля «Буржуазний націоналізм — лютий ворог українського трудового народу» («Дружно вперед», Пряшів, 1952, ч. 9), в якій визначного письменника обпльовано наймерзеннішим способом.

Мабуть під впливом цієї статті він у своїх спогадах з 1952 року, названих «Гіркий хліб», з неймовірним болем звертався до своїх братів-закарпатців:

«До вас, земляки, моє слово: тримайтеся Рідної Землі, наче дитина нені. Ой, не знаєте ви, який гіркий хліб приходить їсти нещасному скитальцеві — хоч би він був і т. зв. «повноправним» громадянином, як ось я. Хіба що відречеться свого «я», але й тоді він завжди «чужинець». Скільки то наших братів пропало, розтратилося в чужому морі! Безхребетні залишили рідну мову, поженилися з чужинками, запряпали себе і дітей своїх, зробивши їх яничарами; втікають від свого імені, від своєї національності, ховаючись, наче щур, щоб, не дай Бог, хтось не довідався, що він українець. Я тримався і тримаюся іншого принципу: не цурався свого! Любив своє рідне, найкраще, найдорожче на світі!... Правда, за своє треба терпіти, страждати, зносити зневаги, часом погорди, пониження і глум. Багато горя перенести, щоб залишитися собою і не потонути в чужому океані. Ця боротьба коштує нервів, труду, здоров'я, треба мати надзвичайно велику дозу національної свідомості, витривалості, любови до свого рідного, щоб мати стільки сил утриматися і не застрягти в пропасті національної загибелі. І тому так мало зістається тими, чим вони є: «українцями» (Там само, ст. 219-220).

Від 1946 по 1952 р. В. Гренджа-Донський час від часу друкував свої короткі оповідання на сторінках пряшівських видань: «Пряшівщина» та «Дружно вперед». Потім настала довга вимушена перерва — до 1960 року, коли у Кисві з ініціативи Максима Рильського (та з його передмовою) з'явився збірничок «Ластівка з Пряшівщини», а в ньому 15 віршів В. Гренджі-Донського. Ця добірка допомогла йому повернутися на сторінки пряшівської української преси. Він стає постійним дописувачем «Дуклі» та «Піонерської газети», а в 1964 році у Пряшеві вийшла його перша післявоєнна збірка вибраних творів під назвою «Шляхом терновим», упорядкована М. Мольнаром, який помістив у ній ґрунтовний біографічний нарис про автора та коментарі до окремих віршів. Серед читачів, зокрема молоді, книжка втішалася великою популярністю. Її було нагороджено премією Словацького літературного фонду. Наступного 1965 року значна добірка віршів В. Гренджі-Донського увійшла до пряшівської антології «Поети Закарпаття» (упорядники О. Рудловчак і В. Микитась). Культурний союз українських трудящих у Пряшеві видав у 1968 р. його драматичну поему «Русалка», яку ставили сільські драмгуртки.

В 1969 році у Пряшеві випущено бібліофільське видання його віршів під назвою «Місячні ґруні», де було поміщено його автобіографію та 46 віршів, а в 1973 році повість для молоді «Петрик».

В Україні перша добірка 90 віршів В. Гренджі-Донського появилася щойно 1972 р. у Кисві під назвою «Шляхом терновим» (редактор Т. Коваль).

Всі ці книжки вийшли заслугою завідувача пряшівським українським видавництвом Івана Мацинського, братиславського літературознавця Михайла Мольнара та його дружини Лариси. В кожній з них переважають вірші про рідне Закарпаття, яке він ніколи не перестав любити, хоч від 1939 року не мав змоги побувати у рідному краї.

У 60 роках В. Гренджа-Донський став у Словаччині загально визнаним поетом. Його прийнято в члени української секції Спілки словацьких письменників. В 1962 р. на сторінках «Дуклі» (ч. 2) появилася ґрунтовна стаття О. Мишанича

до 65-ліття від дня народження В. Гренджі-Донського. Наступного року І. Мацинський там само (ч. 3) відзначив 40-річчя поетичного доробку В. Гренджі-Донського, а М. Неврлий прорецензував його збірку «Шляхом терновим» (1964, ч. 4).

В 1965 р. Гренджа-Донський одержав державну нагороду «За заслуги в розвитку української літератури в Чехо-Словаччині», про що повідомили навіть центральні чехо-словацькі газети «Правда» та «Руде право».

На сторінках української та словацької преси Чехо-Словаччини широко було відзначено і 70-ліття від дня народження В. Гренджі-Донського у 1967 році («Дукля», ч. 8; «Нове життя», 22, 25 та 29 квітня; «Піонерська газета» 10 квітня; «Дружно вперед» ч. 4; «Правда» 23 квітня; «Глас люду» 22 квітня; «Вечернік» 21 квітня та ін.).

Цей ювілей відзначила й київська «Літературна Україна» 30 квітня та журнал «Радянське літературознавство» (ч. 4, ст. 69-75) статтями О. Мишанича. Товариство українських студентів у Братиславі до цього ювілею поставило п'єсу В. Гренджі-Донського «Скам'янілі серця», з якою виступили не лише у Братиславі, але й на Пряшівщині та в Празі.

Ще ширше було відзначено 75-річний ювілей В. Гренджі-Донського в 1972 році. Майже паралельно з визнанням у Словаччині та в Центральній Україні ім'я В. Гренджі-Донського потрапило і на сторінки преси української діаспори. Про нього писали щоденник «Свобода» (Джерзі Сіті), чикагське «Українське козацтво», філадельфійська «Америка», скрентонська «Народня воля», торонтський «Новий шлях» та «Вільне слово», вінніпезький «Український голос» та «Вільний світ», паризьке «Українське слово», варшавське «Наше слово», Лондонський «Визвольний Шлях» та багато інших газет і журналів. На жаль, в обласній пресі рідного Закарпаття за весь післявоєнний період не було опубліковано ані одного рядка про В. Гренджу-Донського і не надруковано жодного його вірша навіть тоді, коли в Києві друкувалися його твори та статті про нього.

Найвизначніший письменник Закарпатської України помер 25 листопада 1974 року, не дочекавшись визнання на рідному Закарпатті.

Поховано його на братиславському цвинтарі Солов'ївна долина (Slávičie údole). На його могилі кам'яна плита з хрестом і бандурою. Під цим символом викарбувані слова: «Співець карпатських полонин Василь Гренджа-Донський» та строфа з його вірша:

«Люблю тебе, мій рідний краю,
Мов до матусі я горнусь.
Ридаєш ти — і я ридаю,
Смієшся ти — і я сміюсь».

Повною реабілітацією поета на Закарпатській Україні був 605-сторінковий збірник «Творів» В. Гренджі-Донського, що його видало ужгородське видавництво «Карпати» 1991 року в упорядкуванні Олекси Мишанича та з його вступною статтею. Це — вибране з усього доробку письменника: вірші, поеми, драматичні твори, оповідання та повісті. Це поки що найповніше зібрання його творчості, видане в Україні.

За двадцять років від смерти В. Гренджі-Донського зроблено чимало для вшанування пам'яті цього найвизначнішого письменника Закарпатської України. Справжнім подвигом у цьому відношенні можна назвати 12-томове видання «Творів Василя Гренджі-Донського», видане Карпатським Союзом у Вашингтоні 1981-1992 рр. під упорядкуванням та на кошти його дочки Зірки Гренджі-Донської (наклад — 250 прим.!). Вона є і авторкою першого життєписного нарису про батька «Ми є лишень короткі епізоди...» (Ужгород, 1993).

В його рідному Міжгір'ї приступлено до побудови пам'ятника в честь славного земляка. Там же в регіональній пресі видано кільканадцять статей про нього.

Все це є лише початком справжньої реабілітації В. Гренджі-Донського в його рідному краї.

Жовтень, 1994.

Іван ДОБОШ

Аспірант Інституту української літератури

НАН України

ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ «НАШ РІДНИЙ КРАЙ» ПІД РЕДАКЦІЄЮ О. МАРКУША

(Закінчення, 2)

«Коли вівчарі здохть овець, то кожен занесе до стайні молоко і там цідить через кусень полотна в один великий мідний котел. Той котел покладуть з молоком гріти. Коли вже молоко тепле, тоді кладуть кльиг, то є шлунок молодого ягняти, котре ще не їло сіна, лиш саме молоко, а в той шлунок покладуть сіль і молоко, аби то бродило. Коли покладуть кльиг, то знову гріють. Через недовгий час то молоко згущується. Коли вже густе, тоді знову його розмішують на рідке молоко. Тоді починають руками збирати і так роблять сир... Подає: Е. Бірос, уч. IV кл. горож. шк. в Ясеню «Полонинське життя в Ясені»¹⁸.

«Село Смерекова є на Верховині. В нім живуть самі верховинці, головне їх заняття хліборобство. Страва у них проста, небогата. Їдять кромплі (кромплі — місц. картопля — І. Д.), розсіл, фасолю, кашу, поливку (місц.: юшку — І. Д.), горох, гриби...

Розсіл готують так: газдиня набере з бочки капусти, налис води до горця (горнець — місц. каструля — І. Д.). Як то закипить, газдиня посолить, кине у миску дві жмені муки, влиє півлітри води, змішас ложкою і всипле до горця. Мало ще закипить, тоді газдиня візьме горнець і положить на стіл. Розсіл готовий, можна його сипати у миски та сербати (місц. їсти — І. Д.)».

Подала Анна Куртанич, учениця нар. школи
«Як готують страви в Смерековій»¹⁹.

«Прийде легінь зі старим чоловіком, — котрий має довгі вуса, — сватати дівку.

Легінь сяде під геренду (тут, біля хати, — І. Д.) і чекає, щоб дівка пішла до нього. Се є знак згоди. А вусатий сватач візьме рушник та зв'яже руки легіня і дівки. На цьому ще не закінчена робота сватача. Ще слідус токма (місц.: торг — І. Д.) за придане. За вівцю, паця, ниви, загороди, сад, а часом і за готові гроші. Лиш коли токма готова, можна приступити до дальшої розмови і назначити день свадьби...»

Дубове. Подали: ученики IV кл. держ. нар. школи.

«Свадьбовий звичай у нас»²⁰.

¹⁸ «Наш рідний край». Тячево, 1926-1927, річн. V, ст. 257-258.

¹⁹ «Наш рідний край». Тячево, 1931-1932, річн. X, ст. 223.

²⁰ «Наш рідний край». Тячево, 1924-1925, річн. III, ст. 2-4.

«Дівчата тримаються за руки і міцно стають в ряд одна пара за другою. Руками творять ніби міст. Задня пара приходиться під міст вперед, а другі співають:

Ходить жужень по жужині,
А дівчина по калині,
Граї, душко, граї...
Будем грати до суботи,
Буде сукня та й чоботи,
Граї, душко, граї...

Коли задні перелізли через міст, стають наперед. За ними йде друга пара, так міст кінця ніколи не має».

«Гуцульська забава. Мости»²¹.

Чимала заслуга журналу «Наш рідний край» у збиранні приповідок, приказок, вірувань, забобонів. Вони стосувалися різних сфер життя і побуту. Деколи редакція роз'яснювала, як виникли ті чи інші приказки, забобони. Для підтвердження сказаного наведемо один з матеріалів «Красний звичай».

«Чули ви вже приповідку: „Пропає, як камінь у воду упав“? Але чи знаєте, який початок та приповідка має, і яка глибока в ній є думка? Скажу вам. В давнині між слов'янами був такий красний звичай, що коли хтось мав ворога і з ним хотів помиритися, то вони обоє виходили над ріку. Там, кидаючи камінь у воду, говорили: „Так, як той камінь пропає у воду без сліду, так най пропає всяка ненависть між нами“.

Звідси маємо ту красну приповідку: „Пропає, як камінь у воді“.

Які то були б красні часи, коли б між нашим народом та між усіма людьми на землі пропала вся ворожнеча і ненависть — як камінь у воді.

Зачніть ті красні часи ви, не відчувайте ніколи жодної ворожнечі, жодної ненависти до своїх ближніх, до своїх знайомих»²².

А ось приклад забобонів:

«Не можна ніколи на лівому боці спати, бо тоді чорт перемагає Ангела та б'є його.

Хто хоче мати в новому році много грошей, мусить на Новий рік вмитися грішми.

Коли на дорозі когось перейде жінка, то біда, а коли чоловік, то гаразд».

«Забобони із Заднього. З конкурсового збірника В. Вальо, ученик гімназії»²³.

* * *

З 1927 р. в журналі «Наш рідний край» почав виходити додаток «Віночок для підкарпатських діточок». У зверненні до читачів редакція так обумовила цей крок:

«Зачинаючи сим числом Віночок друкуємо не як окрему прилогу, а як частину нашої новинки. Думаємо, що це буде полегшенням також для наших малих читачів. Однак, знаючи, що деякі наші читачі збирають і переплітають сі казочки і вірші окремо, — тому ця частина буде до кінця

²¹ «Наш рідний край». Тячево, 1935–1936, річн. XIV, ст. 21.

²² «Наш рідний край». Тячево, 1936–1937, річн. XV, ст. 112.

²³ «Наш рідний край». Тячево, 1937–1938, річн. XVI, ст. 53–54.

цього річника вміщена всередині новинки, аби можна її вибрати і можна окремо переплести»²⁴.

Фактично, ця вкладка була продовженням дитячого часопису «Віночок для підкарпатських діточок» (1920–1923 рр.), що виходив в Ужгороді. Обсяг вкладки у «Нашому рідному краї» не був постійним: 8, 6, 4 ст., виходила неперіодично. У «Віночку для підкарпатських діточок» друкувалися в основному пісні, коломийки, казки, бувальщини, перекази, приказки, вірші початкуючих авторів тощо. Проілюструємо вищесказане:

«Та кувала зозуленька
На зеленім дубі,
Та дай, Боже, здоров'ячко,
Моїй мамці любій.
Та кувала зозулиця
На букові вранці,
Та дай, Боже, здоров'ячко
Нянькові та мамці.

(Кваси) Подав: Р. Гудешнюк, ученик нар. школи»²⁵.

«Яка вода, такий млин,
Який тато, такий син.
Яка донька, така мати,
Хто їх годен догусляти.

Подав: Михайло Міхня, ученик горож. школи в Рахові»²⁶.

Приказки:

«Де с добрі люди, там біди не буде.
Одна корова всю череду споганить.
Кожна робота легка, коли охотно її робити.
Де все гбстина, там голод недалекий»²⁷.

Чимало місця «Наш рідний край» відводив поезії. Тут друкувалися майже всі поети Закарпаття того періоду: В. Гренджа-Донський, Ю. Боршош-Кум'ятський, М. Божук-Штефуцова, Д. Зубрицький-Торисин, Ф. Вільшицький (Ф. Потушняк), М. Кабалюк, П. Міговка та деякі інші. Крім них українські поети: О. Олесь, Марійка Підгірянка, Гнат Хоткевич...

Аналізуючи поезію «Нашого рідного краю», зауважимо, що твори не відзначалися високими художніми якостями. По суті, вони писалися для дітей і була переспівами народніх пісень або коломийок. Головна тема — опис краси рідного краю: полонин, гір, потічків тощо. І все ж ця поезія зробила добру справу у прищепленні дітям любови до рідного слова, краю.

Як вийняток, на сторінках часопису було опубліковано декілька віршів на патріотичну та соціальну тематику. З ними, в основному, виступали поети В. Гренджа-Донський та Ю. Боршош-Кум'ятський.

«28.X.1918

Вставай, народе, зривай кайдани,
Виріж тиранів, катів убивай,

²⁴ «Наш рідний край». Тячево, 1926–1927, річн. V, ст. 145.

²⁵ «Наш рідний край». Тячево, 1930–1931, річн. IX, ст. 158.

²⁶ «Наш рідний край». Тячево, 1931–1932, річн. X, ст. 233.

²⁷ «Наш рідний край». Тячево, 1936–1937, річн. XV, ст. 15.

За наші сльози, за наші рани,
 За наші муки, — згинуть тирани.
 Раби, до бою, за любимий край.
 Родину бідну жалем морили,
 З костей по полю була би гора, —
 Стріляли, били, кровцю розлили...
 Країну рідну на хрест прибили...
 Раби, вставайте, вставайте, пора...

В. Гренджа-Донський»²⁸.

«У нас не так...
 У нас не так, як у вас,
 У нас не мелють млини,
 Не порошок
 Пшенична
 Мука,

В мельника мозольна
 Рука.
 Бідні ми, дуже бідні.

І поле у нас
 Без пшениці,
 А в селах боком похилені
 Дзвіниці.
 У нас не так, як у вас.

У нас на горах
 Цвіте лед,
 А в хатах на столі
 Плаче хліб,
 Бо його в нас мало,
 Дуже мало,
 А нас с много.

У нас не так, як у вас.
 У нас коло млина верби
 У воду похилились,
 А люди геть усі
 Пожурились.
 По наших селах
 Тихо,
 Співає тільки
 Лихо,
 І цвіте горя-цвіт.
 У нас не так як у вас.

У нас не мелють млини,
 не порошок
 Пшенична мука.
 У мельника мозольна
 Рука.

Ю. Борош-Кум'ятський. На Верховині, 1930»²⁹.

Заслуговують уваги вміщені в часописі поезії на релігійну тематику. З ними виступали майже всі поети Закарпаття того часу. Цей жанр поезії літературознавцями не досліджений ювсім, хоч ця поезія мала вплив на молоде покоління не менший, ніж, скажімо, лірико-патріотична.

Характерним зразком такої поезії є вірш Ф. Вільшицького (Ф. Потушняка) «Два ангели»:

По небі ясним, як кришталь
 Прекрасний ангел пролетів.
 На світ заснулий він глядів
 І зір блищав його, як сталь.
 В руках він зорі ясні мав
 Й по світу радість розсівав...

²⁸ «Наш рідний край». Тячево, 1925-1926, річн. IV, ст. 17.

²⁹ «Наш рідний край». Тячево, 1929-1930, річн. VIII, ст. 16.

Но меркне небо, кругом мрак,
Таємний другий вже крадеться.
Де стане, чорний сум здійметься,
Тумани шепчуть, гнесь байрак.
В руках він смолоскип держить,
Що грізно небом мерехтить.

Вони проходять, й тихо час
В плащу іде чорнім та яснім.
Вони в тумані йдуть нічним,
В кружлянні дивнім навкруг нас.
І ангел білий літаючи
Побідить чорного вночі»³⁰.

З початкуючими авторами редакція листувалася. Листування велося, в основному, на останній сторінці під рубриками «Пошта редактора» або «Пошта діда Марка», що вміщувалися на обкладинці.

Ось деякі поради молодим авторам:

«В. Щ. та А. П. Виш. Студене. Вірші є досить добрі. Пан редактор із задоволенням би їх видрукував, коли б знав упевнено, що ви самі написали, а не виписали з книжок, як то звикли робити декотрі малі (і великі) поети.

ВШ. Рахово — Твої вірші ще слабенькі. Маєш ще много читати і вчитися»³¹.

«Ж. Хуст. Вірш слабий, оповідання неактуальне. Пишіть інше.

Ф. Т. Волове — До віршів ще перо тяжке. Ані рими, ані ритміки, ані думки.

А. Ч. Білки. Перша строфа вдалася, але дві інші кульгають. Пиши дещо інше»³².

В останніх річниках часопису «Наш рідний край» з'явилася рубрика «Бібліографія». Але вона не знайомила читачів з новими авторами, не давала анотацій на ті чи інші видання, а тільки констатувала появу книжечок, виданих редакцією часопису. До речі, їх щороку виходило чимало. Ось деякі з них, що вийшли у 1937–1938 рр.:

- «1. ОМ „Казки“ (з образками);
2. Т. Злоцький: „Вибір з поезій“;*
11. О. Маркуш: „Пам'яті батька Духновича“;
15. Ю. Боршош: „Весняні квіти“;
21. О. Маркуш: „Чужі краї, чужі люди“»³³.

Як й інші дитячі журнали, «Наш рідний край» мав свої специфічні рубрики, сторінки. Одна з них — «Доростовий куток». Під цією рубрикою висвітлювалася діяльність і давалися поради підлітковим членам чехо-словацького Червоного хреста. Завдання цієї організації редакція формулювала так:

«Не забудьте про програму дороста: слідкуйте за чистотою тіла, учбової кімнати, двору, гартуйте тіло і душу. Праця у доросту є працею для добра ближніх і для добра самого себе»³⁴.

³⁰ «Наш рідний край». Тячево, 1930–1931, річн. ІХ, ст. 47.

³¹ «Наш рідний край». Тячево, 1931–1932, річн. Х, — обкладинка.

³² «Наш рідний край». Тячево, 1929–1930, річн. VIII, — обкладинка.

³³ «Наш рідний край». Тячево, 1937–1938, річн. XVI, — обкладинка.

³⁴ «Наш рідний край». Тячево, 1936–1937, річн. XV, ст. 16.

Крім цього, редакція радила молоді подорожувати, садити дерева, листуватися зі школярами з інших частин республіки, світу, допомагати старшим тощо. Словом, допомагала виховувати молоде покоління.

«Пластовий куток» — ще одна популярна рубрика в часописі, що розповідала про життя пластунів і дитячої організації «Пласт», дуже поширеної серед молоді. Наведемо матеріал з цієї рубрики:

«Цього року (1933 — І. Д.) відбувся четвертий світовий з'їзд пластунів в Геделс на Мадярщині, в королівському парку недалеко від Будапешту.

Та поїхали вони добре підготовлені, щоб не зостатися позаду других пластунів світу.

Приготовлялися вони в таборі в Солочині, коло Сваляви. Від ранку до вечора вправлялися в народніх танцях, хорових співах і приготували п'єсу „Запорожець за Дунаєм“...

Мадярські пластуни вітали наших музикою та їх пластовим гаслом: „Гуй, гуй, гойра!“. Наші пластуни відповіли своїм гаслом: „Скоб — сильно, красно».

Роман КУХАР

ПРО НЕЗДІЙСНЕНІ ЗМАГАННЯ ДО СПІВОЧОГО ІДЕАЛУ

Олександр (Олесь) Ройко народився в Західній Україні в 1912 р. Закінчивши Малу Семінарію у Львові, він студіював музику у Вищому Музичному Інституті ім. Миколи Лисенка. В 1938 р. став відомим у музичних колах Львова після свого блискучого виступу в партії Радамеса, коли проф. Одарка Бандрівська, небога Соломії Крушельницької, поставила на театральній сцені Інституту частини з опери Верді, «Аїда», в рамках Академічних вечорів вокальної класи цієї музичної консерваторії. Крім Олеся, в чоловічій ведучій партії заблистала своїм талантом у головній ролі Стефанія Крацило.

І їй, драматичному сопрано, і йому, героїчному тенорові, заповідали тоді велику оперну кар'єру, на що вони обоє мали щедрі завдатки. І він, і вона визначалися широкими голосовими діапазонами, значною силою голосової емісії, дзвінким металічним тембром, музикальністю та юною посвятою. На жаль, Друга світова війна перервала студії Олеся і Стефи. Його забрали до польського війська і кинули на німецький фронт, де він потрапив у полон, а їй довелось залишити Львів після совєтської окупації Західної України в 1939 р.

З того часу довго не було про них ніяких відомостей, бо до совєтів вони вже не повернулися. В 1941 р. Ройко та його друг з Музичного інституту, баритон Василь Матіяш, тоді вже абсолювент Богословської Академії у Львові, стали членами-солістами мандрівного хору Володимира Божика, що саме тоді вирушив у турне по Німеччині. І Ройко, і Матіяш залишилися згодом у Відні, де в Музичній консерваторії продовжили свої вокальні студії. Ройко вивчав дикцію і голосознавство спочатку у проф. Державної консерваторії Грарута, а потім у проф. Елемара фон Йона у відомій віденській Музичній школі. Після арешту студентів «Січі» у Відні її член Ройко попав у горезвісний концтабір «Сталяг», де зазнав дошкульних фізичних знущань. Це не зламало крицевий характер Олеся, і після звільнення з табору він продовжив свої студії. В 1944 р. Ройка, разом з іншими нашими студентами вокального відділу Музичної школи

в Відні покликали до «воєнно важливої» примусової праці, де він знову втратив дорогоцінний студійний час. А все ж, повен запалу, у вільний від праці час він вивчив оперний репертуар біля десятка тенорових партій (в тому числі опер Верді «Масковий баль», «Трубадур», «Ріголетто», «Аїда», Пуччіні «Богема», «Тоска», «Турандот»), готуючись здобути ангажемент до одного з місцевих оперних театрів. Водночас виступав перед українською публікою в концертах і в оперній виставі «Запорожця за Дунаєм», що їх організувала Віденська «Січ» у співпраці з українським Громадським Комітетом Відня. Під кінець 1944 р. приїхала до Відня Стефанія Крацило (заміжня Сас), що включилась у наше музичне життя столиці. Разом з Любомиром Мацюком виступила у вечірньому концерті у великій залі Бетовена, а з Ройком і Левом Рейнаровичем співпрацювала у вокально-інструментальному ансамблі під керівництвом диригента Львівського оперного театру Лева Туркевича. Ще до виїзду до Відня Стефа була артисткою хору того ж Львівського оперного театру, що прославився під час німецької окупації Львова.

Після переспівів перед австрійськими оперними менеджерами Олеся Ройка заангажували навесні 1945 р. на партії першого тенора у віденській Народній опері (Фольксопера). Здавалось, таки усміхнулася доля нашому обдарованому співакові, заповідалася блискуча оперна кар'єра. Проте загроза совєтської окупації Відня не дозволила йому скористатися престижним ангажементом. Він і тоді виявив свою притаманну твердість характеру, пожертвувавши кар'єрою оперного співака в підсовєтській Австрії заради вільного, хоч непевного буття буздержавного громадянина в Західній Європі. Другої такої нагоди стати професійним співаком, на жаль, не трапилося. А взагалі, викоріненому з рідного ґрунту мистцеві-вокалістові добиватися на чужині вершин співочого звершення — це часто, мов той Сізіфів труд. Співоча діяльність — надто коштовне заняття для незаможних і безпритульних. Такими людьми оперні контрактори не цікавляться.

У своїх пошуках місця під сонцем, аж до еміграції в Канаду, довелось О. Ройкові зазнати всього, аби втриматися на поверхні життя. Його друзі-співачи з Музичної консерваторії, Іван Задорожний (1916-1972), Василь Матіяш (1911-1982), Любомир Мацюк (1916-1991), один по одному у своїх поривах до «блакитної троянди» повідходили у вічність. Нарешті недуга і стареча неміч здолали міцний організм Олеся, і він залишив цей світ на найдальшій північно-західній окраїні Британської Колумбії в Канаді («де вже тільки ведмедам воля» — як він жартував) 21 серпня 1993 р.

А яка ж доля судилась його партнерці з «Аїди», Стефі Крацило-Сас? Ще задовго до її виїзду з Європи в Канаду виступала вона солісткою в різних концертах (в одному видатному, під час поминальної Служби Божої за св. пам. Митрополита Андрея в катедрі св. Стефана у Відні), і роки згодом у Канаді. Проте дальші сліди її співочого буття затерлися в «чужій-чужениці». Така доля вирваних із рідного ґрунту співців. У тузі за втраченою Батьківщиною проходило життя старшого покоління мистців, молодше зуміло пристосуватися до вибраної країни, а їх батькам годі було.

Щодо Олеся Ройка, то він болів до кінця життя долею zagrożеної московською ненаситною жадобою України, втішався її незалежністю, але спокою душі знайти вже не міг. У пошуках особистого замирення після нездійснених поривів віддалився від людських осель, аби бути близько з Богом у довкіллі первісної природи. Останні роки життя займався бджолярством, не раз по-філософськи звіряючись у своїх листах: «Якби люди були такі справедливі, як бджоли, то й легше було б жити на цім світі».

Софія НАУМОВИЧ

«МАНДРИ» ГАННИ ЧЕРІНЬ

Ганна Черінь — це чи не перша українська мандрівниця по далеких і близьких країнах, — на зразок легендарного Миклухи Маклая, що зі своїм чоловіком Степаном об'їздила пів-світу. До того ж вона, з жилкою журналістки, має звичай носити з собою нотес і записувати все цікаве, — для використання у пресі чи її окремими виданнями.

Перед нами три її книжки: «Їдьмо зі мною знов», видана «Словом» 1990 р., «Люстро мого життя», видана у Києві 1992 р. та «Мандри», видані у київському «Всесвіті» 1994 р.

Треба подивляти Ганну Черінь за її спостережливість, зокрема в різних екзотичних країнах, щодо способу життя, звичаїв, харчування та мистецтва корінних мешканців країн, куди «білі люди» внесли свої звичаї, чи пак — спосіб життя, поєднаний з бажанням швидкого збагачення. Авторка описує народні звичаї тубільців поруч зі стандартними описами готелів та ресторанів, включно з харчуванням, — зразків американської цивілізації. Всюди вона підкреслює прояви жебрацтва, зокрема дитячого, серед тубільців, як наслідок розвиненого туризму, та манії купівлі різних сувенірів серед туристів.

Подорожі Ганни її Степана Панькових — вона з нотесом, він з фотоапаратом, дали багато важливого матеріалу в ці три збірки оповідань про чужі країни. Від американських провінцій, до Фіджі, Перу, Іберії тощо. Наші мандрівники знаходили українців у найбільш несподіваних країнах, і присвятили їм бодай кілька сторінок. Найбільше українців зустрічасмо у збірці «Люстро», де авторка дає картини українського життя в Америці і в Україні, з іронічними вставками про москалів та їхні совєтські ідеї, що зникли, як миляні бульбашки.

Масмо все-таки невеличке зауваження: побувавши у Франції, авторка, на жаль, не відвідала ні українських церков, ні бібліотеки ім. Симона Петлюри, ані НТШ у Сарселі. В Італії не зайшла ні до св. Софії, ні до Малої і Великої семінарій, ні до Українського Католицького Університету св. Климентія. Побувавши в Англії, не зайшла до редакцій «Визвольного Шляху» і «Української Думки», до Філії Українського Католицького університету та інших установ. Чому? Тільки сдина Австралія мала честь бути не тільки на її літературних вечорах, зорганізованих Дмитром Нитченком, але й тішитися її відвідинами українських установ. Європейські читачі Ганни Черінь радо б вітали її особисто.

Книжки Ганни Черінь зацікавляють українського читача своєю екзотикою, українським патріотизмом і... сатирою на москалів. Численні світлини Степана показують красвиди з неодмінними портретами Авторки — як доповнення розповіді. Тож вітасмо Авторку 32 цікавих книжок, — деякі з них уже починають появлятися друком в Україні.

Посмертні згадки

Провід Організації Українських Націоналістів із невимовним сумом та великим жалем повідомляє членство ОУН і українське громадянство в Україні і в діаспорі, що в понеділок, 29 травня 1995 року, у Вінніпегу (Канада), по довгій та тяжкій недозі відійшов у вічність на 84 році свого трудолюбивого життя

сл. пам. ПЕТРО БАШУК-ЧОК

провідний член Організації Українських Націоналістів, у якій виконував різні обов'язки, довголітній член Головної Ради ОУН, активний діяч Організації Українського Державного Фронту, політичний та громадський діяч на Рідних Землях і поселеннях у Німеччині, Бельгії та Канаді.

Народився Покійний 26 листопада 1911 року в селі Пивовщина, Сокальського повіту. Початкову освіту осягнув у селі Себечів, а середню здобув у приватній гімназії Отців Редemptористів у Збоїських і в державній гімназії у Перемишлі. Вже в гімназії належав до Пласту. Був прийнятий на студії в Лювенський університет (Бельгія), але польська влада не дозволила йому виїхати за кордон, тому розпочав студіювати журналістику, але ці студії були припинені внаслідок ув'язнення та вивезення в концентраційний табір у Березі Картузькій, з якого був звільнений в 1935 році. Працював у різних ділянках, був організатором Кружків «Рідної Школи», «Просвіти», ощадностевих станиць Українського банку та об'їздив повіти Сокальський, Радехівський, Раву Руську, а також відвідував у часі своїх поїздок Холмщину та Волинь. У 1937 році із В. Сидором та В. Макарем організував першу самооборонну групу «Вовки». Заарештований в 1937 році в Сокалі, був ув'язнений у Бригідках протягом 22 місяців. З тюрми втік у липні 1939 року та виконуючи доручення Крайової Екзекутиви ОУН, виїхав на Полісся з метою підготувати терен для можливого повстання. Там і організував самооборонну групу «Січ», яку перейменовано на «Лозове козацтво».

В нових обставинах був далі активним, працював в Українському Допомоговому Комітеті на Холмщині і Підляшші як організаційний референт, а також організував сільські кооперативи і «Рідну Школу». Брав активну участь у вишколі та підготовці Похідних Груп ОУН. У січні 1941 р. був конфінований німцями та перевезений до Кракова з гострою заборонаю повертатися на українські етнічні землі.

З вибухом німецько-совстської війни нелегально дістався до Львова і через УДК одержусь призначення на управителя Переходової станиці для полонених на Клепарові. Арештований німцями в січні 1943 року, попав до концентраційного табору в Авшвіці, з якого його звільнено в грудні 1944 року.

Перебуваючи деякий час у Кракові, Братіславі, Празі та Відні, Покійний переїхав згодом до Мюнхену, а пізніше до Бельгії. Брав участь у Світовому Конгресі Молоді у Празі в 1946 році як умандатований делегат «ПАКС РО-

МАНА». Працюючи активно в цій ділянці, брав участь у Конгресах «ПАКС РОМАНА» в Касаблянці (Еспанія) та Фрібургу (Швейцарія).

В Німеччині працював у Лізі Українських Політичних В'язнів, а в Бельгії був співпрацівником Українського Допомогового Комітету та членом студентської організації в Лювені.

В 1949 році переїхав разом з родиною до Вінніпегу (Канада) і негайно включився в громадську працю Ліги Визволення України і Спілки Української Молоді, був членом Центральних Проводів цих організацій, співзасновником Кредитової кооперативи «Віра» та виконував відповідальні обов'язки як член Екзекутиви і член Президії Конгресу Українців Канади, Головної Управи Братства Українських Католиків Канади, Крайової Управи Спілки Української Молоді, Головної Управи Ліги Визволення України, Головою організаційної Комісії побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вінніпегу. Він був також членом-засновником Фундації імені Тараса Шевченка та членом Дирекції цієї Фундації, членом Видавництва і кореспондентом «Гомону України», організатором Товариства Української Студіюючої Молоді ім. Миколи Міхновського і Спілки Української Молоді в Канаді, Аргентині, Бразилії та Парагваю; організатором вишкільних таборів Спілки Української Молоді, членом Верховної Управи Братства Святого Миколая, довголітнім управителем Видавництва «Поступ» тощо.

За свою активну і віддану працю був нагороджений Шевченківською медалею, а також Почесними грамотами Централі товариства «Просвіта», Товариства Української Студіюючої Молоді ім. Миколи Міхновського в Аргентині та Видавництва «Поступ» у Вінніпегу.

Славної пам'яті Петро Башук-Чок виконував багато окремих доручень Провідника, Голів та Проводу ОУН, зокрема йому було доручено бути зв'язковим та промотором організаційного життя у Південній Америці. Виконуючи ці доручення, він часто їздив до цих країн. Його заходами був зорганізований Комітет побудови пам'ятника сл. пам. Григорієві Мацейку-Гонті в Буенос-Айресі (Аргентина).

З його відходом Організація Українських Націоналістів втратила ідейного, відданого, карного, активного члена, а багато установ, товариств та організацій — свого працюючого члена і керівника.

Провід ОУН висловлює глибоке співчуття донькам Покійного — Оксані, Ірині, Богданні та Ладі, всім членам Родини, близьким друзям, а також і Проводам всіх тих установ, у яких Покійний залишив слід своєї доброї праці. Нехай його діла залишаться для нас прикладом для наслідування та як вічний пам'ятник його жертвенної праці. Нехай канадська земля буде йому легкою.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

**ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

Провід Організації Українських Націоналістів з великим сумом та жалем повідомляє членів ОУН і українське громадянство, що в п'ятницю 2 червня, 1995 року, в Торонто (Канада), після тяжкої недуги відійшов у вічність на 83 році життя

сл. пам. ВАСИЛЬ БЕЗХЛІБНИК–БЕРКУТ,

провідний член Організації Українських Націоналістів, член Президії Світового Українського Визвольного Фронту, Генеральний Секретар Світового Конгресу Вільних Українців, політичний в'язень польських і німецьких концентраційних таборів і провідний діяч громадських організацій і установ в Україні та в західній діаспорі.

Василь Безхлібник народився 27 лютого 1913 року в селі Соколів Камінко-Струмилівського повіту. Середню освіту здобув у філії Академічної гімназії. Після річного торговельного курсу поступив на економічні студії в Берліні, а потім у Мюнхені, а також прослухав річний бібліотекарський курс в Оттавському університеті.

Арештований у 1933 році у зв'язку з атентатом Миколи Лемика на совєтського консула у Львові, засуджений на 4 роки. Вдруге арештований у березні 1939 року, але був звільнений перед приходом Червоної армії до Львова в 1939 році. Знову заарештований восени 1942 року в Берліні й ув'язнений в тюрмі на Александерпляц і в концтаборі Саксенгавзен.

Як Тереновий Провідник ОУН в Німеччині, причинився до створення організаційної мережі ОУН на цьому терені, а також виконував різні інші організаційні доручення.

Переїхав з дружиною в 1948 році до Канади. Від 18 березня 1950 року постійно мешкав у Торонто, де брав активну участь у розбудові організаційної мережі, а також громадських установ. Був Головою Крайової Управи Ліги Визволення України, секретарем Президії Світового Конгресу Вільних Українців, секретарем Делегатури АБН в Канаді, членом Ліги Українських Політичних В'язнів, адміністратором Фонду Оборони України та директором Видавничої спілки «Гомін України» (1950–1953 рр.). Як делегат Антибольшевицького Б'юро Народів, брав активну участь у міжнародних конференціях. Ще до війни працював у Львівському Промисловому банку, а в Канаді — у Виробничо-будівельних спілках і протягом кількох років очолював їх. Від 1961 року працював бібліотекарем університету в Гвельфі, а пізніше — для уряду провінції Онтаріо.

Втрата сл. пам. Василя Безхлібника–Беркута є дуже болючою для Організації Українських Націоналістів.

Похорон відбувся 6 червня 1995 року в Торонто.

Нехай пам'ять про Нього збережеться на довгі літа, а канадська земля хай буде йому легкою.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

**ПРОВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

Повідомляємо членів Організації Українських Націоналістів та українське громадянство в Україні й на поселеннях, що в п'ятницю, 9 червня 1995 року, на 83 році служіння Богові й Україні після важкої недуги відійшов у вічність у м. Вінніпегу (Канада)

сл. пам. отець митрат СЕМЕН ІЖИК,

заслужений священик, націоналіст, громадський діяч, провідний член Організації Українських Націоналістів і Організації Українського Державницького Фронту, активний діяч Антибільшовицького Б'юро Народів, кол. в'язень німецьких тюрем і концтаборів, довголітній редактор тижневика «Поступ» і редактор українських радіо-телевізійних передач, автор багатьох праць і власних споминів.

Всч. отець митрофорний протоієрей Семен Іжик народився 17 березня 1913 року в селі Нижнє Висоцьке, рай. Турка над Стриєм. Середню освіту здобув у Малій Духовній Семінарії, а богословські науки студював у Духовній Семінарії в Перемишлі. 19 травня 1940 року був висвячений на священика Української Католицької Церкви. Душпастирював, а водночас і вчителював у селах Лемківщини. Як член Організації Українських Націоналістів був активним учасником підпільної діяльності проти німецьких окупантів. Заарештований Гестапом у Дрогобичі перебував у гестапівських в'язницях у Дрогобичі, Сяноку, Тарнові і в Кракові-Монтелюпіх, а потім німці запроторили його в концентраційні табори: Гросс-Розен біля Авшвіцу, Бухенвальду і Берген-Бельзен. Із цього концтабору його визволила британсько-канадська армія 15 квітня 1945 року.

Вийшовши на волю, всч. о. Семен душпастирював у таборі переміщених осіб ім. Миколи Лисенка в Ганновері (Німеччина), сповняв обов'язки душпастиря, катехита, організатора Пласту і як патріот-націоналіст був завжди активний у різних ділянках організованого життя.

19 жовтня 1947 року о. Семен Іжик прибув до Вінніпегу (Канада), і включився з повною наснагою і запалом у душпастирську працю в Українській Католицькій Церкві, а водночас і в громадську, політичну та журналістичну діяльність, а зокрема працював у молодечих організаціях і спортивних клубах. Був видавцем дитячого журналу «Мій Приятель», головним редактором тижневика «Поступ», писав п'єси для дітей, написав кілька праць, а теж і свої спомини з перебування в нацистських концтаборах.

Засяг діяльності всч. отця митрата Семена Іжика був багатогранний, він був активним і провідним членом Організації Українських Націоналістів, протягом багатьох років був членом Головної Ради ОУН, брав активну участь в Братстві Українських Католиків Канади, Ліги Визволення України, в Делегатурі Антибільшовицького Б'юро Народів, ПЛАСТІ, працював секретарем Світової Ліги Українських Політичних В'язнів, та Канадської Федерації Етнічної Преси. Організував і керував українськими радіо-телевізійними передачами у Вінніпегу.

Як активний учасник Конференцій та Великих Зборів Організації Українських Націоналістів, конгресів Комітету Українців Канади, Світового Конгресу Вільних Українців, мав особливий дар промовляти, тому дуже часто його запрошували

як головного промовця на українських національних святах. Як голова Делегатури АБН брав участь у міжнародних конференціях.

За його віддану працю для Церкви і народу був нагороджений багатьма нагородами: Шевченківською медалею, за журналістичну діяльність отримав від генерального губернатора Канади Едварда Шраєра, за громадську діяльність отримав нагороду з рук посадника міста Вінніпегу Степана Дзьоби, а також від Канадської Федерації Етнічної Преси. Всеч. отець митрат. Семен Іжик був капеляном Централі Українців Католиків Манітоби, капеляном Спільки Української Молоді та Станиці Дивізійників у Вінніпегу. За його віддану, постійну душпастирську працю Патріярх Йосиф підвищив о. Семена до сану митрофорного протоієрея Української Католицької Церкви.

Відхід у вічність сл. пам. отця митрата Семена Іжика, це велика втрата для Церкви й українського народу. Це втрата для Організації Українських Націоналістів і для тих багатьох установ, організацій, товариств, бо це був велетень праці та дії. Постійна, щоденна праця була основою його життя, і ціле своє життя він присвятив Богові й Україні. Провід Організації Українських Націоналістів висловлює вдячність вірному та відданому членові за те, що він так багато зробив для того, щоби Україна була вільною. Нехай Всевишній нагородить його за терпіння в тюрмах та концентраційних таборах, а також за його багатогранну працю.

Нехай чужа земля буде йому легкою, а добра пам'ять про його діла і чини збережеться між нами на довгі літа.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

ПРОВІД

Організації Українських Націоналістів

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

Н. Д. Полонська-Василенко: «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК» — Нарис історії. Видання Академії Наук України — Інститут Української Археології, Київ, «Наукова Думка», 1993. Репринтне перевидання видання Авторки з 1955-1958 рр., що появилoся в Мюнхені у двох томах. Це перевидання підготувала і провела Редколегія у складі десяти осіб під головуванням П. С. Соханя, як відповід. редактора. Обкладинка тверда, формат — 19 x 15,5 см., стор. друку — 414.

«У ПІВСТОЛІТНИХ ЗМАГАННЯХ» — Вибрані листи до Кирила Студинського (1891-1941). Видавець, Видавництво, місце і рік появи — як повище. Збірку впорядкували — Оксана Гайова, Уляна Едлінська і Галина Свар. Автор передмови — Уляна Едлінська, редактор — Нонна Крюкова. Обкладинка тверда, формат — 19,5 x 13 см., стор. друку — 678. Сам же К. Студинський — академік, який жив і працював науковцем під час чотирьох державних утворень на землях України. Серед кореспондентів виступають О. Барвінський, Б. Грінченко, М. Грушевський, Б. Лепкий, Ф. Колесса, С. Людкевич та багато інших.

Роман Сербин: «ГОЛОД 1921-1923 і УКРАЇНСЬКА ПРЕСА В КАНАДІ». Видання Академії Наук України з нагоди Сторіччя Українського Поселення в

Канаді і в сімдесяті роковини першого великого голоду в Україні як документи історії української діаспори. В кінцевому розділі книги поміщено певну кількість важливих ілюстрацій. Видавець — Українсько-Канадський Дослідчо-Документальний Центр, Торонто-Київ, 1992. Обкладинка м'яка, формат 26 x 20 см., стор. друку — 704.

Марина Мухіна: «УПОКОРЕННЯ ГОЛОДОМ». Збірник документів. Переклади при співучасті Марини Мухіної як впорядника, автора передмови, коментарів тощо. Техн. ред. — Майя Притикіна, ред. — археограф — Тетяна Козій, художник — Сергій Сергієв і гол. ред. — Оксани Васелюк. Видання Академії Наук України, Археологічна Комісія, Інститут Української Археографії, Київ, 1993. Ця праця — це збірка документів про голод в Україні 1932-1933 рр. Всі документи подані в українській мові, як і повинно бути. Обкладинка м'яка, формат — 20 x 14,5 см., стор. — 310, плюс зміст.

Василь Іванишин: «МОВА І НАЦІЯ» — тези про місце і роль мови в національному відродженні України. Видання четверте, доповнене. Загальна редакція — Я. Радевича-Винницького. Вид-тво «Відродження» Дрогобич, 1994. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 20 x 13 см., стор. друку — 217, плюс зміст, плюс реклямні сторінки.

Ольга Терлецька: «ЛЮБІЙ УКРАЇНІ З ЧУЖИНИ». Збірка поезій, видання Авторки під патронатом Крайової Управи СУАВстралії, Мельборн, 1980. Обкладинка м'яка, ілюстрована по мистецькому, формат — 18,5 x 12,5 см., стор. друку — 231. «ЧЕРЕЗ КЛАДКУ». Збірка поезій, том II, Мельборн, Австралія, 1984, з допомогою (фінансовою) Фундації ім. Л. Склепковича. Обкладинка м'яка, ілюстрована мистцем М. Окопним (в обидвох томах), формат — як повіще, стор. друку — 320.

«КРИВАВА КНИГА» — передрук книги під такою ж назвою, що появилася у двох частинах 1919-1921 рр. у Відні з матеріалами Уряду УНР про заходи, щоб Західня Україна не була залишена під Польщею. Упорядкування матеріалу, передмова і пояснення — Я. Радевич-Винницький. З Видавничої фірми «Відродження», Дрогобич, 1994. Обкладинка тверда, оздоблена, формат 19,5 x 13 см., стор. друку — 266, плюс «Пояснення слів» — 4 ст., плюс інші додатки.

Дмитро Соловей: «ГОЛГОТА УКРАЇНИ», частина I, про «Московсько-більшевицький окупаційний терор в УРСР між першою і другою світовою війною. Це повторне видання появилось 1993 р. у Видавничій фірмі «Відродження», Дрогобич, директором якої є Петро Бобик, комерц. директором Левко Клепак, головним редактором — Василь Іванишин, і техн. ред. Євген Гнатик. Обкладинка — тверда, оздоблена, формат — 21 x 14 см., стор. друку — 288. Первісне видання тієї книжки появилось у Вінніпегі, Канада, заходами «Українського Голосу».

«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» — короткий огляд, видання друге, виправлене. Редактор книжечки — Василь Іванишин. Ця книжечка видана на зразок тої, що появилася у США в 1986 році з рамени Шкільної Ради при УККА. Видавн. фірма «Відродження», Дрогобич, 1992. Обкладинка м'яка, ілюстрована художньо, формат — 20 x 14 см., стор. друку та ілюстр. — 48.

Олекса Мишанич: «„КАРПАТОРУСИНСТВО“, ЙОГО ДЖЕРЕЛА Й ЕВОЛЮЦІЯ У ХХ ст.» Видавн. фірма «Відродження». Дрогобич 1992, обкл. м'яка, формат — 17 x 12 см., стор. друку — 54.

Любомир Винар: «СИЛУЕТИ ЕПОХ — ДМИТРО ВИШНЕВЕЦЬКИЙ, МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ», Історичні розвідки. Видання Галицького Осередку

Українського Історичного Товариства ім. М. Грушевського. Впорядник і автор передмови — Євген Пшеничний, редактор — Василь Іванишин, художник — Петро Гейдик. Видавнича фірма «Відродження», Дрогобич. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 20 x 14 см., стор. друку — 184.

Ковба Ж. М.: «ПРОСВІТА — СВІТЛО, ЗНАННЯ, ДОБРО, І ВОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ». (До 125-річчя з дня заснування). Гол. ред. — Василь Іванишин, техн. ред. — Євген Гнатик, Видавнича фірма «Відродження» під головством Петра Бобика, з друкарні Львівського «Атласу». Обкладинка тверда, оздоблена, деякі ілюстрації, формат — 21 x 14 см., стор. друку — 128.

П. С. Сохань, В. І. Уляновський, С. М. Кіржаєв: «М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ І АКАДЕМІЯ». Ідея, змагання, діяльність. Редактори — Людмила Анастасьєва, Наталя Черкащенко, Георгій Сергєєв (худ. ред.), Майя Притикіна (техн. ред.). Видання Академії Наук України, Інститут української археології. Київ, 1993. Обкладинка м'яка, ілюстрована, формат — 20 x 14 см., стор. друку — 320 з додатками.

Р. Я. Пиріг: «ЖИТТЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО» (останнє десятиліття — 1924–1934. Відпов. ред. — П. Сохань, худ. ред. Г. Сергєєв, техн. ред. — Майя Притикіна, Київ, 1993. Обкладинка м'яка, ілюстрована, формат — 20 x 14 см., стор. друку — 198.

Д. Донцов: «ДУХ НАШОЇ ДАВНИНИ», друге видання. Відпов. за видання — Любомир Яцинич. Видавництво «Відродження», Дрогобич, серія «Життя і Чин» ч. 2. Обкладинка м'яка, ілюстрована, формат — 13,5 x 9,5 см., ст. друку — 342.

Мартен Феллер: «ПОШУКИ, РОЗДУМИ І СПОГАДИ ЄВРЕЯ, ЯКИЙ ПАМ'ЯТАЄ ПРО ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВЗАЄМИНИ, ОСОБЛИВО Ж ПРО МОВИ І СТАВЛЕННЯ ДО НИХ». Рецензенти: доценти М. Т. Демський, Я. К. Радевич-Винницький. Редактор — Василь Іванишин. Видавництво «Відродження», Дрогобич, 1994. Обкладинка тверда, формат — 16 x 12 см., стор. друку — 238.

Дмитро Гулей: «З ХОДОРІВЩИНИ ЧЕРЕЗ КАНАДУ — В УКРАЇНУ» — Спогади, Статті, Есеї, Репліки. За редакцією Ярослава Радевича-Винницького. Видавництво «Відродження», Дрогобич. Обкладинка м'яка, ілюстрована, формат — 16,5 x 10,5 см., стор. друку — 128, багато ілюстрацій.

«ХТО ТАКІ БАНДЕРІВЦІ ТА ЗА ЩО ВОНИ БОРЮТЬСЯ». Видання друге. Автор — Петро Полтава. «Слово про книжку і її автора» — Петро Бобик, «Степан Бандера: життя і діяльність» (замість передмови) — Ігор Набитович. Обкладинка м'яка, формат — 20 x 13 см., 64 стор. друку, В-во «Відродження», Дрогобич.

Богдан Ф. Корчмарик: «КОНЦЕПЦІЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО І НАШІ СУЧАСНІ ПІДРУЧНИКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ», вид. УВАН в Канаді. «НАШІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА В МОСКОВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ». «ЦЕ БУЛА РУСЬ-УКРАЇНА, А НЕ РОСІЯ, ЩО ПРИЙНЯЛА ХРИСТІЯНСТВО В 988» (по-англійському, а окремо також і по-французькому). Усі ці книжечки в м'якій оправі з оздобами, форм. — 23 x 15 см., стор. друку — перша — 38, друга — 20, третя — 14 і четверта — 12, останні також ілюстровані. Рік вид. першої — 1994, другої — 1974, третьої і четв. — 1988.

«ЗІБРАННЯ ПОСТАНОВ УРЯДУ УКРАЇНИ» — всі числа до 11 червня, 1994.

«ВІДОМОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ» — до числа 51 з 20 грудня, 1994.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*“Schlach Peremohy”
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є *n. rep.* Микола Шатилов.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
